

Euroopa Liidu
Nõukogu

Brüssel, 27. veebruar 2026
(OR. en)

11787/24

Institutsioonidevahelised
dokumendid:
2024/0101 (NLE)
2024/0102 (NLE)

AELE 72
AND 13
SM 13
MI 659

SEADUSANDLIKUD AKTID JA MUUD DOKUMENDID

Teema: Ühelt poolt Euroopa Liidu ja selle liikmesriikide ning teiselt poolt eraldiseisvate poolte Andorra Vürstiriigi ja San Marino Vabariigi vaheline assotsieerimisleping

---

ÜHELT POOLT EUROOPA LIIDU JA SELLE LIIKMESRIIKIDE
NING TEISELT POOLT ERALDISEISVATE POOLTE
ANDORRA VÜRSTIRIIGI JA SAN MARINO VABARIIGI
VAHELINE
ASSOTSIEERIMISLEPING

PREAMBUL

EUROOPA LIIT, edaspidi „EL“,

ja

BELGIA KUNINGRIIK,

BULGAARIA VABARIIK,

TŠEHHI VABARIIK,

TAANI KUNINGRIIK,

SAKSAMAA LIITVABARIIK,

EESTI VABARIIK,

IIRIMAA,

KREEKA VABARIIK,

HISPAANIA KUNINGRIIK,

PRANTSUSE VABARIIK,

HORVAATIA VABARIIK,

ITAALIA VABARIIK,

KÜPROSE VABARIIK,

LÄTI VABARIIK,

LEEDU VABARIIK,

LUKSEMBURGI SUURHERTSOGIRIIK,

UNGARI,

MALTA VABARIIK,

MADALMAADE KUNINGRIIK,

AUSTRIA VABARIIK,

POOLA VABARIIK,

PORTUGALI VABARIIK,

RUMEENIA,

SLOVEENIA VABARIIK,

SLOVAKI VABARIIK,

SOOME VABARIIK ja

ROOTSI KUNINGRIIK,

Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu kõrged lepinguosalised, edaspidi „ELi liikmesriigid“,

ühelt poolt

ning

eraldiseisvate pooltena

ANDORRA VÜRSTIRIIK, edaspidi „Andorra“,

ja

SAN MARINO VABARIIK, edaspidi „San Marino“,

teiselt poolt,

MEENUTADES ELi ja mõlema assotsieerunud riigi vahelisi tihedaid ajaloolisi, geograafilisi, kultuurilisi, poliitilisi ja majanduslikke sidemeid, muu hulgas kehtivate lepingute vormis, samuti mõlema assotsieerunud riigi konkreetseid sidemeid ühe või mitme ELi liikmesriigiga, mille läheduses nad asuvad,

ARVESTADES ELi ja Andorra vahel järk-järgult loodud sidemeid, mis tulenevad muu hulgas 28. juunil 1990 Luxembourgis Euroopa Majandusühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahel kirjavahetuse teel sõlmitud kokkuleppest¹, 15. novembril 2004 Brüsselis koostatud Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahelisest koostöölepingust², 30. juunil 2011 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja Andorra Vürstiriigi vahelisest rahaküsimusi käsitlevast lepingust³, 15. novembril 2004 Brüsselis koostatud lepingust Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahel nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamise kohta⁴ ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandumist, 12. veebruaril 2016 Brüsselis koostatud Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahelise nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist käsitleva lepingu muutmisprotokollist⁵ ning 13. oktoobril 2025 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja Andorra Vürstiriigi vahelise finantskontosid käsitlevat automaatset teabevahetust hõlmava rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise lepingu muutmisprotokollist⁶,

---

¹ EÜT L 374, 31.12.1990, lk 16.

² ELT L 135, 28.5.2005, lk 14.

³ ELT C 369, 17.12.2011, lk 1.

⁴ ELT C 359, 4.12.2004, lk 33.

⁵ ELT L 268, 1.10.2016, lk 40.

⁶ ELT L, 2025/2400, 5.12.2025, http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2025/2400/oj.

ARVESTADES ELi ja San Marino vahel järk-järgult loodud sidemeid, mis tulenevad muu hulgas 16. detsembril 1991 Brüsselis koostatud Euroopa Majandusühenduse ja San Marino Vabariigi vahelisest koostöö- ja tolliliidu lepingust¹, 27. märtsil 2012 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja San Marino Vabariigi vahelisest rahanduskokkuleppes², 7. detsembril 2004 Brüsselis koostatud lepingust Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahel nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamise kohta³ ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandumist, 8. detsembril 2015 Brüsselis koostatud Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahelise nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist käsitleva lepingu muutmisprotokollist⁴ ning 13. oktoobril 2025 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja San Marino Vabariigi vahelise finantskontosid käsitlevat automaatset teabevahetust hõlmava rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise lepingu muutmisprotokollist⁵,

ARVESTADES, et assotsieerunud riikidel on sajanditepikkused tihedad sidemed oma naaberriikidega, mis on nüüd ELi liikmesriigid, ning arvestades, et assotsieerunud riikide territooriume ümbritseb ELi territoorium,

---

¹ EÜT L 84, 28.3.2002, lk 43.

² ELT C 121, 26.4.2012, lk 5.

³ ELT L 381, 28.12.2004, lk 33.

⁴ ELT L 346, 31.12.2015, lk 3.

⁵ ELT L, 2025/2428, 5.12.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2025/2428/oj.

OLLES OTSUSTANUD luua assotsiatsiooni, et tihendada, mitmekesistada ja alal hoida suhteid, milles aluseks on ELi, ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide ühised väärtused – austus inimväärikuse vastu, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste austamine – ning mis moodustavad käesoleva lepingu olulise osa,

OLLES TÕOTANUD edendada neid ühiseid väärtusi ühiskonnas, mida iseloomustab mitmekesisus, diskrimineerimise puudumine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus,

RÕHUTADES ELi ja ELi liikmesriikide soovi sõlmida erilised suhted naaberriikidega, et luua ühistegevust võimaldav heaolu ja heanaaberlikkuse ala, kus kehtivad vastastikused õigused ja kohustused ning mida iseloomustavad tihedad, rahumeelsed ja koostööl põhinevad suhted,

SEADES EESMÄRGI luua ELi, ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide vaheliste suhete terviklik ja sidus raamistik, võttes eriti arvesse iga assotsieerunud riigi olukorda, nagu on osutatud 13. detsembril 2007 alla kirjutatud Lissaboni lepingu vastu võtnud valitsustevahelise konverentsi lõppaktile lisatud deklaratsioonis Euroopa Liidu lepingu artikli 8 kohta,

KINDEL OTSUSES tagada assotsieerunud riikide majandusintegratsioon ja nende osalus ELi siseturul, sealhulgas eriti selle neli jagamatut vabadust: kaupade vaba liikumine, isikute vaba liikumine, teenuste vaba liikumine ja kapitali vaba liikumine ühiste eeskirjade ja võrdsete võimaluste alusel, võttes samal ajal arvesse iga assotsieerunud riigi konkreetset olukorda ning säilitades assotsieerunud riikide ja nende institutsioonide sõltumatuse,

OLLES OTSUSTANUD suurendada assotsiatsiooni varal assotsieerimislepingu osaliste üksikisikutele ja ettevõtetele avanevaid majanduslikke ja ärivõimalusi,

KINDEL OTSUSES tagada assotsieerimislepingu rakendamise siseturul homogensus, õiguskindlus, käesoleva lepingu ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine ning võrdne kohtlemine, muu hulgas assotsieerimislepingu osaliste majandustegevuses osalejate ja kodanike võrdne kohtlemine,

TUNNISTADES vajadust kehtestada käesoleva lepingu nõuetekohase toimimise ja ELi õiguse igakülgse järgimise tagamise eesmärgil asjakohane institutsiooniline raamistik, sealhulgas eeskätt foorum assotsieerimislepingu osaliste vaheliseks dialoogiks, järelevalvet ja vaidluste lahendamist puudutavad menetlused ning Euroopa Liidu Kohtu ainupädevus, et tagada käesoleva lepingu ühetaoline tõlgendamine ja kohaldamine,

SOOVIDES süvendada koostööd Euroopa Parlamendi liikmete ja assotsieerunud riikide parlamentide liikmete vahel, samuti ELi ja assotsieerunud riikide sotsiaal- ja majanduspartnerite vahel,

MÄRKIDES ÄRA ELi, ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide soovi võtta nende assotsiatsiooni aluseks tervishoiu, turvalisuse ja tarbijakaitse kõrge tase,

OLLES OTSUSTANUD säilitada, kaitsta ja parandada keskkonna kvaliteeti ja tagada loodusvarade kaalutletud ja mõistlik kasutamine eelkõige säästva arengu põhimõtte ning ettevaatus- ja ennetusmeetmete võtmise põhimõtte alusel, samuti aidata kaasa inimeste ja loomade heaolule,

TEADLIK sellest, kui oluline on kestliku arengu majanduslik, keskkonnavalne ja sotsiaalne mõõde,

SOOVIDES edendada Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni kestliku arengu tegevuskava 2030 ja selle kestliku arengu eesmäärke ning aidata kaasa nende saavutamisele,

KINNITADES veel kord oma tahet järgida Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja, inimõiguste ülddeklaratsiooni, inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ning Euroopa Nõukogu ja Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni eesmäärke ja põhimõtteid,

MÄRKIDES ÄRA, et assotsiatsiooni loomine tihendab ELi, ELi liikmesriikide ja kummagi assotsieerunud riigi kahepoolseid suhteid, innustades assotsieerimislepingu osalisi saavutama veelgi suuremat seisukohtade lähedust ühist huvi pakkuvates kahepoolsetes, piirkondlikes ja rahvusvahelistes küsimustes,

MÄRKIDES, et kui pooled otsustavad käesoleva lepingu raames sõlmida vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala hõlmavaid erilepinguid, mille EL võib sõlmida vastavalt Euroopa Liidu toimimise lepingu kolmanda osa V jaotisele, on sellised tulevased erilepingud Iirimaa suhtes siduvad üksnes juhul, kui EL ja Iirimaa teatavad Andorra või San Marinole samal ajal oma varasematest kahepoolsetest suhetest lähtuvalt, et sellised erilepingud on muutunud Iirimaa kui ELi osa suhtes siduvaks kooskõlas Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokolliga nr 21 (Iirimaa seisukoha kohta vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajaneva ala suhtes); märkides, et edaspidised ELi sisemeetmed, mida võidakse käesoleva lepingu rakendamiseks Euroopa Liidu toimimise lepingu kolmanda osa V jaotise alusel vastu võtta, on Iirimaa suhtes siduvad üksnes juhul, kui ta on teatanud oma soovist sellistes meetmetes osaleda või neid aktsepteerida vastavalt nimetatud protokollile; märkides ühtlasi, et sellised tulevased erilepingud või edaspidised ELi sisemeetmed on Taani suhtes kohaldatavad üksnes kooskõlas Euroopa Liidu lepingule ja Euroopa Liidu toimimise lepingule lisatud protokolliga nr 22 (Taani seisukoha kohta),

ON KOKKU LEPPINUD JÄRGMISES:

I OSA

EESMÄRGID, VÄÄRTUSED JA PÕHIMÕTTED

ARTIKKEL 1

Eesmärgid

1. Käeoleva lepinguga luuakse assotsiatsioon ühelt poolt ELi ja ELi liikmesriikide ning teiselt poolt eraldiseisvate poolte Andorra ja San Marino vahel (edaspidi „assotsiatsioon“).
2. Assotsiatsioonil on järgmised eesmärgid:
  - a) tagada assotsieerunud riikide osalus siseturul, sealhulgas isikute vaba liikumine, kaupade vaba liikumine, teenuste vaba liikumine ja kapitali vaba liikumine ning lepinguosalistele võrdsed tingimused vastavalt käesolevale lepingule, samuti assotsieerunud riikide osalemine seonduvates horisontaalsetes ja kaasnevates poliitikavaldkondades, võttes arvesse iga assotsieerunud riigi konkreetset olukorda, ning
  - b) luua raamistik, mis on kohane ELi ja ELi liikmesriikide ning kummagi assotsieerunud riigi vahelise dialoogi ja koostöö arendamiseks ja edendamiseks muudes ühist huvi pakkuvates valdkondades.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas lepingus kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „assotsieerunud riigid“ – eraldiseisvate pooltena Andorra ja San Marino;
- b) „ELi pool“ – EL, ELi liikmesriigid või EL ja ELi liikmesriigid Euroopa Liidu lepingust ja Euroopa Liidu toimimise lepingust tulenevate pädevusvaldkondade piires;
- c) „lepinguosaliselised“ – ühelt poolt ELi pool ning teiselt poolt Andorra ja San Marino;
- d) „assotsieerimislepingu osaliselised“ – ELi pool, kes on assotsieerimislepingu üks osaline, ja vastavalt kas Andorra või San Marino, kes on assotsieerimislepingu teine osaline;
- e) „assotsieerimisleping“ – raamleping, raamprotokollid, assotsieerunud riikide protokollid ja assotsieerunud riikide protokollide lisad;
- f) „raamleping“ – assotsieerimisleping ilma selle protokollide ja lisadeta;
- g) „assotsieerunud riigi protokoll“ – assotsieerunud riigi protokoll ja selle lisa, millega kehtestatakse eesmärkide saavutamisele suunatud eritingimused ja ELi siseturu *acquis*’ vastuvõtmisega seotud elemendid;

- h) „raamprotokoll“ – lepinguosaliste ühine protokoll;
- i) „assotsieerunud riigi protokollilisa“ – tekst, mis sisaldab käesoleva lepingu kohaldamisalasse kuuluvaid ELi õigusakte koos kõigi kohandustega;
- j) „Euroopa Liidu Kohus“ Euroopa Liidu Kohus, sealhulgas Euroopa Kohus ja Üldkohus;
- k) „ELi leping“ – Euroopa Liidu leping;
- l) „ELi toimimise leping“ – Euroopa Liidu toimimise leping.

ARTIKKEL 3

Väärtused

Käesoleva lepingu aluseks on lepinguosaliste ühised väärtused – austus inimväärikuse vastu, vabadus, demokraatia, võrdsus, õigusriik ja inimõiguste, sealhulgas vähemuste õiguste austamine. Need ühised väärtused on käesoleva lepingu oluline osa ühiskonnas, mida iseloomustab mitmekesisus, diskrimineerimise puudumine, sallivus, õiglus, solidaarsus ning naiste ja meeste võrdõiguslikkus.

ARTIKKEL 4

Põhimõtted

Raamlepingu artiklis 1 sätestatud eesmärkide saavutamiseks võtavad assotsieerimislepingu osalised kõik asjakohased üld- või erimeetmed, et tagada käesolevast lepingust tulenevate kohustuste täitmine kooskõlas järgmiste aluspõhimõtetega:

- a) ELi siseturu nõuetekohane toimimine ja homogeensus, tuginedes ühtsetele eeskirjadele;
- b) majandustegevuses osalejate ja üksikisikute õiguskindlus ja võrdne kohtlemine;
- c) iga assotsieerunud riigi konkreetse olukorra arvessevõtmine.

ARTIKKEL 5

Mittediskrimineerimise põhimõte

Käesoleva lepingu kohaldamisalas, piiramata selle erisätete kohaldamist, on keelatud igasugune diskrimineerimine kodakondsuse alusel.

II OSA

KAUPADE, ISIKUTE, TEENUSTE JA KAPITALI VABA LIIKUMINE

1. PEATÜKK

KAUPADE VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 6

Kaupade vaba liikumine

Kooskõlas käesoleva lepinguga kehtestatakse kaupade vaba liikumine assotsieerimislepingu osaliste vahel.

ARTIKKEL 7

Tollimaksude keeld

Assotsieerimislepingu osaliste vahel on keelatud impordi- ja eksporditollimaksud ning samaväärse toimega maksud. Käesolevas artiklis sätestatud keeldu kohaldatakse ka fiskaalsete tollimaksude suhtes.

ARTIKKEL 8

Koguseliste piirangute keeld

Assotsieerimislepingu osaliste vahel on keelatud koguselised impordi- ja ekspordipiirangud ja kõik samaväärse toimega meetmed.

ARTIKKEL 9

Impordi-, ekspordi- ja transiidikeelud või -piirangud

1. Käesolev leping ei välista selliste impordi-, ekspordi- või transiidikeeldude või -piirangute kohaldamist, mis on õigustatud kõlbluse, avaliku korra või avaliku julgeoleku seisukohast või on seotud inimeste, loomade või taimede elu ja tervise kaitsega, kunstilise, ajaloolise või arheoloogilise väärtusega rahvusliku rikkuse või tööstus- ja kaubandusomandi kaitsega. Sellised keelud või piirangud ei tohi siiski kujutada endast meelevaldse diskrimineerimise vahendit ega assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse varjatud piiramist.
2. Eelistada tuleb meetmeid, mille mõju assotsieerimislepingu osaliste vahelisele kaupade vabale liikumisele on kõige väiksem. Selliste meetmete kestus peab piirduma lõikes 1 sätestatud eesmärkide saavutamiseks rangelt vajalikuga.

ARTIKKEL 10

Riigimaksud

Kumbki assotsieerimislepingu osaline ei kehtesta teise assotsieerimislepingu osalise toodetele otseselt või kaudselt ühtegi riigimaksu lisaks neile, mida kohaldatakse otseselt või kaudselt samasuguste kodumaiste toodete suhtes. Samuti ei kehtesta kumbki assotsieerimislepingu osaline teise assotsieerimislepingu osalise toodetele ühtegi sellist riigimaksu, mis võimaldaksid muid tooteid kaudselt kaitsta.

ARTIKKEL 11

ELi ühise tollitariifistiku kohaldamine

Suhetes kolmandate riikidega kohaldavad assotsieerunud riigid ELi ühist tollitariifistikku kooskõlas vastavate assotsieerunud riikide protokollide sätetega.

ARTIKKEL 12

ELi ühise kaubanduspoliitika kohaldamine

Suhetes kolmandate riikidega kohaldavad assotsieerunud riigid ELi ühist kaubanduspoliitikat, sh ELi kaubanduse kaitsemeetmeid, kooskõlas iga assotsieerunud riigi protokolli XXV lisa sätetega.

ARTIKKEL 13

Muud eeskirjad

1. Erisätted ja -kord on esitatud:
  - a) toiduohutuse ning veterinaar- ja fütosanitaarküsimuste kohta iga assotsieerunud riigi protokollis I lisas,
  - b) tehniliste normide, standardite, katsetamise ja sertifitseerimise kohta iga assotsieerunud riigi protokollis II lisas,
  - c) tootevastutuse kohta iga assotsieerunud riigi protokollis III lisas,
  - d) energia kohta iga assotsieerunud riigi protokollis IV lisas,
  - e) tollialaste õigusaktide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXIII lisas,
  - f) põllumajandusalaste õigusaktide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXIV lisas ja
  - g) raamlepingu artikliga 12 hõlmatutest erinevate aspektide kohta iga assotsieerunud riigi protokollis XXV lisas.
2. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse lõikes 1 osutatud erisätteid ja -korda kõikide toodete suhtes.

2. PEATÜKK

ISIKUTE, TÖÖTAJATE JA ISEENDA TÖÖANDJATE VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 14

Töötajate vaba liikumine

1. Assotsieerimislepingu osaliste vahel tagatakse töötajate vaba liikumine.
2. Töötajate vaba liikumine nõuab ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi töötajate igasuguse kodakondsusel põhineva diskrimineerimise kaotamist nii töölevõtmise, töö tasustamise kui ka muude töötingimuste puhul.
3. Alludes piirangutele, mis on õigustatud avaliku korra või avaliku julgeoleku või rahvatervise seisukohast, toob töötajate vaba liikumine endaga kaasa õiguse:
  - a) võtta vastu tegelikult tehtud tööpakkumisi;
  - b) sel eesmärgil vabalt liikuda ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil;
  - c) viibida ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil töötamise eesmärgil kooskõlas asjaomase riigi kodanike töösuhteid reguleerivate õigus- ja haldusnormidega;

- d) jääda ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi territooriumile pärast seal töötamist.
4. Käesoleva artikli sätted ei hõlma avalikus teenistuses töötamist.
5. Assotsieerunud riikide protokollides ja eeskätt iga assotsieerunud riigi protokollis V lisas on erisätted töötajate vaba liikumise kohta.

ARTIKKEL 15

Töötajate ja iseenda tööandjate sotsiaalkindlustus

Töötajate vaba liikumise ja iseenda tööandjate vaba liikumise võimaldamiseks tagavad assotsieerimislepingu osalised kooskõlas iga assotsieerunud riigi protokollis VI lisaga töötajatele, iseenda tööandjatele ja nende ülalpeetavatele sotsiaalkindlustuse vallas eelkõige järgmise:

- a) kõigi eri riikide õigusaktide kohaselt arvessevõetavad perioodid liidetakse kokku, et omandada ja säilitada õigus hüvitisele ja arvutada hüvitise suurus;
- b) assotsieerimislepingu osaliste territooriumil elavatele isikutele makstakse hüvitist.

ARTIKKEL 16

Diplomite vastastikune tunnustamine

Selleks et hõlbustada tegevuse alustamist ja jätkamist töötaja või iseenda tööandjana, võtavad assotsieerimislepingu osalised iga assotsieerunud riigi protokollis VII lisas kirjeldatud meetmed, mis käsitlevad diplomite ja muude kvalifikatsiooni tõendavate dokumentide vastastikust tunnustamist ning assotsieerimislepingu osaliste territooriumil õigus- ja haldusnormidega ettenähtud sätete koordineerimist seoses töötaja või iseenda tööandjana tegevuse alustamise ja jätkamisega.

3. PEATÜKK

ASUTAMISVABADUS

ARTIKKEL 17

Asutamisvabadus

1. Käesoleva lepinguga tagatakse assotsieerimislepingu osaliste vahel asutamisvabadus.
2. Keelatud on kõik ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanike asutamisvabaduse piirangud mis tahes teise kõnealuse riigi territooriumil. Selline keeld kehtib ka piirangute suhtes esinduste, filiaalide ja tütarettevõtjate asutamisele mis tahes ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanike poolt, kes asuvad mis tahes teise ELi liikmesriigi või teise assotsieerunud riigi territooriumil.
3. Vastavalt IV osa 5. peatükile hõlmab asutamisvabadus õigust alustada ja jätkata tegutsemist iseenda tööandjana ning asutada ja juhtida ettevõtteid, eelkõige äriühinguid raamlepingu artikli 20 lõike 2 tähenduses, tingimustel, mida oma kodanike jaoks sätestab selle riigi õigus, kus selline asutamine toimub.
4. Iga assotsieerunud riigi protokollis VIII–XI ja XXII lisas ning raamprotokollis nr 3 on asutamisvabadust käsitlevad erisätted.

ARTIKKEL 18

Avaliku võimu teostamine

Käesoleva peatüki sätteid ei kohaldata assotsieerimislepingu osaliste sellise tegevuse puhul, mis on kas või ajutiselt seotud avaliku võimu teostamisega.

ARTIKKEL 19

Erikord avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahvatervise kaalutlustel

Käesoleva peatüki sätted ja käesoleva peatüki kohaselt võetud meetmed ei piira nende õigus- ja haldusnormide kohaldatavust, millega on ette nähtud mõne ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi kodaniku erikohtlemine avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahvatervise kaalutlustel.

ARTIKKEL 20

Kohaldamisala ja äriühingu määratlus

1. ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi õiguse kohaselt asutatud äriühinguid, mille registrijärgne asukoht, juhatuse asukoht või peamine tegevuskoht on on asjaomase ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi territooriumil, käsitatakse käesoleva peatüki kohaldamisel samamoodi kui ELi liikmesriikide või asjaomase assotsieerunud riigi kodanikest füüsilisi isikuid.

2. Äriühingutena mõistetakse tsiviil- või kaubandusõiguslikke äriühinguid, samuti ühistuid ja muid avalik-õiguslikke või eraõiguslikke juriidilisi isikuid, välja arvatud mittetulundusühingud.

ARTIKKEL 21

Osalemine äriühingute kapitalis

ELi liikmesriik või asjaomane assotsieerunud riik kohtleb teise ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanikke raamlepingu artikli 20 lõikes 2 määratletud äriühingute kapitalis osalemisel võrdselt oma kodanikega, ilma et see piiraks käesoleva lepingu muude sätete kohaldamist.

ARTIKKEL 22

Diplomite vastastikune tunnustamine

Käesolevas peatükis käsitletud küsimuste suhtes kohaldatakse raamlepingu artiklit 16.

ARTIKKEL 23

Erisätted

Asutamisvabadust transporditeenuste valdkonnas reguleeritakse II osa 6. peatükiga.

4. PEATÜKK

TEENUSTE VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 24

Teenuste vaba liikumine

1. Kooskõlas käesoleva lepinguga tagatakse assotsieerimislepingu osaliste vahel teenuste vaba liikumine.
2. Assotsieerunud lepinguosaliste vahelise teenuste vaba liikumise mis tahes piirangud on keelatud ELi liikmesriigi või asjaomase assotsieerunud riigi kodanike suhtes, kes asuvad muus ELi liikmesriigis või assotsieerunud riigis kui teenusesaaja riik.
3. Teenustena käsitatakse tavaliselt tasulist tegevust niivõrd, kuivõrd see ei ole reguleeritud isikute vaba liikumist, kaupade vaba liikumist ja kapitali vaba liikumist käsitlevate sätetega.
4. Teenuste hulka kuulub ennekõike järgmine:
  - a) tööstuslik tegevus;
  - b) kaubanduslik tegevus;
  - c) käsitöenduslik tegevus;

d) vabakutseline tegevus.

Ilma et see piiraks 3. peatüki kohaldamist, võib teenust osutav isik ajutiselt jätkata oma tegevust ELi liikmesriigis või asjaomases assotsieerunud riigis, kus teenust osutatakse, samadel tingimustel, mille kõnealune ELi liikmesriik või asjaomane assotsieerunud riik on kehtestanud oma kodanikele.

5. Iga assotsieerunud riigi protokolli IX–XI lisas ja raamprotokollis nr 3 on teenuste vaba liikumist käsitlevad erisätted.

ARTIKKEL 25

Diskrimineerimiskeeld

Kuni assotsiatsioonilepingu osaliste vahel ei ole kaotatud teenuste vaba liikumise piiranguid, kohaldavad assotsiatsioonilepingu osalised selliseid piiranguid kõigi isikute suhtes, kes osutavad teenuseid raamlepingu artikli 24 lõike 2 tähenduses, tegemata vahet nende kodakondsuse või elukoha alusel.

ARTIKKEL 26

Erisätted

1. Transporditeenuste vaba liikumist reguleeritakse II osa 6. peatükiga.
2. Käesolevas peatükis käsitletud küsimusi reguleeritakse raamlepingu artiklitega 16, 18, 19 ja 20.

5. PEATÜKK

KAPITALI VABA LIIKUMINE

ARTIKKEL 27

Kapitali liikumine

1. Käesoleva lepingu raames on keelatud piirangud kapitali liikumisele assotsieerimislepingu osaliste vahel.
2. Käesoleva lepingu raames on keelatud piirangud maksetele assotsieerimislepingu osaliste vahel.
3. Iga assotsieerunud riigi protokollis XII lisas on erisätted kapitali vaba liikumise ja maksete kohta.

ARTIKKEL 28

Kapitali vaba liikumisega kooskõlas olevad meetmed

1. Raamlepingu artikkel 27 ei mõjuta ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide õigust:
  - a) kohaldada oma maksuõiguse vastavaid sätteid, mis eristavad maksumaksjaid nende elukoha või nende kapitali investeerimise koha põhjal;

- b) võtta kõiki vajalikke meetmeid, et takistada riigisiseste õigusnormide rikkumist, eriti maksustamise ja finantseerimisasutuste usaldatavusnõuete täitmise järelevalve alal, või kehtestada kapitali liikumise deklareerimise kord haldamiseks vajalike või statistiliste andmete saamiseks, või võtta meetmeid, mis on õigustatud avaliku korra või avaliku julgeoleku seisukohalt.
2. Käesoleva peatüki sätted ei mõjuta selliste asutamisvabaduse piirangute kohaldamist, mis on käesoleva lepinguga kooskõlas.
3. Lõigetes 1 ja 2 osutatud meetmed ja kord ei tohi kujutada endast meelevaldse diskrimineerimise vahendit ega varjatud piirangut kapitali ja maksete vabale liikumisele.

ARTIKKEL 29

Kaitsemeetmed maksebilansiraskuste korral

Kui ELi liikmesriik, kelle ametlik vääring ei ole euro, või assotsieerunud riik on raskustes või teda ähvardavad maksebilansiga seotud raskused, mis on põhjustatud tema maksebilansi üldisest tasakaalustamatusest või tema käsutuses oleva vääringu liigist, ning kui need raskused võivad ohustada käesoleva lepingu toimimist, võib asjaomane ELi liikmesriik või assotsieerunud riik võtta kaitsemeetmeid.

ARTIKKEL 30

Kapitali liikumise või maksetega seotud kaitsemeetmed

Kui ELi majandus- ja rahaliidu toimimises esinevad erandlikud asjaolud või tõsised probleemid (või on nende esinemise oht), võib EL võtta vastu või jätta kehtima kapitali liikumise või maksetega seotud kaitsemeetmed ajavahemikuks, mis ei ületa kuut kuud, kui sellised kaitsemeetmed on rangelt vajalikud.

ARTIKKEL 31

Kaitsemeetmete rakendamine

Ühelt poolt EL ja teiselt poolt iga assotsieerunud riik rakendab raamlepingu artiklit 29 oma sisemenetluste kohaselt.

ARTIKKEL 32

Ühiskomitee roll kaitsemeetmete puhul

1. Kõigist raamlepingu artiklis 29 osutatud kaitsemeetmetest teatakse viivitamatult raamlepingu artikli 76 alusel loodud ühiskomiteele.

2. Kõigi raamlepingu artiklis 29 osutatud kaitsemeetmete suhtes toimub ühiskomitees enne ja pärast neist teatamist konsulteerimine ja teabevahetus.

3. Raamlepingu artiklis 29 osutatud olukordades, kui esineb ootamatu maksebilansi kriis ja käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud menetlust ei saa kasutada, võib asjaomane ELi liikmesriik või assotsieerunud riik võtta ettevaatusabinõuna vajalikke kaitsemeetmeid. Need kaitsemeetmed peavad võimalikult vähe häirima käesoleva lepingu toimimist ega tohi olla ulatuslikumad, kui on vältimatult vaja ootamatult tekkinud raskuste ületamiseks.

4. Kui vastavalt lõikele 3 võetakse kaitsemeetmeid, teatatakse sellest meetmete jõustumise päeval ning seejärel toimuvad lõikes 2 osutatud konsultatsioonid ja teabevahetus niipea kui võimalik.

6. PEATÜKK

TRANSPORT

ARTIKKEL 33

Kohaldamisala

1. Käesolevat lepingut kohaldatakse kombineeritud, maantee-, raudtee-, sisevee- ja meretranspordi, sealhulgas nende transpordiliikidega seotud teenuste suhtes.
2. Käesoleva lepingu transpordialaseid eesmärke püütakse saavutada kooskõlas raamlepingu artiklitega 34–37 ja iga assotsieerunud riigi protokolli XIII lisaga.

ARTIKKEL 34

Riigisiseste normide mittediskrimineeriv kohaldamine

Ühe assotsiatsioonilepingu osalise territooriumil kehtivad kombineeritud, raudtee-, maantee-, sisevee- ja meretranspordi käsitlevad sätted, mis ei ole esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XIII lisas osutatud ELi õigusaktides, ei tohi olla otsese või kaudse mõju poolest teise assotsiatsioonilepingu osalise vedajate suhtes vähem soodsad kui kõnealuse assotsiatsioonilepingu osalise vedajate suhtes.

ARTIKKEL 35

Transpordisektorile antav riigiabi

Transporditeenustele antav abi on käesoleva lepinguga kooskõlas, kui see vastab transpordi koordineerimise vajadustele või kujutab endast avalike teenuste hulka kuuluvate teatavate kohustuste täitmise kulude katmist.

ARTIKKEL 36

Diskrimineerivate hindade ja tingimuste keeld

1. Assotsieerimislepingu osaliste territooriumil toimuvate vedude korral on keelatud diskrimineerimine, mis seisneb selles, et vedajad kehtestavad veetavate kaupade päritolu- või sihtriigi alusel erinevad veohinnad või erinevad veotingimused ühtede ja samade kaupade transportimisel ühtedel ja samadel ühendusteedel.
2. Ühiskomitee uurib kas omal algatusel või assotsieerimislepingu osalise taotluse alusel kõiki käesoleva artikli kohaldamisalasse kuuluvaid diskrimineerimisjuhtumeid ja teeb oma sise-eeskirjade alusel vajalikud otsused.

ARTIKKEL 37

Piiriületamise eest võetav tasu

Maksud või lõivud, mida vedaja nõuab piiriületamise eest lisaks veohindadele, ei tohi ületada mõistlikku taset, kui on võetud arvesse piiriületamisega tegelikult seotud kulud. Assotsieerimislepingu osalised püüavad neid kulusid järk-järgult vähendada.

III OSA

KONKURENTSIEESKIRJAD JA MUUD ÜHISEESKIRJAD

1. PEATÜKK

ETTEVÕTJATE SUHTES KOHALDATAVAD EESKIRJAD

ARTIKKEL 38

Ettevõtjatevahelised kokkulepped, ettevõtjate ühenduste otsused ja kooskõlastatud tegevus

1. Käesoleva lepingu toimimisega on kokkusobimatu ja keelatud järgmine: kõik ettevõtjatevahelised kokkulepped, ettevõtjate ühenduste otsused ja kooskõlastatud tegevus, mis võivad mõjutada assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust ning mille eesmärgiks või tagajärjeks on takistada, piirata või kahjustada konkurentsi assotsieerimislepingu osaliste territooriumil, eelkõige kui nendega:

- a) määratakse otseselt või kaudselt kindlaks ostu- või müügihinnad või muud tehingutingimused;
- b) piiratakse või kontrollitakse tootmist, turgusid, tehnilist arengut või investeeringuid;
- c) jagatakse omavahel ära turud või tarneallikad;

d) rakendatakse võrdväärsete tehingute puhul erinevaid tingimusi, pannes kaubanduspartnerid sellega ebasoodsasse konkurentsiolukorda;

e) seatakse lepingu sõlmimise eeltingimuseks teiste poolte nõusolek võtta endale lisakohustusi, mis oma laadilt või kaubandustavade kohaselt ei ole seotud sellise lepingu objektiga.

2. Kõik käesoleva artikli kohaselt keelatud kokkulepped või otsused on algusest peale tühised.

3. Siiski võib lõike 1 tunnistada kohaldamatuks, kui tegu on

– ettevõtjatevaheliste kokkulepete või kokkuleppeliikidega,

– ettevõtjate ühenduste otsuste või otsuseliikidega või

– kooskõlastatud tegevuse või kooskõlastatud tegevuse liikidega,

mis aitavad parandada kaupade tootmist või levitamist või edendada tehnilist või majanduslikku progressi, võimaldades samal ajal tarbijatel saada sellest tulenevast kasust õiglase osa, ilma et nendega

a) kehtestataks asjaomastele ettevõtjatele piiranguid, mis ei ole nimetatud eesmärkide saavutamiseks hädavajalikud;

b) antaks sellistele ettevõtjatele võimalust kõrvaldada konkurentsi asjaomaste toodete olulise osa suhtes.

ARTIKKEL 39

Turgu valitseva seisundi kuritarvitamine

Turgu valitseva seisundi kuritarvitamine assotsieerimislepingu osaliste territooriumil või selle olulisel osal ühe või mitme ettevõtja poolt on keelatud kui käesoleva lepinguga kokkusobimatu niivõrd, kui see võib mõjutada assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust.

Sellised kuritarvitused võivad seisneda iseäranis:

- a) ebaõiglase ostu- või müügihindade või muude ebaõiglase tehingutingimuste otsesest või kaudses kehtestamisest;
- b) toodangu, turgude või tehnilise arengu piiramisest tarbijate kahjuks;
- c) erinevate tingimuste rakendamises võrdväärsete tehingute puhul, pannes kaubanduspartnerid sellega ebasoodsasse konkurentsiolukorda;
- d) selles, et lepingu sõlmimise eeltingimuseks seatakse teiste poolte nõusolek võtta endale lisakohustusi, mis oma laadilt või kaubandustavade kohaselt ei ole seotud sellise lepingu objektiga.

ARTIKKEL 40

Euroopa Komisjoni pädevus

Kui on tõenäoline, et esineb mõju ELi liikmesriikide vahelisele kaubandusele, on käesoleva peatüki kohaldamise pädevus ainsana Euroopa Komisjonil.

ARTIKKEL 41

Keelatud tavade hindamiskriteeriumid

Kõiki raamlepingu artiklitega 38 ja 39 keelatud tavasid hinnatakse vastavalt ELi toimimise lepingu artiklitele 101 ja 102 ning ELis kehtiva teisese õiguse kohaldamisest tulenevatele kriteeriumidele. Asjakohased sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XIV lisas.

ARTIKKEL 42

Avalikud ettevõtjad ja ettevõtjad, kellel on eri- või ainuõigused
või kellele on usaldatud üldist majandushuvi pakkuvate teenuste osutamine

1. Avalike ettevõtjate ja nende ettevõtjate puhul, kellele ELi liikmesriigid või assotsieerunud riigid annavad eri- või ainuõigused, ei kehtesta ega säilita ELi liikmesriigid ega assotsieerunud riigid ühtegi meetet, mis on vastuolus käesoleva lepingu normide, eelkõige käesolevas peatükis sätestatud normidega.

2. Ettevõtjatele, kellele on usaldatud üldist majandushuvi pakkuvate teenuste osutamine või kes on fiskaalmonopolid, kohaldatakse käesolevat lepingut, eelkõige selles sisalduvaid konkurents norme niivõrd, kui selliste normide kohaldamine ei takista juriidiliselt ega faktiliselt neile ettevõtjatele määratud eriülesannete täitmist. Kaubanduse arengut ei tohi mõjutada määral, mis oleks vastuolus assotsieerimislepingu osaliste huvidega.

ARTIKKEL 43

Põllumajandustoodete tootmine ja nendega kauplemine

Käesolevat peatükki kohaldatakse põllumajandustoodete tootmise ja nendega kauplemise suhtes piirides, mis on kehtestatud ELi toimimise lepingu artikli 42 alusel vastu võetud õigusaktidega ELi toimimise lepingu artiklite 101 ja 102 kohaldamiseks põllumajandustoodete tootmise ja nendega kauplemise suhtes.

2. PEATÜKK

RIIGIABI

ARTIKKEL 44

ÜLDPÕHIMÕTTED

1. Kui käesolevas lepingus ei ole sätestatud teisiti, on igasugune ELi liikmesriikide, assotsieerunud riikide või riigi ressurssidest mis tahes kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist, käesoleva lepinguga kokkusobimatu niivõrd, kuivõrd see mõjutab assotsieerimislepingu osaliste vahelist kaubandust.
2. Käesoleva lepinguga kokkusobivaks peetakse järgmist:
  - a) üksiktarbijatele antav sotsiaalabi, kui sellist abi antakse ilma asjaomaste toodete päritolul põhineva diskrimineerimiseta;
  - b) loodusõnnetuste ja erakorraliste sündmuste tekitatud kahju korvamiseks antav abi.
3. Käesoleva lepinguga kokkusobivaks võib pidada järgmist:
  - a) abi majandusarengu edendamiseks niisugustes piirkondades, kus elatustase on erakordselt madal või kus valitseb tõsine tööpuudus;

- b) abi üleeuroopalist huvi pakkuva tähtsa projekti elluviimiseks või selleks, et kõrvaldada tõsine häire ELi liikmesriigi või assotsieerunud riigi majanduses;
- c) abi teatud majandustegevuse või teatud majanduspiirkondade arengu soodustamiseks, kui selline abi ei kahjusta assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse tingimusi määral, mis oleks vastuolus mis tahes assotsieerimislepingu osalise huvidega;
- d) abi kultuuri edendamiseks ja kultuuripärandi säilitamiseks, sealhulgas looduslike või kultuuriliste väärtuste kaitseks, kui selline abi ei kahjusta assotsieerimislepingu osaliste vahelise kaubanduse tingimusi määral, mis oleks vastuolus mis tahes assotsieerimislepingu osalise huvidega.

ARTIKKEL 45

Läbipaistvus

Assotsieerimislepingu osalised tagavad käesoleva lepingu kohaldamisalasse kuuluva riigiabi läbipaistvuse. Sel eesmärgil tagab iga assotsieerimislepingu osaline, et iga sellise üksikabi kohta, mis ületab ELi õigusaktidega kindlaksmääratud summat, avaldatakse järgmine teave:

- a) üksikabi kavade või abi andmise otsuste ja rakenduseeskirjade täielik tekst,
- b) abi andva asutuse nimi,
- c) iga abisaaja identifitseerimisandmed,

- d) igale abisaajale antud abi vorm ja summa,
- e) abi andmise kuupäev ja ettevõtja liik,
- f) piirkond, kus abisaaja asub, ja
- g) majandussektor, kus abiandja peamiselt tegutseb.

Euroopa Komisjon võib täpsustada käesolevas artiklis sätestatud avaldamiskohustuste üksikasju.

ARTIKKEL 46

Euroopa Komisjoni poolne riigiabi kontroll

1. Euroopa Komisjonile antakse kõikidest assotsieerunud riikide plaanidest abi määramise või muutmise kohta piisavalt aegsasti teada, et ta võiks avaldada oma arvamuse. Kui komisjon leiab, et projekt ei ole siseturuga kokkusobiv, algatab ta viivitamata lõikes 3 sätestatud menetluse. Asjaomane assotsieerunud riik ei tohi oma kavandatud meetet jõustada enne, kui menetluse järgi on tehtud lõplik otsus.

2. Koostöös assotsieerunud riikidega teeb Euroopa Komisjon pidevalt järelevalvet kõigi kõnealustes assotsieerunud riikides olemasolevate abisüsteemide üle. Ta paneb kõnealustele assotsieerunud riikidele ette sobivaid meetmeid, mis on vajalikud siseturu järkjärguliseks arenguks või toimimiseks. Ühe aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest koostavad assotsieerunud riigid põhjaliku ülevaate enne käesoleva lepingu jõustumist kehtestatud abikavadest ja viivad sellised abikavad kahe aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest vastavusse raamlepingu artiklis 44 osutatud kriteeriumitega.

3. Kui Euroopa Komisjon leiab pärast asjassepuutuvatelt isikutelt selgituste küsimist, et assotsieerunud riigi poolt või assotsieerunud riigi ressurssidest antav abi ei ole siseturuga kokkusobiv või et sellist abi väärkasutatakse, siis otsustab komisjon, et assotsieerunud riik peab abi andmise lõpetama või muutma seda Euroopa Komisjoni määratud tähtaja jooksul.

4. Kui assotsieerunud riik ei täida lõikes 3 osutatud otsust määratud tähtaja jooksul, võib Euroopa Komisjon anda asja otse Euroopa Liidu Kohtusse.

ARTIKKEL 47

Riigiabi eeskirjade tõlgendamine ja kohaldamine

1. Erandina raamlepingu artiklist 81 kohustuvad assotsieerimislepingu osalised kohaldama ja tõlgendama raamlepingu artikleid 44, 45 ja 46 vastavalt ELi toimimise lepingu artiklites 93, 106, 107 ja 108 sätestatud eeskirjade kohaldamise kriteeriumitele ja ELis kehtivale teisesele õigusele.

2. Käesoleva artikli lõikes 1 osutatud sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XV lisas.

3. Ilma et see piiraks lõike 1 kohaldamist, võib ühiskomitee võtta vastu otsuseid iga assotsieerunud riigi protokollis XV lisa muutmiseks.

ARTIKKEL 48

Põllumajandustoodete tootmine ja nendega kauplemine

Riigiabi eeskirju ei kohaldata ELi toimimise lepingu I lisas loetletud põllumajandustoodete tootmise ja nendega kauplemise suhtes.

3. PEATÜKK

MUUD ÜHISEESKIRJAD

ARTIKKEL 49

Hanked ning intellektuaal-, tööstus- ja kaubandusomandi õigused

1. Hangete suhtes kohaldatavad erisätted ja -kord on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVI lisas. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse nimetatud erisätteid ja -korda kõigi kõnealuses lisas loetletud kaupade ja teenuste suhtes.
2. Intellektuaal-, tööstus- ja kaubandusomandi suhtes kohaldatavad erisätted ja -kord on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVII lisas. Kui ei ole sätestatud teisiti, kohaldatakse nimetatud erisätteid ja -korda kõigi kaupade ja teenuste suhtes.

IV OSA

NELJA VABADUSEGA SEOTUD HORISONTAALSÄTTED

1. PEATÜKK

SOTSIAALPOLIITIKA

ARTIKKEL 50

Töötingimuste parandamine

Assotsieerimislepingu osalised peavad vajalikuks edendada töötajate töötingimuste ja elatustaseme parandamist.

ARTIKKEL 51

Töötajate tervis ja ohutus

1. Assotsieerimislepingu osalised pööravad eelkõige töökeskkonnas erilist tähelepanu töötajate ohutuse ja tervise kaitseks kavandatud abinõude tõhustamisele. Et aidata seda eesmärki saavutada, kohaldatakse järkjärguliseks rakendamiseks miinimumnõudeid, arvestades iga assotsieerimislepingu osalise suhtes kehtivaid tingimusi ja tehnilisi eeskirju. Need miinimumnõuded ei takista assotsieerimislepingu osalisi säilitamast või kehtestamast rangemaid töökaitsemeetmeid, mis on kooskõlas käesoleva lepinguga.

2. Käesoleva artikli lõikes 1 osutatud miinimumnõudeid sisaldavad sätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 52

Tööõigus

Tööõiguse valdkonnas kehtestavad assotsieerimislepingu osalised vajalikud meetmed käesoleva lepingu laitmatu toimimise tagamiseks. Need meetmed on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 53

Võrdne tasustamine naiste ja meeste võrdse töö eest

1. Assotsieerimislepingu osalised lähtuvad jätkuvalt põhimõttest, et naised ja mehed peaksid saama võrdse töö eest võrdset tasu.

Käesolevas artiklis mõistetakse tasu all harilikku põhi- või miinimumpalka või muud tasumoodust kas rahas või loonusena, mida töötajad tööandjalt oma töö eest otseselt või kaudselt saavad.

Võrdne tasu ilma soolise diskrimineerimiseta tähendab, et:

a) ühe ja sama tükitööna tehtava töö eest arvestatakse tasu ühe ja sama mõõtühiku alusel;

b) ajatöö eest ühel ja samal töökohal on ühesugune tasu.

2. Käesoleva artikli lõike 1 rakendamise erisätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas.

ARTIKKEL 54

Naiste ja meeste võrdne kohtlemine

Assotsieerimislepingu osalised aitavad kaasa naiste ja meeste võrdse kohtlemise põhimõtte järgimisele, rakendades iga assotsieerunud riigi protokollis XVIII lisas esitatud sätteid.

ARTIKKEL 55

Sotsiaaldialoog

Assotsieerimislepingu osalised seavad eesmärgiks arendada tööandjate ja töövõtjate dialoogi, sealhulgas Euroopa tasandil.

2. PEATÜKK

TARBIJAKAITSE

ARTIKKEL 56

Tarbijakaitse

Sätted tarbijakaitse kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokolli XIX lisas

3. PEATÜKK

KESKKOND JA KLIIMA

ARTIKKEL 57

Keskkonna ja kliimaga seotud eesmärgid

1. Assotsieerimislepingu osaliste keskkonna- ja kliimaalasel tegevusel on järgmised eesmärgid:
  - a) säilitada ja kaitsta keskkonda ning parandada selle kvaliteeti,
  - b) kaitsta inimeste tervist,
  - c) tagada loodusressursside kaalutletud ja mõistlik kasutamine ning
  - d) propageerida meetmeid võitluseks kliimamuutuste vastu.

2. Assotsieerimislepingu osaliste keskkonna- ja kliimaalane tegevus rajaneb põhimõtetal, mille järgi tuleb võtta ennetusmeetmeid, tekitatud keskkonnakahjustus tuleks heastada esmajärjekorras kahjustuse kohas ja saastaja peaks maksma. Keskkonnakaitseõuded ja kliimameetmed on assotsieerimislepingu osaliste muu poliitika osaks.

ARTIKKEL 58

Kaitsemeetmed

Raamlepingu artikli 57 alusel kohaldatavaid kaitsemeetmeid käsitlevad erisätted on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XX lisas.

ARTIKKEL 59

Rangemad riigisisised meetmed

Raamlepingu artiklis 58 nimetatud kaitsemeetmed ei takista assotsieerimislepingu osalisi säilitamast või kehtestamast rangemaid kaitsemeetmeid, mis on kooskõlas käesoleva lepinguga.

4. PEATÜKK

STATISTIKA

ARTIKKEL 60

Koostöö statistika valdkonnas

1. Assotsieerimislepingu osalised tagavad assotsieerunud riikide kõikide asjakohaste majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnaalaste aspektide kirjeldamiseks ja seireks ette nähtud ühtse ja võrreldava statistilise teabe koostamise ja levitamise.
2. Lõike 1 kohaldamisel töötavad assotsiatsioonilepingu osalised välja ja kasutavad ühtlustatud meetodeid, määratlusi ja klassifikatsioone ning ühiseid programme ja menetlusi, millega korraldatakse statistilist tööd asjakohasel haldustasandil ja võetakse nõuetekohaselt arvesse statistilise konfidentsiaalsuse vajadust.
3. Erisätted statistika kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XXI lisas
4. Statistikaalase koostöö korraldamist käsitlevad sätted on esitatud raamprotokollis nr 5.

5. PEATÜKK

ÄRIÜHINGUÕIGUS

ARTIKKEL 61

Äriühinguõigus

Erisätted äriühinguõiguse kohta on esitatud iga assotsieerunud riigi protokollis XXII lisas.

V OSA

KOOSTÖÖ

ARTIKKEL 62

Koostöö pettustevastase võitluse valdkonnas

1. Assotsieerimislepingu osalised kohustuvad tõhusalt võitlema pettuste, korrupsiooni, smugeldamise ja muu ebaseadusliku tegevusega, mis kahjustab ELi finantshuve.

Sel eesmärgil teevad ühelt poolt assotsieerunud riikide pädevad asutused ning teiselt poolt Euroopa Komisjon, Euroopa Pettustevastane Amet (OLAF) ja Euroopa Prokuratuur (EPPO) tihedat koostööd, konsulteerivad regulaarselt üksteisega ja aitavad üksteist oma volituste piires. Koostöö eesmärgil võivad assotsieerunud riikide pädevad asutused ja OLAF sõlmida halduskokkuleppeid.

Eelistatavalt sõlmitakse kõnealused halduskokkulepped enne, kui assotsieerunud riigil tekib õigus saada ELi rahalisi vahendeid seoses tema osalemisega ELi rahastatavates programmides.

Assotsieerunud riigid teevad ELiga pettustevastases võitluses koostööd ning kohustuvad viima oma poliitika ja õigusaktid järk-järgult ELis kehtivate pettustevastaste sätetega kooskõlla, omamata samas kohustust neid selliste sätetega ühtlustada. Nimetatud ELi pettustevastased sätted on loetletud assotsieerunud riikide protokollides.

2. Assotsieerimislepingu osalised võivad pettuste, korrupsiooni, smugeldamise ja muu oma finantshuve kahjustava ebaseadusliku tegevuse ennetamiseks ja avastamiseks ning selle eest vastutusele võtmiseks ja karistamiseks (nii haldus- kui kriminaalkorras) vahetada üksteisega tõendeid, analüüse või muud liiki teavet, sealhulgas isikuandmeid.

Käesoleva artikli kohaselt edastatud või saadud mis tahes kujul teabe ja tõendite suhtes kehtib ametisaladuse hoidmise kohustus ja kaitse, mis kehtib samalaadse teabe – sealhulgas isikuandmete – suhtes vastavalt neid saava assotsieerimislepingu osalise riigisisesele õigusele ja ELi institutsioonide suhtes kehtivatele vastavatele sätetele.

Eelkõige ei edastata nimetatud teavet ja tõendeid muudele isikutele kui ELi institutsioonides või assotsieerunud riikide ametiasutustes töötavatele isikutele, kelle ülesanded nõuavad neilt nimetatud teabe ja tõendite teadmist, ning ELi institutsioonid ja assotsieerunud riikide ametiasutused ei või nimetatud teavet ja tõendeid kasutada muudel kui käesoleva artikli kohaldamisalasse kuuluvatel eesmärkidel.

3. Kui assotsieerunud riik on saanud ELi rahastatud programmide raames ELi rahalisi vahendeid, kui Euroopa Komisjon on andnud OLAFile nimetatud programmide raames eelarve täitmise ülesanded või kui assotsieerunud riigis toimuvad pettused mõjutavad negatiivselt ELi tollimakse või muid ühiskomitee otsuses loetletud omavahendeid, võib OLAF teha asjaomase assotsieerunud riigi territooriumil majandustegevuses osalejate suhtes kohapealset kontrolli ja neid inspekteerida. Asjaomaste assotsieerunud riikide pädevad asutused aitavad seejuures OLAFit lõikes 1 osutatud tiheda koostöö raames.

OLAF võib oma volituste piires ja tuginedes assotsieerunud riigi pädevatele asutustele esitatud põhjendatud taotlusele teha kõnealuse assotsieerunud riigi territooriumil majandustegevuses osalejate suhtes kohapealset kontrolli või neid inspekteerida muudel kui käesoleva lõike esimeses lõigus loetletud juhtudel, kui assotsieerunud riigi pädev asutus ei esita nimetatud põhjendatud taotlusele vastuväiteid.

ARTIKKEL 63

Koostöö muudes küsimustes

1. Assotsieerimislepingu osalised tunnustavad ja kohustuvad rakendama hea maksuhaldustava põhimõtteid, sealhulgas rahvusvahelisi maksualase läbipaistvuse ja teabevahetuse standardeid, õiglase maksustamise põhimõtet ning miinimumnõudeid võitluseks maksubaasi kahanemise ja kasumi ümberpaigutamise vastu. Assotsieerimislepingu osalised edendavad head maksuhaldustava, parandavad rahvusvahelist maksustamisalast koostööd ja aitavad kaasa maksutulude kaitsele.
2. Assotsieerimislepingu osalised kohustuvad nelja aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest muutma assotsieerunud riigi protokoll, et lisada sellesse sätteid vastastikuse abi kohta mis tahes maksunõuete sissenõudmisel.

VI OSA

KOOSTÖÖ NELJA VABADUSEGA HÕLMAMATA VALDKONDADES

ARTIKKEL 64

Koostöövaldkonnad

Assotsieerimislepingu osalised võivad süvendada või laiendada ELi tegevuse raames toimuvat koostööd järgmistes valdkondades:

- teadusuuringud ja tehnoloogiaarendus,
- infoteenused,
- keskkond,
- kliimameetmed,
- haridus, koolitus ja noored,
- sotsiaalpoliitika,
- tarbijakaitse,

- väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad,
- turism,
- audiovisuaalpoliitika,
- elanikkonnakaitse,
- õiguslane koostöö tsiviilasjades,
- kultuur,
- side,
- üleeuroopalised võrgud,
- regionaalpoliitika ja
- rahvatervis

niivõrd, kui neid küsimusi ei reguleeri käesoleva lepingu muud osad.

ARTIKKEL 65

Dialoog ja konsulteerimine

1. Assotsieerimislepingu osalised võivad omavahelist dialoogi intensiivistada kõigi asjakohaste vahenditega, eelkõige VII osas sätestatud menetluste kaudu, et määrata kindlaks valdkonnad ja tegevus, kus tihedam koostöö võiks aidata kaasa ühiste eesmärkide saavutamisele raamlepingu artiklis 64 nimetatud valdkondades.
2. Eelkõige võivad assotsieerimislepingu osalised vahetada teavet ja pidada ühe assotsieerimislepingu osalise taotluse alusel ühiskomitees konsultatsioone raamlepingu artiklis 64 osutatud valdkondades raamprogramme, eriprogramme, meetmeid ja projekte kehtestavate või muutvate kavade või ettepanekute asjus.
3. VII osa kohaldatakse käesoleva osa suhtes *mutatis mutandis*, kui käesolevas osas või assotsieerunud riikide protokollides on sõnaselgelt nii ette nähtud.

ARTIKKEL 66

Koostöövormid

Raamlepingu artikliga 64 ettenähtud koostöö võib toimuda ühel järgmistest viisidest:

- a) assotsieerunud riikide osalemine ELi raamprogrammides, eriprogrammides, projektides või muudes meetmetes;

- b) ühistegevus konkreetsetes valdkondades, mis võib hõlmata tegevuse kooskõlastamist või koordineerimist, mitme senise tegevuse liitmist ja ajutise ühistegevuse algatamist;
- c) ametlik või mitteametlik teabevahetus või teavitamine;
- d) ühised püüdlused teatava tegevuse edendamiseks assotsieerimislepingu osaliste territooriumi kõigis paigus;
- e) asjakohasel juhul sama või sarnase sisuga paralleelsed õigusaktid;
- f) kui see on ühistes huvides, siis jõupingutuste ja tegevuse koordineerimine rahvusvaheliste organisatsioonide kaudu või nende raames ning kolmandate riikidega tehtava koostöö koordineerimine.

ARTIKKEL 67

Assotsieerunud riikide osalemine ELi raamprogrammides, eriprogrammides, projektides või muudes meetmetes

Kui koostöö vormiks on assotsieerunud riikide osalemine ELi raamprogrammides, eriprogrammides, projektides või muudes meetmetes, kohaldatakse järgmisi põhimõtteid:

- a) assotsieerunud riikidel on juurdepääs kõikidele või osadele programmi osadele;
- b) assotsieerunud riikide staatuse määramisel komiteedes, mis abistavad Euroopa Komisjoni sellise ELi tegevuse juhtimisel või arendamisel, millele assotsieerunud riikide osalemine võib rahaliselt kasu tuua, võetakse sellist kasu täiel määral arvesse;

- c) ELi selliste otsuste suhtes, mis mõjutavad otseselt või kaudselt raamprogramme, eriprogramme, projekte või muid meetmeid, milles assotsieerunud riigid osalevad vastavalt käesolevale lepingule, kohaldatakse artikli 65 lõiget 3, välja arvatud juhul, kui tegu on ELi üldeelarvet käsitlevate otsustega; ühiskomitee võib kõnealuses tegevuses osalemise jätkamise tingimused vastavalt raamlepingu artiklile 72 läbi vaadata;
- d) projekti tasandil on assotsieerunud riikide institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel ELi programmis või muus meetmes samad õigused ja kohustused, mis ELi liikmesriikide vastavatel institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel; sama kehtib *mutatis mutandis* kõnealuse tegevuse raames ELi liikmesriikide ja assotsieerunud riikide vahelistes vahetustes osalejate kohta;
- e) assotsieerunud riikidel, nende institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel on tulemuste avaldamise, hindamise ja kasutamise suhtes samad õigused ja kohustused, mis ELi liikmesriikidel, nende institutsioonidel, ettevõtjatel, organisatsioonidel ja kodanikel;
- f) assotsieerimislepingu osalised kohustuvad oma asjakohaste eeskirjade ja õigusaktide kohaselt vajalikul määral hõlbustama programmides või muudes meetmetes osalejate liikumist.

ARTIKKEL 68

Assotsieerunud riikide rahaline osalus

1. Kui käesolevas osas ette nähtud koostöö hõlmab assotsieerunud riikide rahalist osalust, kujutab see rahaline osalus enesest üht järgmistest:

a) assotsieerunud riikide panus, mis tuleneb nende osalemisest ELi tegevuses, arvutatakse proportsionaalselt:

- kulukohustuste assigneeringutega ja
- maksete assigneeringutega,

mis kantakse igal aastal ELi jaoks liidu üldeelarve ridadele, mis vastavad asjaomasele tegevusele.

Assotsieerunud riikide panuse suurust määrav suhtarv võrdub iga assotsieerunud riigi turuhindades arvatud sisemajanduse kogutoodangu suhte ning ELi liikmesriikide ja asjaomase assotsieerunud riigi turuhindades arvatud sisemajanduse kogutoodangu suhte summaga. Nimetatud suhtarv arvutatakse iga eelarveaasta kohta, võttes aluseks kõige uuemad statistilised andmed.

Assotsieerunud riikide osamaksu summa täiendab nii kulukohustuste assigneeringutes kui maksete assigneeringutes summasid, mis on kantud ELi üldeelarvesse iga kõnealusele tegevusele vastava eelarverea kohta.

Osamaks, mille assotsieerunud riigid igal aastal peavad tasuma, määratakse maksete assigneeringute alusel.

Assotsieerunud riigid ei panusta kohustustesse, mille EL on võtnud enne seda, kui käesoleva lepingu alusel on alanud assotsieerunud riikide osalemine kõnealuses tegevuses, samuti neist tulenevatesse maksetesse;

- b) assotsieerunud riikide rahaline panus, mis tuleneb nende osalemisest teatavates projektides või muus tegevuses, tugineb põhimõttele, et iga assotsieerunud riik katab omaenese kulud ja annab asjakohase panuse – mille suuruse kinnitab ühiskomitee – ELi üldkuludesse;
- c) ühiskomitee teeb vajalikud otsused assotsieerunud riikide osamakse kohta kõnealuse tegevuse maksumusse.

2. Käesoleva artikli üksikasjalikud rakendussätted esitatakse assotsieerunud riigi protokollis raamlepingu artiklis 72 osutatud raamlepingu artikli 68 rakendamise korra kohta.

ARTIKKEL 69

Teabe vahetamine ametiasutuste vahel

Kui koostöö toimub ametiasutuste teabevahetuse vormis, on assotsieerunud riikidel samad õigused teavet saada ja samad kohustused teavet anda nagu ELi liikmesriikidel, arvestades seejuures konfidentsiaalsusnõuet, mille määrab kindlaks ühiskomitee.

ARTIKKEL 70

Koostöö konkreetsetes valdkondades

Konkreetsetes valdkondades tehtava koostöö kord on sätestatud assotsieerunud riikide protokollides.

ARTIKKEL 71

Juba toimuv koostöö

Kui assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti, reguleeritakse käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval juba toimuvat assotsieerimislepingu osaliste vahelist koostööd raamlepingu artiklis 64 sätestatud valdkondades edaspidi käesoleva osa ja asjaomase assotsieerunud riigi protokollis vastavate sätetega.

ARTIKKEL 72

Ühiskomiteede roll

Ühiskomiteed võtavad vastavalt VI osale vastu kõik raamlepingu artiklite 64–71 rakendamiseks vajalikud otsused ja neist tulenevad meetmed, mis võivad muu hulgas hõlmata raamlepingu artikli 68 rakendamist käsitlevate assotsieerunud riigi protokollis sätete kehtestamist, täiendamist või muutmist, samuti raamlepingu artikli 71 rakendamiseks vajaliku üleminekukorra vastuvõtmist.

ARTIKKEL 73

Uued koostöövaldkonnad

Assotsieerimislepingu osalised võtavad meetmeid, mis on vajalikud ELi tegevuse raames toimuva koostöö arendamiseks, süvendamiseks ja laiendamiseks raamlepingu artiklis 64 loetlemata valdkondades, kui selline koostöö võiks aidata kaasa käesoleva lepingu eesmärkide saavutamisele või kui seda peetakse muul viisil vastastikku kasulikuks. Nimetatud sammud võivad hõlmata raamlepingu artikli 64 muutmist nii, et seal loetletud valdkondadele lisatakse uusi.

ARTIKKEL 74

Riigisisised meetmed

Ilma et see piiraks käesoleva lepingu teiste osade kohaldamist, ei välista käesolev osa ühegi assotsieerimislepingu osalise puhul võimalust iseseisvalt meetmeid ette valmistada, vastu võtta ja rakendada.

VII OSA

INSTITUTSIOONILISED SÄTTED

1. PEATÜKK

ASSOTSIATSIOONI INSTITUTSIOONID

ARTIKKEL 75

Assotsiatsioonikomitee

1. Käesolevaga moodustatakse assotsiatsioonikomitee. See koosneb lepinguosaliste esindajatest. See on volitatud arutama kõiki käesoleva lepinguga hõlmatud üldisi küsimusi, mis võivad tekkida ELi poolel ja assotsieerunud riikidel.
2. ELi poole esindaja, Andorra esindaja ja San Marino esindaja juhatavad assotsiatsioonikomiteed kordamööda.
3. Assotsiatsioonikomitee võtab oma töökorra vastu lepinguosaliste vastastikusel kokkuleppel.
4. Assotsiatsioonikomitee kohtub oma ülesannete täitmiseks selle töökorras kindlaks määratud sagedusega ja vähemalt kord iga kahe aasta tagant. Komitee tuleb vastavalt oma töökorrale kokku ka ühe lepinguosalise initsiatiivil.

ARTIKKEL 76

Ühiskomiteed

1. Käesolevaga moodustatakse kaks ühiskomiteed, mis koosnevad vastavalt
  - a) ELi poole ja Andorra esindajatest (ELi–Andorra ühiskomitee) ning
  - b) ELi poole ja San Marino esindajatest (ELi – San Marino ühiskomitee).

Raamlepingus käsitatakse kõiki viiteid ühiskomiteele viidetena mis tahes ühiskomiteele, mis on loetletud punktides a ja b.

2. Ühiskomiteed tagavad käesoleva lepingu tulemusliku rakendamise ja nõuetekohase toimimise.
3. Assotsieerimislepingu osalised vahetavad vastava ühiskomitee raames seisukohti ja teavet käesoleva lepinguga hõlmatud küsimuste kohta. Ennekõike käsitletakse vastavas ühiskomitees toimuvatel aruteludel kõiki käesoleva lepinguga hõlmatud küsimusi, mille rakendamise või tõlgendamisega on raskusi ja mille on tõstatanud üks assotsieerimislepingu osalistest.
4. Selleks et saavutada käesoleva lepingu eesmärgid ja teha koostööd ühist huvi pakkuvates valdkondades, tagades samal ajal tõhusalt toimiva ELi siseturu, mis käesoleva lepingu sätteid ja tingimusi – eriti assotsieerunud riikide protokolle – järgides laieneb assotsieerunud riikidele, võtavad vastavad ühiskomiteed vastu kõik käesoleva lepinguga ette nähtud otsused.

5. Kumbki ühiskomitee võtab vastu oma töökorra, mis on sisult samad.
6. Assotsieerimislepingu osalised juhatavad vastavat ühiskomiteed kordamööda. Sekretariaaditeenused tagab ühiskomiteele EL.
7. Selleks et täita oma ülesandeid, kohtuvad ühiskomiteed korrapäraselt vastavas töökorras kindlaks määratud ajavahemike järel ja vähemalt kord aastas. Lisaks sellele kohtuvad ühiskomiteed eesistuja initsiatiivil või ühe assotsieerimislepingu osalise taotluse korral. Asjaomane ühiskomitee tuleb kokku hiljemalt kahe kuu jooksul pärast assotsiatsioonilepingu osalise taotlust.
8. Kumbki ühiskomitee võib vastu võtta otsuse moodustada allkomiteesid või töörühmi, kes abistaksid teda tema ülesannete täitmisel. Kumbki ühiskomitee sätestab oma töökorras selliste allkomiteede ja töörühmade töömeetodid, koosseisu ja tööviisi. Selliste allkomiteede ja töörühmade ülesanded määrab kumbki ühiskomitee kindlaks igal üksikjuhul eraldi.

ARTIKKEL 77

Ühiskomiteede otsuste tegemine

1. Ühiskomitee võtab oma otsused vastu assotsieerimislepingu osaliste vastastikusel kokkuleppel. Ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel korraldatakse ühiskomitees arvamustevahetus.

2. Kui asjaomases assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti, võetakse assotsieerunud riigi protokolli muudatused vastu ühiskomitee otsusega.
3. Assotsieerunud riigi protokolli lisasid muudetakse ühiskomitee otsusega vastavalt raamlepingu artiklile 81.
4. Kui see on teostatav ja asjakohane, võtavad ühiskomiteed oma otsused assotsieerunud riikide protokollide lisade muutmise kohta vastu paralleelselt ja kooskõlastatud ettepanekute alusel. Ühiskomitee otsused edastatakse ka sellele assotsieerunud riigile, mis ei ole kõnealuse ühiskomitee liige.
5. Ühiskomitee võib võtta oma otsused vastu kirjaliku menetluse teel, välja arvatud juhul, kui assotsieerimislepingu osaline esitab taotluse, et otsus võetaks vastu ühiskomitee koosolekul.
6. Ühiskomitee otsused on assotsieerimislepingu osalistele siduvad ja viimased võtavad vajalikud meetmed, et tagada nimetatud otsuste jõustumine nende õiguskorras ja nende tulemuslik kohaldamine.

ARTIKKEL 78

Parlamentaarne koostöö

1. Käesolevaga moodustatakse parlamentaarne assotsiatsioonikomitee. Selle raames saavad Euroopa Parlamendi ja assotsieerunud riikide parlamentide liikmed omavahel kohtuda ja arvamusi vahetada ning nimetatud komitee aitab dialoogi ja arutelude varal kaasa ELi ja assotsieerunud riikide paremale üksteisemõistmisele käesoleva lepinguga hõlmatud valdkondades.
2. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee koosneb ühelt poolt Euroopa Parlamendi liikmetest ja teiselt poolt assotsieerunud riikide parlamentide liikmetest. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee liikmete koguarv on kindlaks määratud parlamentaarne assotsiatsioonikomitee põhikirjas, mis on sätestatud raamprotokollis nr 7.
3. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee tuleb kokku kordamööda ELis ja ühes assotsieerunud riigis ajavahemike järel, mille ta määrab ise vastavalt parlamentaarne assotsiatsioonikomitee põhikirjale.
4. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee võtab vastavalt parlamentaarne assotsiatsioonikomitee põhikirjale vastu oma töökorra.
5. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee eesistujaks on kordamööda Euroopa Parlamendi esindaja ja ühe assotsieerunud riigi parlamendi esindaja, vastavalt parlamentaarne assotsiatsioonikomitee põhikirjale ja töökorrale.

ARTIKKEL 79

Majandus- ja sotsiaalpartnerite vaheline koostöö

1. Käesolevaga moodustatakse majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnev nõuandev assotsiatsioonikomitee. Selle eesmärk on propageerida ELi ja assotsieerunud riikide mitmesuguste majandus- ja sotsiaalvaldkonna organisatsioonide vahelist dialoogi ja koostööd. Nimetatud dialoog ja koostöö hõlmavad kõiki käesoleva lepinguga sõlmitud suhete majanduslikke ja sotsiaalseid aspekte.
2. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnevasse nõuandvasse assotsiatsioonikomiteesse kuuluvad ühelt poolt Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee liikmed ning teiselt poolt assotsieerunud riikide määratud majandus- ja sotsiaalpartnerid.
3. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosnev nõuandev assotsiatsioonikomitee võtab vastu oma töökorra.
4. Majandus- ja sotsiaalpartneritest koosneva nõuandva assotsiatsioonikomitee eesistujaks on kordamööda Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee esindaja ning assotsieerunud riikide määratud majandus- ja sotsiaalpartnerite esindajad, vastavalt komitee töökorrale.

2. PEATÜKK

KONSULTEERIMINE SEOSSES ELi OTSUSTAMISMENETLUSEGA

ARTIKKEL 80

ELi õigusakti koostamine

1. Kohe kui Euroopa Komisjon hakkab koostama uut ELi õigusakti käesoleva lepinguga hõlmatud valdkonnas, teatab ta sellest assotsieerunud riikidele ja konsulteerib mitteametlikult nende ekspertidega samal viisil ja sama tähtaja jooksul nagu siis, kui ta konsulteerib oma ettepanekute koostamisel ELi liikmesriikide ekspertidega.
2. Kui Euroopa Komisjon esitab oma ettepaneku Euroopa Liidu Nõukogule ja Euroopa Parlamendile, saadab ta ühe eksemplari sellest kummalegi assotsieerunud riigile.
3. Ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel korraldatakse ühiskomitees või muus ametlikus või mitteametlikus vormis esialgne arvamustevahetus. Kui üks assotsieerimislepingu osaline seda taotleb, konsulteerivad assotsieerimislepingu osalised üksteisega uuesti kõnealuse ELi õigusakti vastuvõtmisele eelnevatel olulistel momentidel. Asjakohasel juhul annavad assotsieerunud riigid Euroopa Komisjonile tagasisidet ja võivad teatada oma spetsiifilisest olukorrast.

4. Koostades delegeeritud õigusakte ELi toimimise lepingu artikli 290 tähenduses vastavalt ühele õigusaktidest, mis on hõlmatud ühe või mitme käesoleva lepingu protokolliga, kaasab Euroopa Komisjon assotsieerunud riigid võimalikult suures ulatuses nende ettepanekute koostamisse.
5. Koostades rakendusakte ELi toimimise lepingu artikli 291 tähenduses vastavalt ühele õigusaktidest, mis on hõlmatud ühe või mitme käesoleva lepingu protokolliga, kaasab Euroopa Komisjon assotsieerunud riigid võimalikult suures ulatuses nende ettepanekute koostamisse, mis esitatakse seejärel komiteedele, kes abistavad Euroopa Komisjoni tema rakendamisevõimete teostamisel. Ettepanekute koostamisel konsulteerib Euroopa Komisjon assotsieerunud riikide ekspertidega samal viisil ja sama tähtsajooksul nagu siis, kui ta konsulteerib ELi liikmesriikide ekspertidega.
6. Juhul kui pööratakse Euroopa Liidu Nõukogu poole vastavalt asjaomase komitee liigi suhtes kohaldatavale menetlusele, edastab Euroopa Komisjon Euroopa Liidu Nõukogule assotsieerunud riikide ekspertide seisukohad.
7. Assotsieerunud riikide eksperdid kaasatakse lõigetega 4 ja 5 hõlmamata komiteede töösse juhul, kui see on vajalik käesoleva lepingu nõuetekohase toimimise tagamiseks. Nende komiteede ja kohaldataval juhul samalaadsete komiteede loetelud lisatakse assotsieerunud riikide protokollidele. Kõnealuse kaasamise kord on esitatud assotsieerunud riikide protokollides ja asjaomaseid küsimusi käsitlevates lisades.

3. PEATÜKK

ÜHTSUS

ARTIKKEL 81

Lisade muutmine

1. Raamlepingu artikli 4 põhimõtete järgimise tagamiseks teevad assotsieerimislepingu osalised tihedat koostööd, et võimaldada kiiret ja tõhusat otsuste vastuvõtmist ühiskomiteedes ning tagada käesoleva lepinguga hõlmatud valdkondades vastu võetud ELi õigusaktide inkorporeerimine vastavatesse lisadesse nii kiiresti kui võimalik pärast seda, kui need on vastu võetud ja assotsieerunud riikidele edastatud.

2. Ühiskomiteed võtavad vastu otsuseid lisade muutmiseks nii, et võimaluste piires oleks samaaegselt tagatud lõikes 1 osutatud ELi õigusaktide kohaldamine ELis ja neid rakendavate riigisiseste õigusaktide kohaldamine assotsieerunud riikides. Raskuste korral intensiivistatakse assotsieerimislepingu osaliste vahelisi konsultatsioone ametlikult või mitteametlikult, et leida mõlemat poolt rahuldav lahendus, mis võib muu hulgas olla riigisiseste õigusaktide samaväärsuse tunnustamine. Asjaomane assotsieerunud riik edastab ELile kirjalikult kogu vajaliku teabe, et võimaldada olukorra põhjalikku hindamist.

3. Käesoleva artikli lõike 2 kohased ühiskomiteede otsused võetakse vastu hiljemalt ühiskomiteele teatamise kuupäevast möödunud kuuekuise tähtaja lõpuks. Kui assotsieerunud riik ei ole pärast selle tähtaja lõppu ikka veel nõustunud ELi õigusakti inkorporeerimisega asjaomasesse lisasse vastavalt käesoleva artikli lõikele 1, kohaldatakse raamlepingu artikliga 90 ette nähtud vaidluste lahendamise menetlust. Küsimus loetakse ühiskomiteele raamlepingu artikli 90 lõike 1 kohaselt esitatuks nimetatud tähtaja lõpuks.

4. Kui ühiskomitee otsusega muudetakse lisa, milles viidatakse kõnealusest muudatusest tulenevalt ELi õigusaktidele, ja kui kõnealusest muudatusest tulenevalt on vajalik rakendusmeetmete kehtestamine asjaomasel assotsieerunud riigis, on tähtaeg nimetatud rakendusmeetmete kehtestamiseks sama pikk kui see, mis on ette nähtud kõnealuste ELi õigusaktide rakendamiseks ELi liikmesriikides, välja arvatud juhul, kui ühiskomitee otsustab teisiti. Nimetatud tähtaja kulgemine algab ühiskomitee otsuse jõustumise kuupäevast.

ARTIKKEL 82

Assotsieerunud riikide põhiseadusest tulenevad nõuded

1. Kui ühiskomitee otsust saab assotsieerunud riigis rakendada alles pärast teatavate põhiseadusest tulenevate nõuete täitmist, jõustub kõnealune otsus nimetatud assotsieerunud riigi õiguskorras pärast seda, kui kõnealused põhiseadusest tulenevad nõuded on täidetud. Kõnealuste põhiseadusest tulenevate nõuete täitmise kuupäevast teatatakse ELile.

2. Kui pärast kuuekuulise tähtaja möödumist ühiskomitee otsuse tegemisest ei ole sellist teatamist toimunud, kohaldatakse ühiskomitee otsust kuni lõikes 1 osutatud põhiseadusest tulenevate nõuete täitmiseni ajutiselt, välja arvatud juhul, kui assotsieerunud riik teatab ELile, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik, ja selle põhjused.
3. Kui pärast 12 kuu pikkuse tähtaja möödumist ühiskomitee otsuse tegemisest ei ole kõnealust otsust assotsieerunud riigis rakendatud, kohaldatakse raamlepingu artiklit 90.

ARTIKKEL 83

Automaatne menetlus

1. Erandina raamlepingu artiklist 81 käsitatakse assotsieerunud riigi protokollis I lisas olevat viidet ELi õigusaktile viidetena kõnealusele ELi õigusaktile selle ajakohastatud kujul, ilma et uusi ELi õigusakte oleks vaja I lissasse inkorporeerida.
2. Lõike 1 kohaldamisel tähendab ajakohastamine seda, kui:
  - a) ELi alusakt asendatakse täielikult uue alusaktiga;
  - b) Euroopa Komisjon võtab vastu delegeeritud õigusakte, et täiendada või muuta ELi alusakti teatavaid mitteolemuslikke osi;
  - c) punktis b osutatud delegeeritud õigusakte muudetakse hiljem;

- d) Euroopa Komisjon võtab vastu alusakti rakendamiseks vajalikke ELi õigusakte;
  - e) punktis d osutatud rakendusakte muudetakse hiljem.
3. Läbipaistvuse eesmärgil tutvub ühiskomitee igal aastal selliste ELi õigusaktide loeteluga, mille suhtes kohaldatakse automaatset menetlust.

ARTIKKEL 84

Lihtsustatud menetlus

1. Erandina raamlepingu artiklist 81 ja ilma et see piiraks raamlepingu artikli 83 kohaldamist, võtavad assotsieerunud riigid samal ajal kui ELi liikmesriigid meetmeid, mille ELi liikmesriigid on võtnud järgmistes valdkondades vastu võetud asjaomaste ELi õigusaktide alusel, ilma et kõnealuseid uusi ELi õigusakte oleks vaja assotsieerunud riigi protokollis I lissasse inkorporeerida:
- a) loomahaiguste kontrollimeetmed;
  - b) sellistest kolmandatest riikidest pärinev toit ja sööt, mille suhtes on kehtestatud piirangud;
  - c) lemmikloomade mittekaubanduslik liikumine;
  - d) import kolmandatest riikidest;
  - e) heited keskkonda.

2. Erandina raamlepingu artiklist 106 ja piiramata selle artiklis 77 sätestatud menetluse kohaldamist, võib käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud valdkondade loetelu ühiskomitee otsusega muuta.
3. Läbipaistvuse eesmärgil tutvub ühiskomitee igal aastal selliste õigusaktide loeteluga, mille suhtes kohaldatakse lihtsustatud menetlust.

ARTIKKEL 85

Ühetaoline tõlgendamine

1. Käesolevat lepingut ja selles osutatud ELi õigusakte tõlgendatakse ja kohaldatakse ühetaoliselt.
2. Kui käesoleva lepingu ja selles osutatud ELi õigusaktide sätete kohaldamine on seotud liidu õiguse mõistetega, tõlgendatakse ja kohaldatakse neid sätteid kooskõlas Euroopa Liidu Kohtu praktikaga sõltumata sellest, kas see on käesoleva lepingu allkirjastamisest varasem või hilisem.
3. Ühiskomiteed analüüsivad Euroopa Liidu Kohtu praktika arengut, et leida võimalikud vastuolud assotsieerunud riigi õiguskorra ja Euroopa Liidu Kohtu praktika vahel ning vaagida võimalusi nende kõrvaldamiseks.

4. Kui assotsieerunud riik, kellele Euroopa Komisjon on teatanud vastuolust assotsieerunud riigi õiguskorra ja Euroopa Liidu Kohtu praktika vahel, ei ole võtnud kuue kuu jooksul selle vastuolu kõrvaldamiseks vajalikke meetmeid, kohaldatakse raamlepingu artiklis 90 sätestatud menetlust. Küsimus loetakse ühiskomiteele raamlepingu artikli 90 lõike 1 kohaselt esitatuks nimetatud tähtaja lõpuks.

4. PEATÜKK

JÄRELEVALVEMENETLUS

ARTIKKEL 86

Üldine järelevalve

1. Selleks et tagada käesoleva lepingu ühetaoline järelevalve, teevad Euroopa Komisjon ja assotsieerunud riikide ametiasutused koostööd, vahetavad teavet ja konsulteerivad üksteisega järelevalvepoliitika küsimuste ja üksikjuhtude teemal.
2. Järelevalvet käesoleva lepingu rakendamise üle teevad assotsieerimislepingu osalised ühiselt ühiskomitee raames. Kui Euroopa Komisjon või ühe assotsieerunud riigi ametiasutus tuvastab kohaldamata jätmise või ebaõige kohaldamise, teatavad nad sellest ühiskomiteele, et leida vastuvõetav lahendus. Kui lahendust ei leita, kohaldatakse raamlepingu artiklis 90 sätestatud menetlust.
3. Assotsieerimislepingu osaliste pädevad asutused võivad vastu võtta ja läbi vaadata käesoleva lepingu kohaldamist puudutavaid kaebusi. Selliste kaebuste saamisel teatavad nad sellest teisele assotsieerimislepingu osalisele.

ARTIKKEL 87

Järelevalve konkreetsetes sektorites

1. Kui lisades loetletud ELi õigusaktidega antakse Euroopa Komisjonile volitused – sealhulgas otsustamis- või rakendamisvolitused – ELi liikmesriikide, majandustegevuses osalejate või isikute suhtes, on Euroopa Komisjonil *mutatis mutandis* samad volitused assotsieerunud riikide ning nende füüsiliste ja juriidiliste isikute suhtes. Erisätteid võib ette näha protokollidega.
2. Euroopa Komisjon võib oma lõike 1 kohaste ülesannete täitmiseks taotleda assotsieerunud riikide pädevatelt asutustelt ning asjaomastelt füüsilistelt ja juriidilistelt isikutelt mis tahes vajalikuks peetavat teavet.

ARTIKKEL 88

Koostöö ELi liikmesriikide pädevate asutuste ja ELi institutsioonidega

Käesoleva lepingu rakendamise ja tulemusliku kohaldamisega seotud kohustuste täitmisel võib assotsieerunud riik teha koostööd ühe või mitme ELi liikmesriigiga või ELi institutsioonidega. Sellisel juhul sõlmib assotsieerunud riik koostöö üksikasju puudutavad kokkulepped ja teatab sellest Euroopa Komisjonile ühiskomitee raames. Nimetatud kokkulepped ei mõjuta mitte mingil moel Euroopa Komisjoni volitusi.

5. PEATÜKK

VAIDLUSTE LAHENDAMINE JA KOHTULIK KONTROLL

ARTIKKEL 89

Ainukohaldatavuse põhimõte

Assotsieerimislepingu osalised lahendavad käesoleva lepingu või selles osutatud ELi õigusaktide tõlgendamist või kohaldamist käsitlevad vaidlused üksnes käesolevas lepingus ettenähtud meetoditega.

ARTIKKEL 90

Assotsieerimislepingu osaliste vaheliste vaidluste lahendamine

1. Raskuste korral konsulteerivad assotsieerimislepingu osalised üksteisega, seades eesmärgiks saavutada käesoleva lepingu tulemuslik toimimine ja lahendada kõik probleemid konstruktiivse dialoogi abil. Käesoleva lepingu või selles osutatud ELi õigusaktide tõlgendamist või kohaldamist puudutavate vaidluste puhul võib ELi pool või assotsieerunud riik pöörduda selles küsimuses kirjalikult ühiskomitee poole. ELi pool või assotsieerunud riik, kes kavatseb pöörduda käesoleva lõike kohaselt ühiskomitee poole, teatab sellest eelnevalt teisele assotsieerimislepingu osalisele.

2. Kui ELi pool või assotsieerunud riik pöördub ühiskomitee poole, tuleb ühiskomitee kokku võimalikult kiiresti pöördumisele järgneva kahe kuu jooksul. Ühiskomiteele esitatakse kogu asjassepuutuv teave, et võimaldada olukorra põhjalikku analüüsi. Ühiskomitee analüüsib kõiki võimalusi leida käesoleva lepingu kohane lahendus ja võib võtta vastu selle saavutamist võimaldavaid otsuseid.
3. Kui ühiskomiteel ei õnnestu leida käesoleva artikli lõikes 1 osutatud raskuste puhul lahendust kuue kuu jooksul pärast käesoleva artikli kohast esimest kohtumist, võib kumbki assotsieerimislepingu osaline pöörduda selles küsimuses Euroopa Liidu Kohtusse. Euroopa Liidu Kohus tõlgendab raamlepingu artiklite 85 lõigete 1 ja 2 ning raamlepingus osutatud ELi õigusaktide sätteid nende kohaldamise ja rakendamise eesmärgil. Kui assotsieerimislepingu osaline kaalub võimalust pöörduda käesoleva lõike alusel Euroopa Liidu Kohtusse, teatab ta sellest viivitamata kirjalikult teisele assotsieerimislepingu osalisele ja esitab viimasele kogu asjassepuutuva teabe.
4. Assotsieerunud riikidel on Euroopa Liidu Kohtus samad õigused nagu ELi liikmesriikidel ja ELi institutsioonidel ning nende suhtes kohaldatakse seal samu menetlusi.
5. Assotsieerimislepingu osalised konsulteerivad üksteisega ühiskomitee raames ja lahendavad oma vaidlused, et tagada Euroopa Liidu Kohtu otsuse rakendamine ELi poole või assotsieerunud riigi poolt 12 kuu jooksul alates Euroopa Liidu Kohtu otsuse kuupäevast. Sel eesmärgil esitatakse ühiskomiteele kogu asjassepuutuv teave, et võimaldada olukorra põhjalikku analüüsi.

6. Kui ühiskomiteel ei õnnestu vaidlust lahendada, võib ta võtta vastu otsuse rakendada käesoleva lepingu väidetava ebaõige kohaldamise tõttu kompensatsioonimeetmeid võimaliku tasakaalustamatuse korvamiseks. Nimetatud otsus tuleb vastu võtta 12 kuu jooksul alates Euroopa Liidu Kohtu otsuse kuupäevast.

7. Kui ühiskomitee ei ole võtnud vastu lõikes 6 osutatud otsust kompensatsioonimeetmete kohta, võib assotsieerimislepingu osaline, kelle väitel on käesolevat lepingut ebaõigesti kohaldatud, võtta kompensatsioonimeetmeid võimaliku tasakaalustamatuse korvamiseks, sealhulgas peatada täielikult või osaliselt käesoleva lepingu kohaldamist. Kõnealuste kompensatsioonimeetmete ulatus ja kestus peavad piirduma sellega, mis on rangelt vajalik olukorra parandamiseks, ja häirima võimalikult vähe käesoleva lepingu toimimist.

8. Assotsieerimislepingu osaline, keda lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmed puudutavad, võib esitada ühiskomiteele oma märkused, et viimane otsustaks kõnealuste kompensatsioonimeetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole võtnud vastu otsust kolme kuu jooksul pärast seda, kui tema poole pöördui, võib kumbki assotsieerimislepingu osaline pöörduda kõnealuste kompensatsioonimeetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokoll nr 6 kohaselt vahekohtusse. Vahekohtusse ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu tõlgendamist, nagu on osutatud lõikes 3. Vahekohtuotsus on assotsieerimislepingu osalistele siduv.

Kui lõike 6 või 7 kohaselt on võetud kompensatsioonimeetmeid, säilivad isikutel käesoleva lepingu kohased õigused, mis neil olid kõnealuste kompensatsioonimeetmete jõustumise kuupäeval, samuti käesolevast lepingust tulenevad kohustused.

ARTIKKEL 91

Kohtulik kontroll

1. ELi institutsioonide, organite või asutuste poolt käesoleva lepingu alusel vastu võetud ELi õigusaktide kohtuliku kontrolli ainupädevus on Euroopa Liidu Kohtul.
2. Lõikes 1 osutatud ELi õigusaktid, mis on adresseeritud assotsieerunud riigile või füüsilisele või juriidilisele isikule, kelle elu- või asukoht on assotsieerunud riigi territooriumil, on võimalik Euroopa Liidu Kohtus vaidlustada. Vaidlustamine toimub vastavalt ELi toimimise lepingu artiklile 263.
3. Olenemata ELi toimimise lepingu artikli 263 kuuendas lõigus ette nähtud tähtaja möödumisest võib assotsieerunud riik või tema territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik taotleda kohtuvaidluses, kus arutamisele tuleb ELi institutsiooni, organi või asutuse vastuvõetud üldkohaldatav akt, Euroopa Liidu Kohtult artikli 263 teises lõigus sätestatud alustel kõnealuse õigusakti kohaldamata jätmist.

ARTIKKEL 92

Tegevusetushagi

1. Assotsieerunud riik või tema territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik võib kaevata Euroopa Liidu Kohtule, et käesolevat lepingut rikkudes ei ole ELi institutsioon, organ või asutus adresseerinud kõnealusele füüsilisele või juriidilisele isikule õigusakti, välja arvatud soovitus või arvamus.

2. Lõikes 1 osutatud tegevusetushagi võib esitada ainult juhul, kui eelnevalt on ELi institutsiooni, organit või asutust kutsutud üles toimingut tegema. Kui kahe kuu jooksul sellisest üleskutsest alates ei ole ELi institutsioon, organ või asutus oma seisukohta määratlenud, võib hagi esitada järgneva kahe kuu jooksul.

ARTIKKEL 93

Kaebus lepinguvälise vastutuse valdkonnas

Lepinguvälise vastutuse korral ja kooskõlas käesoleva lepinguga võib assotsieerunud riik või tema territooriumil elu- või asukohta omav füüsiline või juriidiline isik esitada kaebuse Euroopa Liidu Kohtule, et saada hüvitist kahju eest, mille on oma ülesannete täitmisel tekitanud ELi institutsioonid, organid või asutused või nende ametnikud või muud teenistujad.

ARTIKKEL 94

Eelotsusetaotlus

1. Kui assotsieerunud riigi kohtus poolelioleva kohtuasja käigus tõstatatakse küsimus käesoleva lepingu tõlgendamise või ELi institutsioonide, organite või asutuste poolt käesoleva lepingu kohaldamisalas vastu võetud õigusakti kehtivuse kohta, võib assotsieerunud riigi kohus taotleda Euroopa Liidu Kohtult eelotsust.

2. Kui selline küsimus tõstatatakse poolelioleva kohtuasja käigus assotsieerunud riigi kohtus, mille otsuste peale ei saa assotsieerunud riigi õiguse järgi edasi kaevata, saadab assotsieerunud riigi kohus asja Euroopa Liidu Kohtusse.

3. Kui ELi liikmesriik on esitanud eelotsusetaotluse seoses käesoleva lepinguga või kui seda on teinud assotsieerunud riigi kohus lõikes 1 osutatud kohtuasjas, on assotsieerunud riigil õigus esitada Euroopa Liidu Kohtule seisukohti või kirjalikke märkusi.

ARTIKKEL 95

Euroopa Liidu Kohtu menetlustes kohaldatav õigus

Kui Euroopa Liidu Kohtule esitatakse kaebus raamlepingu artiklite 90–94 alusel, kohaldatakse Euroopa Liidu Kohtus sama menetlust, mis on ELi õigusega ette nähtud ELi toimimise lepingu alusel esitatud kaebuste puhul.

ARTIKKEL 96

Euroopa Liidu Kohtu otsused

1. Käesoleva lepingu alusel tehtud Euroopa Liidu Kohtu otsused on siduvad.
2. ELi institutsioonilt, organilt või asutuselt, kelle õigusakt on tunnistatud tühiseks või kelle toimingute tegematajätmine on tunnistatud käesoleva lepinguga vastuolus olevaks, nõutakse Euroopa Liidu Kohtu otsuse täitmiseks vajalike meetmete võtmist.

6. PEATÜKK

KAITSEMEETMED JA VÄÄRAMATU JÕUD

ARTIKKEL 97

Kaitsemeetmed

1. Kui käesoleva lepingu rakendamisest tulenevad tõsised valdkondlikud või piirkondlikud majanduslikud, ühiskondlikud või keskkonnaalased raskused, mis jäävad tõenäoliselt püsima, võib assotsieerimislepingu osaline võtta käesolevas artiklis sätestatud tingimustel ja korras ühepoolselt kohaseid kaitsemeetmeid.
2. Lõikes 1 osutatud kaitsemeetmete ulatus ja kestus piirdub olukorra parandamiseks rangelt vajalikuga. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.
3. Kui assotsieerimislepingu osaline kaalub võimalust võtta lõikes 1 osutatud kaitsemeetmeid, teatab ta sellest viivitamata teisele assotsieerimislepingu osalisele ja esitab viimasele kogu asjassepuutuva teabe.
4. Assotsieerimislepingu osalised konsulteerivad ühiskomitees kohe üksteisega, et jõuda vastuvõetava lahenduseni.

5. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline ei või võtta lõikes 1 osutatud kaitsemeetmeid enne ühe kuu möödumist lõikega 3 ette nähtud teatest, välja arvatud juhul, kui konsulteerimismenetlus ühiskomitees on lõpule viidud enne seda. Kui kohest reageerimist vajava eriolukorra tõttu ei ole eelnev konsulteerimine võimalik, võib asjaomane assotsieerimislepingu osaline kohe ja tingimusel, et ta saadab ühiskomiteele põhjendatud teate, võtta erakorralisi kaitsemeetmeid ulatuses, mis on olukorra parandamiseks rangelt vajalik.
6. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline teatab võetud kaitsemeetmetest viivitamata ühiskomiteele ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.
7. Iga kolme kuu möödumisel kaitsemeetmete võtmisest arutatakse neid ühiskomitees, et kaotada meetmed võimaluse korral enne nende kehtivusaja lõppu või piirata võimaluse korral nende ulatust. Kumbki assotsieerimislepingu osaline võib taotleda ühiskomiteelt kõnealuste kaitsemeetmete läbivaatamist või kehtetuks tunnistamist.
8. Kui assotsieerimislepingu osalise võetud kaitsemeede rikub käesolevast lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste tasakaalu, võib teine assotsieerimislepingu osaline võtta proportsionaalseid tasakaalustavaid meetmeid, mis on tasakaalustamatuse likvideerimiseks rangelt vajalikud. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.

9. Kumbki assotsieerimislepingu osaline võib igal ajal taotleda ühiskomiteelt, et ta otsustaks lõikes 1 osutatud kaitsemeetmete, lõikes 5 osutatud erakorraliste kaitsemeetmete või lõikes 8 osutatud tasakaalustavate meetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole võtnud vastu otsust kolme kuu jooksul pärast seda, kui tema poole pöörduiti, võib kumbki assotsieerimislepingu osaline pöörduda kõnealuste meetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokoll nr 6 kohaselt vahekohtusse. Vahekohtusse ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu tõlgendamist. Vahekohtuotsus on vaidluspooltele siduv.

ARTIKKEL 98

Vääramatu jõud

1. Assotsieerimislepingu osalist mõjutava terrorirünnaku või loodusõnnetuse või inimtegevusest tingitud õnnetuse korral võib assotsieerimislepingu osaline käesolevas artiklis sätestatud tingimustel ja korras võtta kohe ja ühepoolselt asjakohaseid kaitsemeetmeid.
2. Lõikes 1 osutatud kaitsemeetmete ulatus ja kestus piirdub olukorra parandamiseks rangelt vajalikuga. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.
3. Asjaomane assotsieerimislepingu osaline teatab võetud kaitsemeetmetest viivitamata ühiskomiteele ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.

4. Iga kolme kuu möödumisel kaitsemeetmete võtmisest arutatakse neid ühiskomitees, et kaotada meetmed võimaluse korral enne nende kehtivusaja lõppu või piirata võimaluse korral nende ulatust. Kumbki assotsieerimislepingu osaline võib igal ajal taotleda ühiskomiteelt kõnealuste kaitsemeetmete läbivaatamist või kehtetuks tunnistamist.

5. Kui assotsieerimislepingu osalise võetud kaitsemeede rikub käesolevast lepingust tulenevate õiguste ja kohustuste tasakaalu, võib teine assotsieerimislepingu osaline võtta proportsionaalseid tasakaalustavaid meetmeid, mis on tasakaalustamatuse likvideerimiseks rangelt vajalikud. Eelistada tuleb meetmeid, mis häirivad käesoleva lepingu toimimist kõige vähem.

6. Kumbki assotsieerimislepingu osaline võib taotleda ühiskomiteelt, et ta otsustaks lõigetes 1 ja 5 osutatud meetmete proportsionaalsuse üle. Kui ühiskomitee ei ole võtnud vastu otsust kolme kuu jooksul pärast seda, kui tema poole pöördui, võib kumbki assotsieerimislepingu osaline pöörduda kõnealuste meetmete proportsionaalsust puudutavas küsimuses raamprotokolli nr 6 kohaselt vahekohtusse. Vahekohtusse ei saa pöörduda küsimustes, mis puudutavad käesoleva lepingu tõlgendamist. Vahekohtuotsus on vaidluspooltele siduv.

ARTIKKEL 99

Otsused, millega pannakse rahalisi kohustusi

1. Käesoleva lepingu alusel tehtud Euroopa Komisjoni otsused, millega pannakse rahalisi kohustusi muudele isikutele peale riikide, on täitmisele pööratavad. Sama kehtib nende Euroopa Liidu Kohtu otsuste kohta, millega pannakse rahalised kohustused käesolevas lepingus sätestatud vaidluste lahendamise meetodite alusel.
2. Otsuste täitmist reguleerivad selles riigis kehtivad tsiviilmenetlusnormid, kelle territooriumil täitmine aset leiab. Otsuse täitmise korralduse ilma muude formaalsusteta peale otsuse autentsuse tõestamise lisab otsusele ametiasutus, kelle iga ELi liikmesriigi ja iga assotsieerunud riigi valitsus selleks otstarbeks määrab ning teisele assotsieerimislepingu osalisele teatavaks teeb.
3. Kui lõikes 2 osutatud formaalsused on asjassepuutuva poole avalduse põhjal täidetud, võib viimane taotleda otsuse täitmist, pöördudes otse pädeva asutuse poole kooskõlas selle riigi õigusaktidega, kelle territooriumil täitmine aset leiab. Otsuse täitmise võib peatada üksnes Euroopa Liidu Kohtu otsusega. Kaebused otsuse täitmise ebaõige viisi kohta kuuluvad siiski asjassepuutuvate riikide kohtute pädevusse.

VIII OSA

ÜLD- JA LÕPPSÄTTED

ARTIKKEL 100

Rakendamine

Assotsieerimislepingu osalised võtavad üld- või erimeetmeid, mis on vajalikud neile käesolevast lepingust, vastavatest protokollidest ja neis osutatud ELi õigusaktidest tulenevate kohustuste täitmiseks, ning hoiduvad kõigist meetmetest, mis võiksid kahjustada nende eesmärkide saavutamist.

ARTIKKEL 101

Omandi õiguslik režiim

Käesolev leping ei mõjuta ühelgi viisil assotsieerimislepingu osaliste õigusnorme, mis reguleerivad omandi õiguslikku režiimi.

ARTIKKEL 102

Julgeolekuerandid

Ükski käesoleva lepingu säte ei takista assotsieerimislepingu osalisel võtmast meetmeid, mis:

- a) on vajalikud, et vältida tema oluliste julgeolekuhuvidega vastuolus oleva teabe avalikustamist;
- b) on seotud relvade, lahingumoonaga ja sõjavarustuse või kaitsevajadusteks asendamatu muu toote tootmise või nendega kauplemise või kaitsevajadusteks asendamatu teadus- või arendustöö või tootmisega, tingimusel et need meetmed ei halvenda konkurentsitingimusi selliste toodete suhtes, mis ei ole mõeldud spetsiaalselt sõjaliseks otstarbeks;
- c) on seotud lõhustuvate ja ühinevate tuumamaterjalidega või ainetega, millest neid saadakse,
- d) on assotsieerimislepingu osalise julgeoleku seisukohast hädavajalikud avaliku korra ja julgeoleku säilitamist mõjutavate tõsiste riigisiseste rahutuste, sõja või enesest sõjaohu kujutavate tõsiste rahvusvaheliste pingete korral või selleks, et täita kohustusi, mille ta on endale võtnud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirja raames rahu ja rahvusvahelise julgeoleku säilitamiseks.

ARTIKKEL 103

ELi piiravad meetmed

Assotsieerunud riigid võtavad meetmeid, mis on vajalikud selle tagamiseks, et käesoleva lepingu kohased õigused ega kohustused ei võimaldaks nende jurisdiktsioonis kõrvale hoida ELi piiravatest meetmetest, mis on vastu võetud ELi lepingu artikli 29 ja ELi toimimise lepingu artikli 215 alusel.

ARTIKKEL 104

Territoriaalne kohaldamisala

1. Raamlepingut ja raamprotokolle kohaldatakse ELi lepingus ja ELi toimimise lepingus sätestatud tingimustel nende territooriumide suhtes, kus nimetatud aluslepinguid kohaldatakse, ning vastavalt Andorra ja San Marino territooriumi suhtes.
2. Iga assotsieerunud riigi protokollid kohaldatakse ELi lepingus ja ELi toimimise lepingus sätestatud tingimustel nende territooriumide suhtes, kus nimetatud aluslepinguid kohaldatakse, ning asjaomase assotsieerunud riigi territooriumi suhtes.

ARTIKKEL 105

Uute riikide ühinemine ELiga

1. EL teatab assotsieerunud riikidele kõigist kolmandate riikide esitatud uutest taotlustest ELiga ühineda. Assotsiatsioonikomitee analüüsib kolmanda riigi ELiga ühinemise võimalikku mõju käesolevale lepingule enne sellise ühinemise kuupäeva.
2. Enne seda, kui jõustub kolmanda riigi ELiga ühinemist käsitlev leping, muudavad lepinguosalisel vajalikul määral ja kooskõlas oma sisemenetlustega käesolevat lepingut.
3. Käesolevat lepingut kohaldatakse ELi uue liikmesriigi suhtes alates kõnealuse uue liikmesriigi ELiga ühinemise kuupäevast.

ARTIKKEL 106

Raamlepingu muutmine

Iga lepinguosaline võib esitada teistele lepinguosalistele ettepanekuid raamlepingu muutmiseks. Lepinguosalisel räägivad raamlepingu muudatusettepanekud assotsiatsioonikomitees läbi. Kui lepinguosalisel lepivad kokku raamlepingu muutmises, kirjutavad lepinguosalisel muudatusel alla ja võtavad selle vastu ning see jõustub, kui kõik lepinguosalisel on teatanud oma sisemenetluste lõpuleviimisest ja kui ratifitseerimiskirjad on hoiule antud.

ARTIKKEL 107

Raamprotokollide muutmine

Iga lepinguosaline võib esitada teistele lepinguosalistele ettepanekuid raamprotokollide muutmiseks. Lepinguosalisel räägivad raamprotokollide muudatusettepanekud assotsiatsioonikomitees läbi. Kui lepinguosalisel lepivad kokku raamprotokollide muutmises, kirjutavad lepinguosalisel muudatusel alla ja võtavad selle vastu ning see jõustub, kui kõik lepinguosalisel on teatanud oma sisemenetluste lõpuleviimisest ja kui ratifitseerimiskirjad on hoiule antud.

ARTIKKEL 108

Assotsieerunud riikide protokollide muutmine

ELi pool või asjassepuutuv assotsieerunud riik võib esitada ettepanekuid vastava assotsieerunud riigi protokollide muutmiseks. Assotsieerimislepingu osalisel räägivad assotsieerunud riigi protokollide muudatusettepanekud ühiskomitees läbi. Kui assotsieerimislepingu osalisel lepivad kokku asjaomase assotsieerunud riigi protokollide muutmises, võtab ühiskomitee kõnealuse muudatuse otsusega vastu. Kui assotsieerunud riigi protokollis on artikli 77 lõike 2 kohaselt sätestatud, et assotsieerunud riigi protokollide muudatus, kas tervikuna või osalisel, saab jõustuda alles pärast assotsiatsioonilepingu osalise sisemenetluste lõpuleviimist, jõustub ühiskomitee otsus alles pärast seda, kui kõik assotsieerimislepingu osalisel on teatanud oma vastavate sisemenetluste lõpuleviimisest.

ARTIKKEL 109

Protokollid ja lisad

Raamprotokollid, assotsieerunud riikide protokollid, lisad ja neis osutatud käesoleva lepingu jaoks kohandatud õigusaktid moodustavad käesoleva lepingu lahutamatu osa ning neil on samaväärne õigusjõud.

ARTIKKEL 110

Kehtivad lepingud

1. Kui käesoleva lepinguga, eriti selle raamprotokolliga nr 2 ja assotsieerunud riikide protokollidega, ei ole ette nähtud teisiti, on käesolev leping ülimuslik selliste kehtivate kahepoolsete lepingute suhtes, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt üht assotsieerunud riikidest, seda niivõrd, kui käesolev leping reguleerib sama küsimust.
2. Kui käesolevas lepingus ei ole sätestatud teisiti, siis kui käesolevas lepingus on kas täielikult või osaliselt osutatud kehtivatele kahepoolsetele lepingutele, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt üht assotsieerunud riikidest, tähendab see ka kõnealuste lepingute muudatusi ja nende järglaseks olevaid lepinguid, mis jõustuvad mõlema assotsieerimislepingu osalise suhtes käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval või pärast seda.

ARTIKKEL 111

Keeled

1. Käesolev leping on koostatud ühes originaalis bulgaaria, eesti, hispaania, hollandi, horvaatia, iiri, inglise, itaalia, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saksa, slovaki, sloveeni, soome, taani, tšehhi, ungari ja katalaani keeles, kusjuures kõik tekstid on võrdselt autentsed.

2. Käesolevas lepingus osutatud ELi õigusaktide tekstid on *Euroopa Liidu Teatajas* avaldatud kujul võrdselt autentsed bulgaaria, eesti, hispaania, hollandi, horvaadi, iiri, inglise, itaalia, kreeka, leedu, läti, malta, poola, portugali, prantsuse, rootsi, rumeenia, saksa, soome, slovaki, sloveeni, taani, tšehhi ja ungari keeles, ning kõnealused ELi õigusaktid koostatakse nende autentsuse kinnitamiseks katalaani keeles.

ARTIKKEL 112

Lepingu jõustumine, ajutine kohaldamine ja lõpetamine

1. Lepinguosalised ratifitseerivad, sõlmivad või kiidavad heaks käesoleva lepingu vastavalt oma sellekohastele põhiseadusest või institutsioonidest tulenevatele nõuetele. Käesolev leping jõustub lepinguosaliste vahel teise kuu esimesel päeval pärast viimast teadet ratifitseerimis-, sõlmimis- või heakskiitmiskirjade hoiuleandmise kohta Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadile, kes on käesoleva lepingu hoiulevõtja.
2. Lõikes 1 ratifitseerimis-, sõlmimis- või heakskiitmismenetluste lõpuleviimiseni võivad lepinguosalised käesolevat lepingut ajutiselt kohaldada täielikult või osaliselt alates selle kuu esimesest päevast, mis järgneb kuule, mil lepinguosaline andis oma ratifitseerimis-, sõlmimis- või heakskiitmiskirja hoiule Euroopa Liidu Nõukogu peasekretärile, välja arvatud juhul, kui muu lepinguosaline teatab, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik.
3. Kui tingimused lepingu ajutiseks kohaldamiseks lepinguosaliste vahelistes suhetes ei ole vastavalt lõikele 2 täidetud, võib käesolevat lepingut ELi poole ja ühe assotsieerunud riigi vahelistes suhetes kohaldada täielikult või osaliselt alates selle teise kuu esimesest päevast, mis järgneb kuule, mil ELi pool või asjaomane assotsieerunud riik andis oma ratifitseerimis-, sõlmimis- või heakskiitmiskirja hoiule Euroopa Liidu Nõukogu peasekretärile, välja arvatud juhul, kui ELi pool või asjaomane assotsieerunud riik teatab, et selline ajutine kohaldamine ei ole võimalik. Käesoleva lepingu kohaldamise kestel vastavalt käesolevale lõikele tuleb raamlepingu artiklites 75, 105, 106 ja 107 esitatud viiteid assotsiatsioonikomiteele mõista viidetena ühiskomiteele. Sama aja kestel teeb ühiskomitee otsused kõigi käesoleva lepingu tehniliste kohanduste suhtes, mis on vajalikud selle nõuetekohaseks toimimiseks.

4. Assotsieerimislepingu osaline võib käesoleva lepingu lõpetada, teatades oma otsusest käesolev lepingu lõpetada kirjalikult teisele assotsieerimislepingu osalisele. Käesolev leping kaotab vastavate assotsieerimislepingu osaliste vahel kehtivuse kuus kuud pärast teate saamist, kohaldades lõikes 5 sätestatud tingimusi.
5. Kui käesoleva lepingu lõpetamine ühe assotsieerunud riigi poolt ei mõjuta lepinguosalisi, kohaldatakse käesolevat lepingut jätkuvalt ELi poole ja järelejäänud assotsieerunud riigi suhtes.
6. Kui käesoleva lepingu kohaldamine lõppeb, säilivad üksikisikute ja majandustegevuses osalejate käesoleva lepingu alusel omandatud õigused ja kohustused. ELi pool ja asjaomane assotsieerunud riik otsustavad vastastikusel kokkuleppel, millised meetmed tuleb võtta selliste õiguste või kohustuste suhtes, mis on omandamisel. Käesolev lõige ei piira raamlepingu artikliga 90 kehtestatud erisätete kohaldamist.

7. Alates kuupäevast, mil alustatakse käesoleva lepingu ajutist kohaldamist vastavalt lõikele 2 või mil seda hakatakse kohaldama ELi poole ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelistes suhetes vastavalt lõikele 3, käsitatakse käesolevas lepingus esitatud viiteid käesoleva lepingu jõustumise kuupäevale või käesoleva lepingu jõustumisele viidetena kuupäevale, mil algab käesoleva lepingu ajutine kohaldamine vastavalt lõikele 2 või kui algab käesoleva lepingu kohaldamine ELi poole ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelistes suhetes vastavalt lõikele 3.

SELLE KINNITUSEKS on täievolilised esindajad käesolevale lepingule alla kirjutanud.

Koostatud ... aastal ... (koht)

Euroopa Liidu nimel

Belgia Kuningriigi nimel

Bulgaaria Vabariigi nimel

Tšehhi Vabariigi nimel

Taani Kuningriigi nimel

Saksamaa Liitvabariigi nimel

Eesti Vabariigi nimel

Iirimaa nimel

Kreeka Vabariigi nimel

Hispaania Kuningriigi nimel

Prantsuse Vabariigi nimel

Horvaatia Vabariigi nimel

Itaalia Vabariigi nimel

Küprose Vabariigi nimel

Läti Vabariigi nimel

Leedu Vabariigi nimel

Luksemburgi Suurhertsogiriigi nimel

Ungari nimel

Malta Vabariigi nimel

Madalmaade Kuningriigi nimel

Austria Vabariigi nimel

Poola Vabariigi nimel

Portugali Vabariigi nimel

Rumeenia nimel

Sloveenia Vabariigi nimel

Slovaki Vabariigi nimel

Soome Vabariigi nimel

Rootsi Kuningriigi nimel

Andorra Vürstiriigi nimel

San Marino Vabariigi nimel

RAAMPROTOKOLL nr 1
HORISONTAALSETE KOHANDUSTE KOHTA

ARTIKKEL 1

ELi õigusaktide kohaldamine ja konkreetsed kohandused

Assotsieerunud riikide protokollides osutatud ELi õigusaktide sätteid kohaldatakse vastavalt käesolevale lepingule ja käesolevale raamprotokollile, kui vastavas assotsieerunud riigi protokollis ei ole ette nähtud teisiti. ELi õigusaktides vajalikud konkreetsed kohandused on esitatud selle assotsieerunud riigi protokollis lisas, kus asjaomast ELi õigusakti on nimetatud.

ARTIKKEL 2

ELi õigusaktide põhjendused

Loetletud ELi õigusaktide põhjendusi käesoleva lepingu tarbeks ei kohandata. Põhjendusi arvestatakse käesoleva lepingu raames sel määral, kui on vaja kõnealuste ELi õigusaktide nõuetekohaseks tõlgendamiseks ja kohaldamiseks.

ARTIKKEL 3

Üleminekukord

1. Kui seoses ELi õigusaktiga osutatakse assotsieerunud riigi protokollis lisas käesolevale artiklile, kohaldatakse käesoleva artikli lõikeid 2–5.
2. Asjaomase assotsieerunud riigi kohustus ELi õigusakti rakendada ja kohaldada peatatakse kuni asjaomases lisas kindlaks määratud tähtaja lõpuni.
3. Lõikes 2 osutatud tähtaja jooksul võib asjaomane assotsieerunud riik anda ühiskomiteele teada oma kavatsusest alustada ELi õigusakti rakendamist enne sellise tähtaja lõppu. Assotsieerunud riik peab igal juhul teatama kuupäeva, millest alates ta kavatseb kõnealust ELi õigusakti kohaldada. Ühiskomitee teeb otsuse asjaomase lisa muutmise suhtes.
4. ELi õigusakti kohaldamine ELi ja assotsieerunud riigi vahelistes suhetes peatatakse kuupäevani, mis on järgmistest kuupäevadest varasem:
  - a) esimene päev pärast lõikes 2 osutatud tähtaja lõppu või
  - b) lõikes 3 osutatud kuupäev.
5. Lõikes 2 osutatud peatamise kestel reguleerivad ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelisi suhteid küsimustes, mis kuuluvad ELi õigusakti kohaldamisalasse, asjaomase lisa erisätted.

ARTIKKEL 4

Kokkulepped, mille puhul ei ole lisas tähtaega kindlaks määratud

1. Kui seoses ELi õigusaktiga osutatakse assotsieerunud riigi protokollis lisas käesolevale artiklile, kohaldatakse käesoleva artikli lõikeid 2–6.
2. Asjaomase assotsieerunud riigi kohustus ELi õigusakti rakendada ja kohaldada peatatakse.
3. Asjaomane assotsieerunud riik võib alati anda ühiskomiteele teada oma kavatsusest alustada ELi õigusakti rakendamist. Assotsieerunud riik peab igal juhul teatama kuupäeva, millest alates ta kavatseb kõnealust ELi õigusakti kohaldada. Ühiskomitee teeb otsuse asjaomase lisa muutmise suhtes.
4. Ühiskomitee hindab lõikes 2 osutatud peatamist mis tahes ajal ja hiljemalt iga viie aasta tagant, tuginedes vajadusele võtta arvesse arengut turul ja muid asjaomase lisaga kehtestatud konkreetseid kriteeriume. Sellise hindamise põhjal võib ühiskomitee võtta vastu otsuse muuta asjaomast lisa, et kehtestada asjaomasele assotsieerunud riigile tähtaeg ELi õigusakti rakendamise ja kohaldamise alustamiseks. See ei piira raamlepingu artikli 90 kohaldamist, mida rakendatakse juhul, kui see on vajalik siseturu terviklikkuse ja ühtsuse taastamiseks.
5. ELi õigusakti kohaldamine ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi suhetes peatatakse kuni kas kuupäevani, mil jõustub ühiskomitee lõikes 3 osutatud otsus, või asjakohasel juhul kuupäevani, mil lõppeb lõikes 4 osutatud tähtaeg.

6. Lõikes 2 osutatud peatamise kestel reguleerivad ELi ja asjaomase assotsieerunud riigi vahelisi suhteid küsimustes, mis kuuluvad ELi õigusakti kohaldamisalasse, asjaomase lisa erisätted.

ARTIKKEL 5

ELi komiteesid käsitlevad sätted

Assotsieerunud riikide protokollides osutatud ELi õigusaktides sätestatud ELi komiteesid käsitlevad menetlused, institutsiooniline kord ja muud sätted on esitatud raamlepingu artiklis 67 ja artikli 80 lõigetes 5, 6, ja 7 ning assotsieerunud riikide protokollides.

ARTIKKEL 6

Menetluste kehtestamine ELi õigusaktide kohandamiseks, kehtivuse pikendamiseks või muutmiseks

Kui assotsieerunud riigi protokollis osutatud ELi õigusaktiga on ette nähtud ELi menetlus selle kohandamiseks, kehtivuse pikendamiseks, muutmiseks või uute ELi poliitikasuundade, algatuste või õigusaktide väljatöötamiseks, kohaldatakse raamlepinguga ette nähtud asjakohast otsustamismenetlust.

ARTIKKEL 7

Teabevahetus ja teatamise kord

1. Kui ELi liikmesriik peab esitama teabe Euroopa Komisjonile, esitab selle teabe Euroopa Komisjonile ka assotsieerunud riik. Sama kehtib siis, kui teavet peavad edastama pädevad asutused.

2. Kui ELi liikmesriik peab esitama teabe ühele või mitmele teisele ELi liikmesriigile, esitab ta selle teabe ka Euroopa Komisjonile. Euroopa Komisjon edastab selle teabe assotsieerunud riikidele.

Assotsieerunud riik esitab vastava teabe ühele või mitmele ELi liikmesriigile, kes saadab või saadavad selle edasi Euroopa Komisjonile levitamiseks kõigile ELi liikmesriikidele. Sama kehtib siis, kui teabe peavad esitama pädevad asutused.

3. Valdkondades, kus kiireloomulisuse tõttu on vajalik kiire teabe edastamine, kohaldatakse asjaomaseid valdkonnaspetsiifilisi lahendusi, mis näevad ette otsese teabevahetuse.

4. Kui käesolevas lepingus ei ole ette nähtud teisiti, täidetakse Euroopa Komisjoni ülesandeid seoses kontrollimenetluse, teatamise, teavitamise, või konsulteerimise ja muude samalaadsete küsimustega *mutatis mutandis*, sealhulgas assotsieerunud riikide puhul. See ei piira käesoleva raamprotokolliga artiklite 5, 6 ja 10 kohaldamist.

5. Euroopa Komisjon ja ühiskomitee vahetavad kogu teavet, mis on seotud kontrollimise, teatamise, teavitamise, konsulteerimise ja muude samalaadsete küsimustega, millele on osutatud lõikes 4. . Iga selles kontekstis tekkinud probleemi suhtes võib pöörduda vastava ühiskomitee poole.

ARTIKKEL 8

Läbivaatamise ja aruandluse kord

Kui Euroopa Komisjon või muu ELi institutsioon peab assotsieerunud riigi protokollis osutatud ELi õigusakti kohaselt koostama aruande, deklaratsiooni või muu samalaadse dokumendi, ning kui ei ole kokku lepitud teisiti, koostab Euroopa Komisjon või muu ELi institutsioon samal ajal vastava aruande, deklaratsiooni või muu samalaadse dokumendi assotsieerunud riikide kohta, kui käesolevas lepingus ei ole ette nähtud teisiti. Koostades aruandeid, deklaratsioone või muid samalaadseid dokumente, mille koopiad saadetakse ühiskomiteele, konsulteerivad Euroopa Komisjon ja assotsieerunud riigid üksteisega ja vahetavad omavahel teavet.

ARTIKKEL 9

Teabe avaldamine

1. Kui ELi liikmesriik peab assotsieerunud riigi protokollis osutatud ELi õigusakti kohaselt avaldama teatavat teavet, mis puudutab fakte, menetlusi või muud samalaadset, avaldavad asjaomase teabe samasugusel viisil ka assotsieerunud riigid.

2. Kui assotsieerunud riigi protokollis osutatud ELi õigusakti kohaselt tuleb teatav fakte, menetlusi või muud samalaadset puudutav teave avaldada *Euroopa Liidu Teatajas*, avaldatakse seal samuti vastav teave assotsieerunud riikide kohta.

ARTIKKEL 10

Õigused ja kohustused

ELi liikmesriikidele või nende avalik-õiguslikele isikutele, ettevõtjatele või üksikisikutele antud õigusi ja pandud kohustusi käsitatakse assotsieerimislepingu osalistele antud õiguste ja pandud kohustustena, kusjuures assotsieerimislepingu osalisi käsitatakse vastavalt vajadusele assotsieerimislepingu osaliste pädevate asutustena, avalik-õiguslike isikutena, ettevõtjatena või üksikisikutena.

ARTIKKEL 11

Viited territooriumile

Kui assotsieerunud riikide protokollis osutatud ELi õigusaktid viitavad Euroopa Liidu, liidu, ühisturu või siseturu territooriumile, käsitatakse neid viiteid käesoleva lepingu kohaldamisel viidetena territooriumidele raamlepingu artikli 104 tähenduses.

ARTIKKEL 12

Viited ELi liikmesriikide kodanikele

Kui assotsieerunud riigi protokollides osutatud ELi õigusaktid viitavad ELi liikmesriikide kodanikele, käsitatakse neid viiteid käesoleva lepingu kohaldamisel viidetena ka assotsieerunud riikide kodanikele.

ARTIKKEL 13

Viited keeltele

Kui assotsieerunud riigi protokolliga antakse ELi liikmesriikidele või nende avalik-õiguslikele isikutele, ettevõtjatele või üksikisikutele õigus või pannakse kohustus seoses mõne ELi ametliku keele kasutamisega, käsitatakse seda assotsieerimislepingu osaliste, nende avalik-õiguslike isikute, ettevõtjate või üksikisikute õiguse või kohustusena kasutada assotsieerimislepingu osaliste ametlikku keelt.

ARTIKKEL 14

ELi õigusaktide jõustumine ja rakendamine

Käesoleva lepingu kohaldamisel ei ole assotsieerunud riikide protokollides osutatud ELi õigusaktide jõustumist või rakendamist käsitlevad sätted asjakohased. Assotsieerunud riikidele seatud ajalised piirangud ja tähtajad assotsieerunud riikide protokollides osutatud ELi õigusaktide jõustamiseks ja rakendamiseks tulenevad raamlepingu artiklist 112 ning käesoleva raamprotokolli artiklites 3 ja 4 sätestatud üleminekukorda käsitlevatest sätetest.

ARTIKKEL 15

ELi õigusaktide adressaadid

Käesoleva lepingu seisukohast ei ole asjakohased sätted, mille kohaselt ELi õigusakt on adresseeritud ELi liikmesriikidele.

RAAMPROTOKOLL nr 2
KEHTIVATE LEPINGUTE KOHTA

Vastavalt raamlepingu artiklile 110 on lepinguosalisel kokku leppinud, et pärast käesoleva lepingu jõustumist jäävad endiselt kehtima järgmised kahepoolsed lepingud, mis seovad ühelt poolt ELi ja teiselt poolt assotsieerunud riiki:

- a) 15. novembril 2004 Brüsselis koostatud leping Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahel nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamise kohta¹ ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandum, mida on muudetud 12. veebruaril 2016 Brüsselis koostatud Euroopa Ühenduse ja Andorra Vürstiriigi vahelise nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist käsitleva lepingu muutmisprotokolliga², ning 13. oktoobril 2025 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja Andorra Vürstiriigi vahelise finantskontosid käsitlevat automaatset teabevahetust hõlmava rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise lepingu muutmisprotokoll³;

---

¹ ELT L 359, 4.12.2004, lk 33.

² ELT L 268, 1.10.2016, lk 40.

³ ELT L, 2025/2400, 5.12.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_international/2025/2400/oj.

- b) 7. detsembril 2004 Brüsselis koostatud leping Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahel nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamise kohta¹ ja sellele lisatud vastastikuse mõistmise memorandum, mida on muudetud 8. detsembril 2015 Brüsselis koostatud Euroopa Ühenduse ja San Marino Vabariigi vahelise nõukogu direktiivis 2003/48/EÜ hoiuste intresside maksustamise kohta sätestatud meetmetega samaväärsete meetmete kohaldamist käsitleva lepingu muutmisprotokolliga², ning 13. oktoobril 2025 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja San Marino Vabariigi vahelise finantskontosid käsitlevat automaatset teabevahetust hõlmava rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise lepingu muutmisprotokoll³;
- c) 30. juunil 2011 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja Andorra Vürstiriigi vaheline rahaküsimusi käsitlev leping⁴;
- d) 27. märtsil 2012 Brüsselis koostatud Euroopa Liidu ja San Marino Vabariigi vaheline rahanduskokkulepe⁵.

---

¹ ELT L 381, 28.12.2004, lk 33.

² ELT C 346, 31.12.2015, lk 3.

³ ELT L, 2025/2428, 5.12.2025, ELI: http://data.europa.eu/eli/agree_internation/2025/2428/oj.

⁴ ELT C 369, 17.12.2011, lk 1.

⁵ ELT C 121, 26.4.2012, lk 5.

RAAMPROTOKOLL nr 3
FINANTSTEENUSTE KOHTA

PREAMBUL

Käesolevas raamprotokollis võetakse arvesse assotsieerunud riikide eripärasid ja võimalusi integreerida nende finantsteenuste turud ELi finantsteenuste siseturuga ja selle järelevalvetaristuga. Seda silmas pidades tuleks kehtestada erieeskirjad ja -sätted sujuvaks turuintegratsiooniks.

Kavas on võtta kasutusele astmeline lähenemisviis ELi õigusaktide rakendamisele ja kohaldamisele, et anda assotsieerunud riigile võimalus käsitada prioriteetsena nende ELi õigusaktide konkreetseid osi, mille raames ta kavatses piiriüleseid finantsteenuseid kõigepealt pakkuda. Selline lähenemine lubab assotsieerunud riigil ELi õigusaktid järk-järgult üle võtta ja kohaldada neid etapphaaval, võttes arvesse tema konkreetset olukorda ja eelistusi.

ELi finantsteenuste siseturule pääsu hindamise raames toimuv assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine ja sellele järgnevad regulaarsed hindamised korraldatakse eesmärgiga vaagida nimetatud taristu tõhusust, kindlust ja sobivust, arvestades seejuures assotsieerunud riigi finantssektori omadusi, näiteks selle laadi, mitmekesisust, suurust ja keerukust. Kindlal järelevalveraamistikul on ELi siseturu terviklikkuse ja stabiilsuse tagamisel määrav tähtsus, kuna see suurendab turuosaliste usaldust turu vastu ning kaitseb tarbijate ja investorite huve. Kõnealustes hindamistes, milleks on vajaduse korral tarvis ELi liikmesriikide pädevate asutuste aktiivset koostööd, on keskne korralduslik roll antud ELi järelevalveasutustele.

Võttes arvesse Andorra ja San Marino eripärasid ning käesolevas raamprotokollis sätestatud turuintegratsiooni eritingimusi, on käesolevasse raamprotokollile vaja lisada konkreetne järelevalvekord ja kaitsemeetmed, mis ei piira ELi liikmesriikide ja siseturu kui terviku vahelisi suhteid reguleerivat järelevalvekorda ja kaitsemeetmeid ja on neist erinevad. Asutamisvabaduse kuritarvitamise vältimiseks tuleks assotsieerunud riikides asuvatelt finantsettevõtjatelt nõuda, et nad osutaksid oma teenuseid vähemalt osaliselt assotsieerunud riikide jurisdiktsioonis. Assotsieerunud riikide pädevad asutused takistavad selliste juriidiliste isikute loomist, millel majanduslik sisu puudub või on minimaalne ja mille majandustegevus nende jurisdiktsioonis on kas null või nullilähedane. Selline järelevalvekord ja kaitsemeetmed piirduvad rangelt käesoleva lepinguga ning nendega ei püüta luua pretsedenti ning neid ei püüta laiendada väljapoole nende kohaldamisala ega kohaldada muus kontekstis.

I OSA

ÜLDSÄTTED

ARTIKKEL 1

Eesmärgid

Käesoleva raamprotokolli eesmärgid on järgmised:

- a) tagada ELi laienuenud siseturu terviklikkus, turu läbipaistvus ning tarbijate ja investorite kaitse, samuti käsitleda riske, mis on seotud tarbijate petmise, rahapesu ja finantskuritegudega;
- b) propageerida võimalike finantsstabiilsust ähvardavate riskide ennetamist;
- c) luua raamistik, mille eesmärk on viia assotsieerunud riikide õigusaktid ja õigusraamistik järkjärgult kooskõlla finantsteenuste sektoris kohaldatavate ELi õigusaktidega ;
- d) soodustada ELi finantsteenuste siseturu järkjärgulist laienemist assotsieerunud riiki;
- e) propageerida ELi ja assotsieerunud riigi vahelist õigus- ja järelevalvealast lojaalset koostööd finantsteenuste valdkonnas.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas raamprotokollis kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „finantsteenused“ – teenused, mida reguleeritakse iga assotsieerunud riigi protokollis IX, XII ja XXII lisas loetletud ELi õigusaktidega;
- b) „ELi järelevalveasutus“ – Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 1093/2010¹ asutatud Euroopa Pangandusjärelevalve (Euroopa Pangandusjärelevalve), Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 1094/2010² asutatud Euroopa Kindlustus- ja Tööandjapensionide Järelevalve (Euroopa Kindlustus- ja Tööandjapensionide Järelevalve), Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 1095/2010³ asutatud Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve (Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve) või Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2024/1620⁴ asutatud Rahapesu ja Terrorismi Rahastamise Tõkestamise Amet.

---

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. novembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1093/2010, millega asutatakse Euroopa Järelevalveasutus (Euroopa Pangandusjärelevalve), muudetakse otsust nr 716/2009/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks komisjoni otsus 2009/78/EÜ (ELT L 331, 15.12.2010, lk 12).

² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. novembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1094/2010, millega asutatakse Euroopa Järelevalveasutus (Euroopa Kindlustus- ja Tööandjapensionide Järelevalve), muudetakse otsust nr 716/2009/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks komisjoni otsus 2009/79/EÜ (ELT L 331, 15.12.2010, lk 48).

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 24. novembri 2010. aasta määrus (EL) nr 1095/2010, millega asutatakse Euroopa Järelevalveasutus (Euroopa Väärtpaberiturujärelevalve), muudetakse otsust nr 716/2009/EÜ ning tunnistatakse kehtetuks komisjoni otsus 2009/77/EÜ (ELT L 331, 15.12.2010, lk 84).

⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 31. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1620, millega asutatakse Rahapesu ja Terrorismi Rahastamise Tõkestamise Amet ning muudetakse määruseid (EL) nr 1093/2010, (EL) nr 1094/2010 ja (EL) nr 1095/2010 (ELT L, 2024/1620, 19.6.2024, ELI: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1620/oj>).

ARTIKKEL 3

ELi siseturule pääsu tingimused

1. Assotsieerunud riigile antakse pääs ELi finantsteenuste siseturule, kui täidetud on järgmised tingimused:
  - a) täielikult ja reaalselt rakendatakse ja kohaldatakse kõiki finantsteenuste sektoris kohaldatavaid ELi õigusakte, mis on esitatud asjaomase assotsieerunud riigi protokollis IX, XII ja XXII lisas;
  - b) finantsteenuste sektoris on olemas nõuetekohane järelevalvesuutlikkus ja -kord ning
  - c) assotsieerunud riikide ametiasutuste ja ELi järelevalveasutuste vahel on sõlmitud vastastikuse mõistmise memorandum järelevalvealase koostöö, teabevahetuse ja konsulteerimise teemal.

2. Selleks et hinnata, kas lõike 1 punktides a ja b sätestatud tingimused on täidetud, korraldab Euroopa Komisjon käesoleva raamprotokollis II osa kohaselt põhjaliku hindamise. Nimetatud hindamise raames käsitatakse assotsieerunud riigi finantssektorit, hinnatakse asjaomase ELi õigusakti rakendamist ja kohaldamist ning antakse hinnang assotsieerunud riigi järelevalvetaristule.

3. Käesoleva artikli lõikes 2 osutatud hindamine viiakse läbi assotsieerunud riigi taotluse alusel pärast seda, kui viimane on kindel, et käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud tingimused on täidetud. Assotsieerunud riik esitab oma taotluse käesoleva raamprotokolli artikli 20 kohaselt moodustatud finantsteenuste allkomitee kaudu.

ARTIKKEL 4

Osaline pääs ELi siseturule

1. Assotsieerunud riik võib otsustada, et ta ei taotle pääsu ELi siseturule tervikuna ja teeb ajutise erandi ühest või mitmest järgmisest turusegmentist:

- a) pangandus;
- b) kindlustus ja edasikindlustus;
- c) varade valitsemine;
- d) väärtpaberiturud.

Esimese lõigu kohaldamisel teatab assotsieerunud riik oma kavatsusest Euroopa Komisjonile ühe aasta jooksul alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast, märkides ära turusegmentid, millest ta soovib teha ajutise erandi. Sellise teate saamisel vastab Euroopa Komisjon kahe kuu jooksul assotsieerunud riigile, saates talle loetelu ELi õigusaktide sätetest, mille rakendamist ja kohaldamist assotsieerunud riigilt ajutiselt ei nõuta.

2. Kui käesoleva artikli lõike 1 teises lõigus osutatud vastus on saadetud, võtab raamlepingu artikliga 76 moodustatud ühiskomitee kooskõlas raamlepingu artikliga 81 vastu otsuse muuta vastava assotsieerunud riigi protokollis IX lisa vastavalt Euroopa Komisjoni poolt asjaomasele assotsieerunud riigile antud loetelule, et esitada:

- a) selliste ELi õigusaktide sätete loetelu, mille täielikku rakendamist ja kohaldamist assotsieerunud riigilt nõutakse;
- b) selliste ELi õigusaktide sätete loetelu, mille täieliku rakendamise ja kohaldamise nõue assotsieerunud riigile on käesoleva artikli lõike 1 kohaselt ajutiselt peatatud.

3. Kui assotsieerunud riik otsustab kasutada käesoleva artikli lõikega 1 ette nähtud erandit, kohaldatakse käesoleva raamprotokollis artiklit 3 nimetatud erandi kehtimise kestel ainult selle turusegmenti või nende turusegmentide suhtes, milles assotsieerunud soovib turule pääseda.

4. Kui assotsieerunud riik soovib hiljem pääseda ELi siseturule ühes või mitmes turusegmentis, mille suhtes ta algselt taotles käesoleva artikli lõikes 1 osutatud erandit, teatab ta oma kavatsusest nõuetekohaselt Euroopa Komisjonile. Ühiskomitee muudab kooskõlas raamlepingu artikliga 81 vastava assotsieerunud riigi protokollis IX lisa, et ajakohastada kohaldatavate ELi õigusaktide sätete loetelu. Assotsieerunud riik rakendab ja kohaldab nõuetekohaselt ELi õigusaktide sätteid, mille suhtes ei kohaldata enam käesoleva artikli lõikes 1 osutatud erandit, enne kui ta saab juurdepääsu asjakohasele segmentile või asjakohastele segmentidele. Iga kord, kui assotsieerunud riik otsustab taotleda pääsu täiendavasse turusegmenti, viiakse läbi käesoleva raamprotokollis artikli 3 lõikes 2 osutatud hindamine.

5. Käesoleva artikli lõikega 1 ette nähtud erand ei kesta kauem kui 15 aastat pärast käesoleva lepingu jõustumise kuupäeva. Hiljemalt üks aasta enne erandi maksimaalse kehtivusaja lõppu muudavad assotsieerimislepingu osalised assotsieerunud riigi protokollis IX lisa, tagamaks et assotsieerunud riik on enne erandi lõppemist rakendanud ja kohaldab kõiki asjakohaseid ELi õigusaktide sätteid. Kuus kuud enne kõnealust lõppkuupäeva peavad kõik finantsteenuste sektoris kehtivad ELi normid olema assotsieerunud riigi poolt täielikult ja reaalselt rakendatud ja kohaldamisel. Käesoleva raamprotokollis artikli 3 lõikes 2 osutatud hindamise käigus hinnatakse, kas assotsieerunud riik on täitnud kohustust rakendada ja kohaldada täielikult ja tõhusalt kõiki finantsteenuste sektorit käsitlevaid ELi sätteid, nagu on sätestatud käesolevas lõikes.

ARTIKKEL 5

Tegevuskava ELi õigusaktide rakendamiseks ja kohaldamiseks

1. Enne pääsu saamist ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle turusegmenti koostab assotsieerunud riik tegevuskava ja ajakava finantsteenuste sektorit või üht või mitut selle turusegmenti puudutava ELi õigusakti rakendamiseks ja kohaldamiseks.
2. Assotsieerunud riik teatab Euroopa Komisjonile finantsteenuste allkomitee kaudu tegevuskava vastuvõtmisest ja kõigist selle olulistest muudatustest. Tegevuskava põhjal võib assotsieerunud riik esitada järelaruandeid.

3. Vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 3 lõikele 3 kasutab assotsieerunud riik oma tegevuskavale tuginedes kaalutusõigust, et määrata kindlaks sobilik aeg taotleda Euroopa Komisjonilt ELi siseturule pääsuks nõutava hindamise läbiviimist.

ARTIKKEL 6

Turulepääsu jõustumine

1. Pärast seda, kui Euroopa Komisjon on vastu võtnud käesoleva raamprotokolli artikli 11 lõikes 3 osutatud heakskiitva soovitusel selle kohta, et kõik käesoleva raamprotokolli artiklis 3 sätestatud vajalikud tingimused on täidetud, ja tuginedes finantsteenuste allkomitee soovitusel, võtab ühiskomitee vastu otsuse, millega assotsieerunud riigile antakse pääs ühte või mitmesse ELi finantsteenuste siseturu segmenti.
2. Lõikes 1 osutatud ühiskomitee otsus jõustub selle vastuvõtmisele järgneva kuu esimesel päeval.
3. Ajavahemikul, mil kehtib käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud erand, pääsevad ELi ettevõtjad assotsieerunud riigi finantsturule alates kuupäevast, mil jõustub ühiskomitee otsus, millega assotsieerunud riigile antakse pääs ühte või mitmesse ELi finantsteenuste siseturu segmenti. Turulepääs on piiratud kõnealuses otsuses osutatud segmenti või segmentidega.

ARTIKKEL 7

Kohalik teenuste osutamine assotsieerunud riigis

1. Assotsieerunud riigi järelevalveasutused tagavad, et oluline osa nende territooriumil asuvate finantsteenuste osutajate äritegevusest toimub nende jurisdiktsioonis ja nad pakuvad oma teenuseid sealsetel turgudel. Nad keelavad selliste teenuseosutajate asutamise oma jurisdiktsioonis, kellel puudub aktiivne äritegevus või arvestatav vara.
2. Lõikega 1 kehtestatud kohustuse täitmist jälgitakse käesoleva raamprotokolli artiklis 13 osutatud assotsieerunud riigi järelevalvetaristu seire raames.

II OSA

HINDAMINE PÄÄSUKS ELi SISETURULE

ARTIKKEL 8

Assotsieerunud riigi finantssektori läbivaatus

1. Asjaomased ELi järelevalveasutused ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) nr 806/2014¹ loodud Ühtne Kriisilahendusnõukogu vaatavad oma vastavas pädevusvaldkonnas, mis on sätestatud ELi õiguses, Euroopa Komisjoni järelevalve all assotsieerunud riigi finantssektori läbi järgmiselt:

- a) assotsieerunud riik esitab igale asjaomasele ELi järelevalveasutusele ja Ühtsele Kriisilahendusnõukogule:
  - i) oma finantssektori üksikasjaliku kirjelduse, sealhulgas tegevusluba omavate või registreeritud finantsteenuste osutajate loetelu ja teabe nende õigusliku vormi kohta, direktorite isikuandmed, aktsionäride ja osanike isikuandmed ja kodakondsuse, grupisiseste suhete kirjelduse ning majanduslikku tähtsust puudutava teabe (pangandusvarad kokku, valitsetavad varad ja kindlustusmaksed kokku);
  - ii) kogu lisateabe, mida asjaomane ELi järelevalveasutus ja Ühtne Kriisilahendusnõukogu vajab käesoleva artikli kohase läbivaatuse lõpuleviimiseks;

---

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 15. juuli 2014. aasta määrus (EL) nr 806/2014, millega kehtestatakse ühtsed eeskirjad ja ühtne menetlus krediitiasutuste ja teatavate investeerimisühingute kriisilahenduseks ühtse kriisilahenduskorra ja ühtse kriisilahendusfondi raames ning millega muudetakse määrust (EL) nr 1093/2010 (ELT L 225, 30.7.2014, lk 1).

- b) iga asjaomane ELi järelevalveasutus vaatab läbi pangandus- ja kindlustussektori bilansi ja varade kvaliteedi, tuginedes oma metoodikale ja tehes koostööd assotsieerunud riigi asjaomaste pädevate asutustega;
  - c) asjaomane ELi järelevalveasutus ja Ühtne Kriisilahendusnõukogu hindab kooskõlas asjaomase ELi õigusega hoiuste tagamise skeemi, kindlustuse tagamise skeemi ja kriisilahenduskorra olemasolu, struktuuri ja kvaliteeti.
2. Käesoleva artikli kohaseks läbivaatamiseks võivad ELi järelevalveasutused ja Ühtne Kriisilahendusnõukogu asjakohasel juhul kasutada kolmandate isikute abi riiklikul või rahvusvahelisel tasandil.
3. Käesoleva artikli kohase läbivaatusega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 9

Hinnang sellele, kuidas assotsieerunud riik rakendab ja kohaldab ELi õigusakte

1. EL hindab assotsieerunud riigi õigusaktide ja õigusraamistiku täielikkust ja vastavust asjaomasele ELi õigusaktile. EL hindab eelkõige vastavust ELi õigusaktide sätetele, mida kohaldatakse:
- a) vahet tegemata kogu ELi finantsteenuste siseturu suhtes, eriti sätted rahapesu ja terrorismi rahastamise vastase võitluse kohta, ning
  - b) käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu konkreetse segmendi või segmentide suhtes.

2. Assotsieerunud riigi õigusaktide ja õigusraamistiku vastavust asjaomasele ELi õigusaktile võib hinnata, kasutades kolmandate isikute abi kas riiklikul või rahvusvahelisel tasandil. Euroopa Komisjon määrab kindlaks sellise vastavushindamise pädevusraamistiku ning teatab assotsieerunud riigile vastavast hankemenetlusest ja selle tulemustest.
3. Käesoleva artikli kohase hindamisega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 10

Assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine

1. Assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamise raames käsitletakse assotsieerunud riigi järelevalveraamistiku sõltumatust, kindlust, mõjusust ja tõhusust. Selle hindamise raames käsitletakse ka assotsieerunud riigi rahapesuvastast järelevalvet, sealhulgas rahapesu andmebüroo olemasolu ja nõuetekohast toimimist.
2. Lõikes 1 osutatud hindamist teeb iga asjaomane ELi järelevalveasutus koostöös ELi liikmesriikide vastavate pädevate asutustega. Iga asjaomane ELi järelevalveasutus määrab kindlaks kõnealuse hindamise kriteeriumid ja metoodika ning teatab need Euroopa Komisjonile ja assotsieerunud riigile. Kõnealuse hindamise kriteeriumid ja metoodika kajastavad kohaldatavat ELi õigust vastava järelevalveraamistiku sõltumatuse, kindluse, mõjususe ja tõhususe kohta.

3. Lõikes 1 osutatud hindamise eesmärgil võivad ELi järelvalveasutused kasutada asjakohasel juhul kolmandate isikute abi kas riiklikul või rahvusvahelisel tasandil.
4. Käesoleva artikli kohase hindamisega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 11

Hindamise tulemused

1. Kui käesoleva raamprotokolli artiklis 8 osutatud assotsieerunud riigi finantssektori läbivaatus on lõpule viidud, esitab iga asjaomane ELi järelvalveasutus ja Ühtne Kriisilahendusnõukogu Euroopa Komisjonile arvamuse, milles antakse hinnang assotsieerunud riigi finantssektorile.
2. Kui käesoleva raamprotokolli artiklis 10 osutatud assotsieerunud riigi järelvalveraamistiku hindamine on lõpule viidud, esitab iga asjaomane ELi järelvalveasutus Euroopa Komisjonile arvamuse, milles antakse hinnang assotsieerunud riigi järelvalveraamistikule.
3. Euroopa Komisjon esitab finantsteenuste allkomiteele soovitusel, võttes arvesse käesoleva artikli lõigetes 1 ja 2 osutatud arvamusi, samuti käesoleva raamprotokolli artiklis 9 osutatud ELi õigusaktide rakendamise ja kohaldamise hindamist.

Käesoleva lõike esimeses lõigus osutatud soovitus määrab ära, kas assotsieerunud riigile tuleks anda pääs ELi finantsteenuste siseturule või ühte või mitmesse selle turusegmenti, võttes arvesse järgmisi aspekte:

- a) kui käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõike 1 punktis b osutatud bilansi ja varade kvaliteedi läbivaatuse käigus on ilmnenud riskid ELi siseturu nõuetekohasele toimimisele, ei võimaldata pääsu ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui nimetatud riskid on asjakohaselt kõrvaldatud;
- b) kui käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõikes 1 punktis c osutatud hoiuste tagamise skeemi, kindlustuse tagamise skeemi ja kriisilahenduskorra hindamise tulemus ei ole rahuldav, ei võimaldata pääsu pangandussegmenti või kindlustus- ja edasikindlustussegmenti enne, kui asjaomased vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud;
- c) kui ELi õiguse rakendamise ja kohaldamise hindamisel ilmneb vajakajäämisi ühes või mitmes valdkonnas, ei võimaldata pääsu käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui sellised vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud;
- d) kui assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamisel ilmneb vajakajäämisi, ei võimaldata pääsu käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud ELi finantsteenuste siseturu vastavasse segmenti või vastavatesse segmentidesse enne, kui sellised vajakajäämised on asjakohaselt kõrvaldatud.

4. Kui lõikes 3 osutatud soovitus ei ole positiivne, teatab Euroopa Komisjon finantsteenuste ühiskomitee allkomiteele, millised on assotsieerunud riigile mõeldud suunised ja meetmed ilmnenuv vajakajäämiste kõrvaldamiseks. Assotsieerunud riik ei saa esitada uut taotlust turulepääsuks vajaliku hindamise korraldamiseks varem kui üks aasta pärast seda, kui Euroopa Komisjon on sellistest suunistest ja meetmetest teatanud. Uut taotlust esitades esitab assotsieerunud riik tõendid selle kohta, et ta on ettenähtud suuniseid järginud ja nõutud meetmed võtnud.

III OSA

SEIRE

ARTIKKEL 12

Seire selle üle, kuidas assotsieerunud riik rakendab ja kohaldab ELi õigusakte

1. Pärast seda, kui ühiskomitee on andnud assotsieerunud riigile kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääsu ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti, jätkab Euroopa Komisjon kogu turulepääsu kestuse jooksul selle hindamist, kas assotsieerunud riigi õigusaktid ja õigusraamistik on endiselt vastavuses asjaomase ELi õigusaktiga. Seire toimub vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 9.
2. Euroopa Komisjon esitab edasise seire tulemused, sealhulgas soovitused seire käigus leitud probleemide lahendamiseks, finantsteenuste allkomiteele. Assotsieerunud riik viib soovitused ellu kõnealustes soovitustes kindlaks määratud tähtaja jooksul.

3. Kui ELi õigusaktide rakendamise ja kohaldamise seire käigus tehakse kindlaks tõsised vajakajäämised ühes või mitmes valdkonnas, on ELil õigus peatada käesoleva raamprotokolli kohaldamine finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes. Peatamise tingimused ja kord on esitatud käesoleva raamprotokolli artiklites 18 ja 19.

4. Käesoleva artikli kohase regulaarse seirega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

ARTIKKEL 13

Assotsieerunud riigi järelevalvetaristu seire

1. Pärast seda, kui ühiskomitee on andnud assotsieerunud riigile kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääsu ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti, viiakse läbi assotsieerunud riigi järelevalvetaristu hindamine kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 10. Nimetatud hindamine korraldatakse iga kahe aasta tagant, välja arvatud juhul, kui Euroopa Komisjon määrab teisiti.

2. Euroopa Komisjon esitab hindamise tulemused, sealhulgas asjaomaste ELi järelevalveasutuste koostatud soovitused seire käigus leitud probleemide lahendamiseks, finantsteenuste allkomiteele.

3. Assotsieerunud riik viib lõikes 2 osutatud soovitused ellu kõnealustes soovitustes kindlaks määratud tähtaja jooksul. Asjaomased ELi järelevalveasutused kontrollivad, kas soovitused on täies ulatuses ellu viidud.

4. Kui assotsieerunud riik ei kõrvalda hindamise soovitusel nimetatud vajakajäämisi kindlaks määratud tähtaja jooksul, on ELil õigus peatada käesoleva raamprotokolli kohaldamine finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes. Peatamise tingimused ja kord on esitatud käesoleva raamprotokolli artiklites 18 ja 19.

5. Käesoleva artikli kohase regulaarse seirega seotud kulud kannab assotsieerunud riik.

IV OSA

KOOSTÖÖ ELi JÄRELEVALVEASUTUSTEGA

ARTIKKEL 14

ELi järelevalveasutused – volituste üldpõhimõtted

1. ELi järelevalveasutustele antakse assotsieerunud riigi finantsteenuste sektori ja pädevate asutuste suhtes kõik volitused, mis neil on vastavalt nende asutamismäärustele, valdkondlikele ELi õigusaktidele ja käesoleva raamprotokollil artikkelitele 8, 10, 11, 13 ja 15.
2. ELi järelevalveasutuste volitused hõlmavad volitust võtta vajadust mööda vastu otsuseid ja anda soovitusi, mis on adresseeritud assotsieerunud riigi finantsteenuste osutajatele või pädevatele asutustele, et tagada ELi siseturu nõuetekohane toimimine, tarbijate, investorite ja muude asjaomaste sidusrühmade kaitse, samuti ELi siseturu stabiilsus ja terviklikkus. Nimetatud volituste kasutamisel konsulteeritakse assotsieerunud riigi finantsjärelevalveasutustega.
3. Assotsieerunud riik tagab, et ELi järelevalveasutused saavad oma volitusi tema jurisdiktsioonis tulemuslikult kasutada, ja panustab sellele vastavalt nende eelarvevajaduste rahuldamisele. Assotsieerunud riigi pädevad asutused teevad ELi järelevalveasutustega koostööd, kui viimased kasutavad oma volitusi nende jurisdiktsioonis, ja võtavad kõik meetmed, mis on vajalikud ELi järelevalveasutuste kõigi otsuste ja soovitude tõhusa ja sidusa täitmise tagamiseks.

4. Kui ELi järelevalveasutustel on oma asutamismääruste, valdkondlike ELi õigusaktide ja käesoleva raamprotokolli kohaselt otsese järelevalve volitused või õigus otseselt sekkuda, on nende otsused assotsieerunud riigi jurisdiktsioonis õiguslikud siduvad ja vahetult kohaldatavad ilma, et need nõuaksid assotsieerunud riigi pädeva asutuse kinnitust.

ARTIKKEL 15

ELi järelevalveasutused – erakorralised volitused

1. Juhul kui assotsieerunud riigi finantssektoris toimuvad negatiivsed sündmused, mis võivad põhjustada klientidele või tarbijatele märkimisväärset rahalist kahju või ohustavad finantsturgude korrapärasust toimimist ja usaldusväärset või ELi või selle ühe või mitme liikmesriigi kogu finantssüsteemi või selle mõne osa stabiilsust või terviklikkust, on ELi järelevalveasutustel õigus nõuda assotsieerunud riigi asjaomaselt pädevalt asutuselt viivitamata meetmete võtmist, et ohule teatatud ajavahemiku jooksul asjakohaselt reageerida.
2. Kui ELi järelevalveasutused teevad kindlaks, et assotsieerunud riigi asjaomased pädevad asutused ei ole teatatud ajavahemiku jooksul võtnud meetmeid ohu kõrvaldamiseks või et võetud meetmed ei ole ohu kõrvaldamiseks asjakohased, on neil sellistes erandlikes hädaolukordades õigus teha asjaomaste valdkondlike ELi õigusaktide, eelkõige määruse (EL) nr 1093/2010 artikli 9 lõikes 5, määruse (EL) nr 1094/2010 artikli 9 lõikes 5 ja määruse (EL) nr 1095/2010 artikli 9 lõikes 5 sätestatud tingimuste kohaselt assotsieerunud riigis asuvate finantsteenuste osutajate suhtes otsuseid, millega:
  - a) ajutiselt keelatakse teatavate finantsinstrumentide, -toodete või teatavate konkreetsete omadustega finantsinstrumentide või -toodete turustamine, levitamine või müük või teatavat liiki finantstegevus või -tava või piiratakse seda, näiteks keelatakse uute ettevõtjate käendamise või uute kliendisuhete loomine, kui tegu on ärikäitumise või usaldatavusnõuetega seotud probleemidega, või

b) ajutiselt keelatakse teatavat liiki finantstegevus või -tava või piiratakse seda, sealhulgas vara vabalt võõrandamine.

3. Kui käesoleva artikli lõikes 2 osutatud otsust ei täideta, teeb asjaomane ELi järelevalveasutus otsuse, millega määratakse assotsieerunud riigis asuvale finantsteenuste osutajale haldustrahv. Raamlepingu artikliga 76 loodud ühiskomiteed võtavad vastu üksikasjalikud kooskõlastatud eeskirjad järgmise kohta:

- a) kriteeriumid, mida kohaldatakse trahvisumma kindlaksmääramiseks, ja kõnealuse summa ülempiir;
- b) trahvide määramise õiguse kasutamise kord;
- c) trahvide määramise ja nende täitmisele pööramise suhtes kohaldatavad aegumistähtajad.

4. Iga asjaomane ELi järelevalveasutus võtab asjaomastes ELi õigusaktides sätestatud tingimustel vastu assotsieerunud riigi vastavale pädevale asutusele adresseeritud otsuse, millega peatatakse finantsteenuste osutajale antud tegevusluba, kui tegu on ELi õiguse rikkumise või pettustega, rahapesu ja terrorismi rahastamise vastast võitlust puudutavate normide mittetäitmise, sobivuse ja nõuetekohasuse nõuete mittetäitmise või väärkäitumisega finantsteenuste osutaja klientide või potentsiaalsete klientide suhtes.

5. Lõigetes 2–4 osutatud otsused on assotsieerunud riigi jurisdiktsioonis õiguslikult siduvad ja vahetult kohaldatavad.

ARTIKKEL 16

Assotsieerunud riigi roll

Assotsieerunud riigi pädevatel asutustel on ELi järelevalveasutuste ja nende järelevalvenõukogu töös samad õigused ja kohustused nagu ELi liikmesriikide pädevatel asutustel, kuid ilma hääleõigusega ja ainult otse nende finantssektorile või -asutustele adresseeritud otsuste piirides.

ARTIKKEL 17

Koostöö rahapesuvastase võitluse valdkonnas

Assotsieerunud riik tagab igakülgse koostöö ELi ja ELi liikmesriikide rahapesuvastase võitluse asutustega, kes on selleks määratud, ja kõigi nende õigusjärglastega.

V OSA

ELi KAITSEMEETMED

ARTIKKEL 18

Kaitsemeetmed – põhimõtted

1. EL võib käesoleva raamprotokolli kohaldamise finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes ajutiselt peatada, kui:
  - a) käesoleva raamprotokolli artikli 12 kohase seire käigus on kindlaks tehtud tõsiseid vajakajäämisi ELi õigusaktide rakendamises ja kohaldamises;
  - b) käesoleva raamprotokolli artikli 13 kohase seire käigus on kindlaks tehtud tõsiseid vajakajäämisi assotsieerunud riigi järelevalveraamistikus;
  - c) assotsieerunud riigi pädevad asutused ei tee koostööd võitluses õigusnormide rikkumise, pettuste, kuritarvituste ning, rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu, sealhulgas juhul, kui ei täideta ELi järelevalveasutuste poolt käesoleva raamprotokolli artikli 15 kohaselt tehtud otsuseid;
  - d) finantsteenuste valdkonda puudutava ELi õigusaktide kohaldamisest on kõrvale hoitud või neid on oluliselt rikutud.

2. Ajutine peatamine võetakse vastu käesoleva raamprotokolli artikliga 19 kehtestatud tingimustel ja korra kohaselt.

ARTIKKEL 19

Kaitsemeetmed – menetlused

1. Kui EL leiab, et esineb üks või mitu käesoleva raamprotokolli artikli 18 lõikes 1 osutatud olukordadest, siis erandina raamlepingu artiklist 90 teatab ta sellest assotsieerunud riigile ja pöördub selles küsimuses ühiskomitee poole.

2. Ühiskomitee tuleb kokku viivitamata ja igal juhul hiljemalt üks kuu pärast seda, kui asjaomane küsimus talle edastati. Assotsieerimislepingu osalised edastavad ühiskomiteele kogu teabe, mis on vajalik olukorra põhjalikuks hindamiseks. Ühiskomitee analüüsib kõiki võimalusi leida käesoleva lepinguga kooskõlas olev lahendus ja võib vajaduse korral võtta sel eesmärgil vastu mis tahes otsuseid.

3. Kui ühiskomiteel ei õnnestu leida artikli 18 lõikes 1 osutatud olukordadele lahendust kolme kuu jooksul pärast ühiskomitee lõike 2 kohase esimese kohtumise kuupäeva, teatab EL assotsieerunud riigile, millise lahenduse ta kindlaks tehtud probleemile välja pakub.

4. Kui assotsieerunud riik ei võta ELi väljapakutud lahendust kolme kuu jooksul kasutusele, peatab EL käesoleva raamprotokolli kohaldamise finantsteenuste problemaatilise segmendi või problemaatiliste segmentide suhtes seni, kuni assotsieerunud riik on ELi poolt kindlaks tehtud vajakajäämise kõrvaldanud. Assotsieerimislepingu osalised jätkavad korrapäraselt dialoogi, et leida ühiselt vastuvõetav lahendus.

5. Pärast käesoleva raamprotokolli kohaldamise peatamist vastavalt lõikele 4, võib assotsieerunud riik pöörduda selles küsimuses Euroopa Liidu Kohtusse. Kui assotsieerunud riik kavatses esitada käesoleva lõike alusel hagi Euroopa Liidu Kohtule, teatab ta sellest kohe kirjalikult ELile ja esitab kogu asjassepuutuva teabe.

VI OSA

INSTITUTSIOONILISED SÄTTED

ARTIKKEL 20

Finantsteenuste allkomiteed

1. Erandina raamlepingu artikli 76 lõike 8 esimesest lausest moodustatakse kaks finantsteenuste allkomiteed, millesse kuuluvad:

- a) EL, keda esindab Euroopa Komisjon, ja Andorra, keda esindab tema finantsteenuste poliitika eest vastutav asutus, ning
- b) EL, keda esindab Euroopa Komisjon, ja San Marino, keda esindab tema finantsteenuste poliitika eest vastutav asutus.

Käesolevas raamprotokollis käsitatakse viiteid finantsteenuste allkomiteele viidetena mis tahes finantsteenuste allkomiteele, mis on loetletud punktides a ja b.

2. Finantsteenuste allkomiteedel on järgmised ülesanded:

- a) teha järelevalvet selle üle, kuidas rakendatakse käesolevat raamprotokoll, mida kohaldatakse assotsieerunud riigi protokollide ning nimetatud assotsieerunud riigi protokollide IX, XII ja XXII lisa vastavate sätete kaudu;

- b) anda ühiskomiteedele järgmisi soovitusi:
- i) soovitused muuta kooskõlas raamlepingu artikliga 81 assotsieerunud riikide protokollide IX lisa;
  - ii) soovitused anda kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 6 pääs ELi finantsteenuste turule või ühte või mitmesse selle segmenti;
  - iii) muud soovitused;
- c) anda asjakohasel juhul soovitusi assotsiatsioonikomiteele;
- d) täita muid ülesandeid ja kohustusi, mis on talle pandud käesoleva raamprotokolli muude sätetega.
3. Euroopa Komisjon võib kutsuda ELi järelevalveasutused finantsteenuste allkomitee koosolekutele, et nad osaleksid vastavat vajadusele olulistes tehnilistes aruteludes.
4. Kui assotsieerunud riikide protokollide IX lisa muudatused puudutavad mõlemat assotsieerunud riiki, toimub finantsteenuste allkomiteede töö ühistel koosolekutel ja kooskõlastatud ettepanekute põhjal.
5. Finantsteenuste allkomiteed tulevad kokku igal aastal või nende liikmete kindlaksmääratud muu ajavahemiku järel. Koosolekud võivad toimuda ükskõik millise assotsieerimislepingu osalistele kättesaadava tehnoloogilise vahendi kaudu.

VII OSA

LÖPPSÄTTED

ARTIKKEL 21

Keskpankade ja rahaasutuste tegevus

Ühtki käesoleva lepingu sätet ei kohaldata sellise tegevuse suhtes, mida teostavad avaliku sektori asutused, keskpangad, rahaasutused või muud üksused, mis on assotsieerimislepingu osalise omanduses või kontrolli all rahapoliitika või vahetuskursi poliitika rakendamisel.

RAAMPROTOKOLL nr 4
ETTEVÕTJATE SUHTES KOHALDATAVATE KONKURENTSIEESKIRJADE
RAKENDAMISE KOHTA

ARTIKKEL 1

Raamlepingu artikli 38 lõike 1 kohaldamisalasse kuuluvate, käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval juba kehtivate kokkulepete, ettevõtjate ühenduste otsuste ja kooskõlastatud tegevuse suhtes ei kohaldata artikli 38 lõikes 1 sätestatud keeldu alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast, kui nimetatud kokkuleppeid, ettevõtjate ühenduste otsuseid või kooskõlastatud tegevust muudetakse 12 kuu jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest, et need vastaksid assotsieerunud riigi protokollis XIV lisas sätestatud grupierandites sätestatud tingimustele.

ARTIKKEL 2

Raamlepingu artikli 38 lõike 1 kohaldamisalasse kuuluvate, käesoleva lepingu jõustumise kuupäeval juba kehtivate kokkulepete, ettevõtjate ühenduste otsuste ja kooskõlastatud tegevuse suhtes ei kohaldata alates käesoleva lepingu jõustumise kuupäevast artikli 38 lõikes 1 sätestatud keeldu, kui nimetatud kokkuleppeid, ettevõtjate ühenduste otsuseid või kooskõlastatud tegevust muudetakse 12 kuu jooksul alates käesoleva lepingu jõustumisest nii, et see keeld enam ei kehti.

RAAMPROTOKOLL nr 5
KOOSTÖÖ STATISTIKA VALDKONNAS

ARTIKKEL 1

Reguleerimisese

1. Käesolevat raamprotokolli kohaldatakse assotsieerimislepingu osaliste vahelise statistikaalase koostöö suhtes, et tagada nende koostöö seisukohast oluliste majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnaalaste aspektide kirjeldamiseks ja seireks ettenähtud ühtse ja võrreldava statistilise teabe koostamine ja levitamine.
2. Lõike 1 kohaldamisel töötavad assotsiatsioonilepingu osalised välja ja kasutavad ühtlustatud meetodeid, määratlusi ja klassifikatsioone ning ühiseid programme ja menetlusi, millega korraldatakse statistilist tööd asjakohasel haldustasandil ja kooskõlas käesoleva raamprotokolliga.
3. Assotsieerimislepingu osaliste statistikat tehakse erapooletul, usaldusväärsel, objektiivsel, teaduslikult sõltumatul, kulutõhusal ja konfidentsiaalsel viisil. Statistika tegemine ei tohi tuua majandustegevuses osalejatele kaasa liigset koormust.

ARTIKKEL 2

Statistika allkomiteed

1. Erandina raamlepingu artikli 76 lõike 8 esimesest lausest moodustatakse kaks statistika allkomiteed, millesse kuuluvad:
  - a) EL, keda esindab Euroopa Komisjon, ja Andorra, keda esindab tema asutus, kes vastutab koostöö eest statistika valdkonnas, ning
  - b) EL, keda esindab Euroopa Komisjon, ja San Marino, keda esindab tema asutus, kes vastutab koostöö eest statistika valdkonnas.

Käesolevas raamprotokollis käsitatakse kõiki viiteid statistika allkomiteele viidetena mis tahes statistika allkomiteele, mis on loetletud punktides a ja b.

2. Statistika allkomiteed vastutavad käesoleva raamprotokolli haldamise eest ja tagavad selle nõuetekohase rakendamise. Sel eesmärgil annavad nad soovitusi ja võtavad vastu otsuseid käesoleva raamprotokolliga ette nähtud juhtudel. Statistika allkomiteed võtavad otsuseid vastu konsensusel.

3. Statistika allkomiteed ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 223/2009¹ loodud Euroopa statistikasüsteemi komitee korraldavad oma tegevust käesoleva raamprotokolli kohaldamisel ühiskoosolekutel.
4. Statistika allkomiteed tulevad kokku vastavalt vajadusele. Assotsieerimislepingu osaline võib taotleda statistika allkomitee koosoleku kokkukutsumist. Statistika allkomiteed võivad otsustada luua töörühmad, mis abistavad neid nende ülesannete täitmisel.
5. Assotsieerimislepingu osaline võib igal ajal pöörduda käesoleva raamprotokolliga seotud probleematilises küsimuses statistika allkomitee poole.
6. Igas statistika allkomitee otsuses on märgitud selle rakendamise alustamise kuupäev. Vajaduse korral esitatakse sellised otsused statistika allkomitee töökorra kohaselt heakskiidu saamiseks ja asjaomane statistika allkomitee viib selle oma töökorra kohaselt ellu.

---

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. märtsi 2009. aasta määrus (EÜ) nr 223/2009 Euroopa statistika kohta ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EÜ, Euratom) nr 1101/2008 (konfidentsiaalsete statistiliste andmete Euroopa Ühenduste Statistikaametile edastamise kohta), nõukogu määruse (EÜ) nr 322/97 (ühenduse statistika kohta) ja nõukogu otsuse 89/382/EMÜ, Euratom (millega luuakse Euroopa ühenduste statistikaprogrammi komitee) kehtetuks tunnistamise kohta (ELT L 87, 31.3.2009, lk 164).

ARTIKKEL 3

Statistikaalane koostöö

1. Määruse (EÜ) 223/2009 artiklis 13 osutatud Euroopa statistikaprogramm moodustab raamistiku, mille alusel assotsieerunud riigid viivad Euroopa statistikaprogrammiga hõlmatud vastavate ajavahemike jooksul ellu statistikaalaseid meetmeid. Käesoleva raamprotokolliga kehtestatud statistikaalase koostöö seisukohast loetakse oluliseks kõiki Euroopa statistikaprogrammi peamisi valdkondi ja statistikateemasid ning assotsieerunud riigid võivad neis täiel määral osaleda.
2. Osana Euroopa Komisjoni poolt määruse (EÜ) 223/2009 III peatüki kohaselt koostatavast iga-aastasest tööprogrammist ja sellega paralleelselt töötavad statistika allkomiteed igal aastal välja konkreetsed ELi ja assotsieerunud riikide vahelised iga-aastased statistikaprogrammid (ELi ja Andorra iga-aastane statistikaprogramm ja ELi ja San Marino iga-aastane statistikaprogramm). Konkreetse ELi ja assotsieerunud riigi iga-aastase statistikaprogrammi kiidab heaks statistika allkomitee. Nimetatud programmides märgitakse ennekõike ära need iga-aastase statistikaprogrammi vastavate teemade alla kuuluvad meetmed, mis on programmitöö perioodil vastavalt ELi ja assotsieerunud riigi statistikaalase koostöö prioriteediks.
3. Assotsieerunud riigid edastavad statistilise teabe selle säilitamiseks, töötlemiseks ja levitamiseks Eurostatile. Selleks teevad assotsieerunud riikide statistikaametid tihedat koostööd Eurostatiga, et tagada assotsieerunud riikide andmete nõuetekohane edastamine ja andmete levitamine eri kasutajarühmadele tavapärase levitamiskanalite kaudu osana ELi ja assotsieerunud riigi statistikast. Assotsieerunud riikidelt saadud statistika käitlemine on reguleeritud määrusega (EÜ) nr 223/2009.

4. Statistika allkomitee analüüsib vastavate ELi ja assotsieerunud riigi statistikameetmete raames tehtud edusamme. Eelkõige hindab komitee seda, kas on saavutatud käesoleva raamprotokolli esimeseks kolmeks kohaldamisaastaks kavandatud eesmärgid, prioriteedid ja meetmed. Samuti hindab komitee seda, kas vastava assotsieerunud riigi protokollis XXI lisa sisu kajastab piisavalt käesoleva raamprotokolli artikli 1 lõikes 1 osutatud olulisust.

ARTIKKEL 4

Osalemine

1. Assotsieerunud riigis asuvad üksused võivad osaleda Eurostati juhitavates ELi eriprogrammides ja neil on samasugused lepingulised õigused ja kohustused nagu ELis asuvatel üksustel.
2. Euroopa Komisjoni (Eurostati) juurde võidakse lähetada assotsieerunud riikide eksperte. Kulud, mis on seotud nende riiklike ekspertide lähetamisega Euroopa Komisjoni (Eurostati) juurde – sealhulgas palgad, sotsiaalkindlustuskulud, pensionieraldised ning päeva- ja sõidurahad – kannab täies ulatuses nad lähetanud assotsieerunud riik.
3. ELis asuvatel üksustel on õigus osaleda assotsieerunud riikide statistikaametite juhitavates eriprogrammides ning neil on seejuures samasugused lepingulised õigused ja kohustused nagu assotsieerunud riikides asuvatel üksustel.

ARTIKKEL 5

Muud koostöövormid

1. Assotsieerunud riigi statistikaameti ja Eurostati vaheline tehniire statistika vallas võib toimuda vastastikusel kokkuleppel.
2. Ilma et see piiraks iga assotsieerunud riigi protokollis XI lisa 19. peatükiga kehtestatud erisätete ja -korra kohaldamist, võivad assotsieerimislepingu osalised vahetada statistika valdkonnas igasugust teavet.
3. Assotsieerimislepingu osaliste statistikaametid võivad vahetada omavahel ametnikke. Ka ELi liikmesriikide statistikaametid võivad vahetada ametnikke assotsieerunud riikide statistikaametitega. Ametnike vahetuse tingimustes lepivad kokku asjaomased statistikaametid otse.

ARTIKKEL 6

Finantssätted

1. Kõigi oma osalemise kulude katmiseks panustavad assotsieerunud riigid igal aastal Euroopa statistikaprogrammi rahastamisse.
2. Assotsieerunud riigi rahalist panust reguleerivad normid on esitatud raamlepingu artiklis 68.

RAAMPROTOKOLL nr 6
VAHEKOHTUMENETLUSE KOHTA

1. PEATÜKK

EELSÄTTED

ARTIKKEL 1

Kohaldamisala

Kui üks assotsieerimislepingu osaline esitab vaidluse vastavalt raamlepingu artikli 90 lõikele 8, artikli 97 lõikele 9 või artikli 98 lõikele 6 lahendamiseks vahekohtule, kohaldatakse käesolevat raamprotokoll.

ARTIKKEL 2

Mõisted

Käesolevas raamprotokollis kasutatakse järgmisi mõisteid:

- a) „kaebuse esitaja“ – assotsieerimislepingu osaline, kes esitab vaidluse vahekohtule lahendamiseks vastavalt raamlepingu artikli 90 lõikele 8, artikli 97 lõikele 9 või artikli 98 lõikele 6;

- b) „vastustaja“ – assotsieerimislepingu osaline, kes on võtnud:
- i) raamlepingu artikli 90 lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmeid,
  - ii) raamlepingu artikli 97 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmeid,
  - iii) raamlepingu artikli 97 lõikes 5 osutatud erakorralisi kaitsemeetmeid,
  - iv) raamlepingu artikli 97 lõikes 8 osutatud tasakaalustavaid meetmeid,
  - v) raamlepingu artikli 98 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmeid või
  - vi) raamlepingu artikli 98 lõikes 5 osutatud tasakaalustavaid meetmeid;
- c) „assotsieerimislepingu osalise esindaja“ – assotsieerimislepingu osalise ametnik või assotsieerimislepingu osalise nimetatud isik, kes esindab kõnealust assotsieerimislepingu osalist raamlepingu artikli 90 lõike 8, artikli 97 lõike 9 või artikli 98 lõike 6 kohases vaidluses;
- d) „nõustaja“ – isik, kelle assotsieerimislepingu osalise on määranud ennast vahekohtumenetluses nõustama või abistama;
- e) „assistent“ – isik, kes ametisse nimetamise tingimuste kohaselt tegeleb uurimistööga või abistab vahekohtu liiget kõnealuse vahekohtu liikme juhendamise ja kontrolli all;

- f) „kandidaat“ – isik, kelle nimi on käesoleva raamprotokolli artiklis 4 osutatud nimekirjas ja kelle valimist vahekohtu liikmeks nimetatud artikli alusel kaalutakse.

ARTIKKEL 3

Kantselei ja sekretariaat

Assotsieerimislepingu osaliste või vahekohtu kirjaliku taotluse alusel täidab kantselei ülesandeid ja tagab asjakohase sekretariaaditeenuse Alalise Vahekohtu Rahvusvaheline Büroo (edaspidi „Alaline Vahekohus“).

ARTIKKEL 4

Selliste isikute nimekirjad, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid

1. Iga ühiskomitee koostab nimekirja 15 isikust, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid. Sel eesmärgil nimetab iga assotsieerimislepingu osaline viis isikut. Ühtlasi nimetavad assotsieerimislepingu osalised ühiselt viis isikut, kes võiksid täita vahekohtu eesistuja ülesandeid. Ühiskomiteed tagavad, et kõnealused nimekirjad vastavad alati lõikes 2 osutatud tingimustele.

2. Lõike 1 kohaselt koostatud nimekirjadesse kuuluvad ainult isikud, kelle sõltumatus on väljaspool kahtlust, kellel on oma riigis kõige kõrgemasse kohtunikuametisse nimetamiseks nõutav kvalifikatsioon või kes on tunnustatud ja pädevad juristid ning kellel on eriteadmised või kogemused ELi õiguse ja rahvusvahelise avaliku õiguse alal. Kõnealustesse nimekirjadesse ei tohi kuuluda isikud, kes on ELi institutsioonide, ELi liikmesriigi valitsuse või assotsieerunud riigi valitsuse liikmed, ametnikud või muud teenistujad.

2. PEATÜKK

TEATAMINE

ARTIKKEL 5

Teadete edastamine

1. Vahekohus saadab kõik taotlused, teatised, kirjalikud esildised ja muud dokumendid assotsieerimislepingu osalistele samal ajal.
2. Kui assotsieerimislepingu osaline saadab vahekohtule taotluse, teatise, kirjaliku esildise või muu dokumendi, saadab ta ühe eksemplari sellest samal ajal ka teisele assotsieerimislepingu osalisele.
3. Kui assotsieerimislepingu osaline saadab vaidluse asjus teisele poolele taotluse, teatise, kirjaliku esildise või muu dokumendi, saadab ta ühe eksemplari sellest samal ajal ka vahekohtule.
4. Lõigetes 1 ja 3 osutatud teated edastatakse e-posti teel või asjakohasel juhul mõne muu sellise telekommunikatsioonivahendi abil, mis tagab, et teate saatmisest jääb jälg. Kui ei ole tõendatud teisiti, loetakse selline teade kättetoimetatuks teate saatmise kuupäeval. Kõik teated adresseeritakse vastavalt Euroopa Komisjoni õigustalitusele ja asjaomase assotsieerunud riigi esindusele ELi juures.

ARTIKKEL 6

Vahekohtuteade

1. Vahekohtumenetluse alguseks loetakse kuupäeva, kui vastustaja on vahekohtuteate kätte saanud. Lisaks sellele saadetakse vahekohtuteade Alalisele Vahekohtule.
2. Vahekohtuteade peab sisaldama järgmist:
  - a) taotlus esitada vaidlus lahendamiseks vahekohtule;
  - b) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
  - c) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
  - d) menetluse õiguslik alus: raamlepingu artikli 90 lõige 8, artikli 97 lõige 9 või artikli 98 lõige 6;
  - e) märge, et tegu on ühega järgmistest meetmetest:
    - i) raamlepingu artikli 90 lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmed;
    - ii) raamlepingu artikli 97 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;

- iii) raamlepingu artikli 97 lõikes 5 osutatud erakorralised kaitsemeetmed;
  - iv) raamlepingu artikli 97 lõikes 8 osutatud tasakaalustavad meetmed;
  - v) raamlepingu artikli 98 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
  - vi) raamlepingu artikli 98 lõikes 5 osutatud tasakaalustavad meetmed;
- f) teave selle kohta, milline norm on vaidluse aluseks või sellega seotud;
  - g) vaidluse lühikirjeldus;
  - h) teave selle kohta, et ametisse on nimetatud vahekohtu liige.
3. Vahekohtu moodustamist ei takista vaidlus selle üle, kas vahekohtuteade vastab käesolevas raamprotokollis esitatud nõuetele. Sellise vaidluse lahendab lõplikult vahekohtus.

ARTIKKEL 7

Vastus vahekohtuteatele

1. 20 päeva jooksul pärast vahekohtuteate kättesaamist saadab vastustaja kaebuse esitajale ja Alalisele Vahekohtule oma vastuse, mis sisaldab järgmist:
  - a) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
  - b) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
  - c) vastus vahekohtuteates esitatud elementidele vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 6 lõike 2 punktidele d–g;
  - d) teave selle kohta, et ametisse on nimetatud vahekohtu liige.

2. Vahekohtu moodustamist ei takista vaidlus, mis on seotud sellega, et vastustaja on jätnud vastamata või ei ole vastanud täielikult ja aegsasti. Sellise vaidluse lahendab lõplikult vahekohus.

3. PEATÜKK

VAHEKOHUS

ARTIKKEL 8

Vahekohtu moodustamine

1. Vahekohtul on kolm liiget.
2. Vahekohus moodustatakse käesoleva artikli lõigete 3 ja 4 kohaselt 30 päeva jooksul alates käesoleva raamprotokolli artikli 6 kohase vahekohtuteate esitamise kuupäevast.
3. Assotsieerunud lepinguosalisel nimetavad igaüks ühe vahekohtu liikme isikute hulgast, kes on kantud käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud selliste isikute nimekirja, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid. Vahekohtu liikmed valivad vastastikusel kokkuleppel eesistuja selliste isikute loetelust, kelle assotsieerimislepingu osalised on ühiselt nimetanud võimalike vahekohtu eesistujatena.

Kui vahekohtu liikmed ei jõua eesistuja valikus käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud tähtaja jooksul kokkuleppele, võib kumbki assotsieerimislepingu osaline taotleda, et Alalise Vahekohtu peasekretär valiks eesistuja loosi teel nende isikute hulgast, kelle assotsieerimislepingu osalised on ühiselt nimetanud võimalike vahekohtu eesistujatena.

4. Alalise Vahekohtu peasekretär teeb lõike 3 teises lõigus osutatud valiku viie päeva jooksul pärast kõnealusel lõigus osutatud taotluse esitamist. Assotsieerimislepingu osaliste esindajatel on õigus olla valiku tegemise juures.
5. Vahekohtu moodustamise kuupäevaks on päev, kui valitud on eesistuja ja ta on oma ametissenimetamisega nõustunud.
6. Juhul kui käesoleva artikli lõikes 2 sätestatud tähtjaks ei ole koostatud käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõikes 1 osutatud nimekirja isikutest, kes soovivad ja saavad täita vahekohtu liikme ülesandeid, nimetab iga assotsiatsioonilepingu osaline viie päeva jooksul ühe isiku vahekohtu liikmeks. Kui käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 1 kohaselt on välja pakutud isikud, valitakse liikmed nende isikute nimekirjast. Seejärel määratakse käesoleva artikli lõikes 3 sätestatud korra kohaselt vahekohtu eesistuja. Kui assotsieerimislepingu osalised ei ole viie täiendava päeva jooksul ühiselt pakkunud vahekohtu eesistujaks vähemalt üht isikut, pakub Alalise Vahekohtu peasekretär viie päeva jooksul pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist välja vahekohtu eesistuja, kes vastab käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 2 nõuetele. Kui üks assotsieerimislepingu osaline ei esita sellise ettepaneku suhtes viie päeva jooksul vastuväiteid, nimetatakse Alalise Vahekohtu peasekretäri väljapakutud isik ametisse.
7. Kui vahekohtu ei ole õnnestunud moodustada kolme kuu jooksul pärast käesoleva raamprotokolli artikli 6 kohase vaidluse vahekohtu lahendamise taotluse esitamist, nimetab Alalise Vahekohtu peasekretär ühe assotsieerimislepingu osalise taotlusel 15 päeva jooksul pärast sellise taotluse saamist ning pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist isikud, kes vastavad käesoleva raamprotokolli artikli 4 lõike 2 nõuetele ja kellest moodustatakse vahekohtu.

ARTIKKEL 9

Vahekohtu liikmete sõltumatus ja puutumatus

1. Vahekohtu liikmed peavad olema sõltumatud, täitma oma ülesandeid üksikisikuna ja ei tohi võtta vastu juhtnõore üheltki organisatsioonilt ega valitsuselt.
2. Alates vahekohtu moodustamisest on vahekohtu liikmetel ELis ja assotsieerunud riikides vahekohtus olevate ülesannete täitmisel kohtulik puutumatus.

ARTIKKEL 10

Vahekohtu liikmete valiku vaidlustamine

1. Assotsieerimislepingu osaline, kes kavatses vahekohtu liikme valimise vaidlustada, teatab oma kavatsusest 15 päeva jooksul pärast teadet kõnealuse liikme nimetamise kohta või 30 päeva jooksul pärast kuupäeva, kui talle teatati asjaoludest, mis kujutavad endast käesoleva raamprotokolliga artikli 9 lõikes 1 sätestatud nõuete rikkumist.
2. Vaidlustamisteade saadetakse teisele assotsieerimislepingu osalisele, vaidlusalusele vahekohtu liikmele, teistele vahekohtu liikmetele ja Alalisele Vahekohtule. Selles esitatakse vaidlustamise põhjused.
3. Kui üks assotsieerimislepingu osaline on vahekohtu liikme valiku vaidlustanud, võib teine assotsieerimislepingu osaline vaidlustamist aktsepteerida. Samuti võib vaidlusalune vahekohtu liige tagasi astuda. Selline aktsepteerimine või tagasiastumine ei tähenda vaidlustamise alusena esitatud väidete õigeks tunnistamist.

4. Kui 15 päeva pärast vaidlustamise teatavakstegemist ei ole teine assotsieerimislepingu osaline vaidlustamist aktsepteerinud või vaidlusalune vahekohtu liige ei ole tagasi astunud, võib vaidlustamise algatanud osaline taotleda Alalise Vahekohtu peasekretäri otsuse tegemist vaidlustamise kohta.

5. Alalise Vahekohtu peasekretär esitab vaidluse kohta otsust tehes oma põhjendused, välja arvatud juhul, kui assotsieerimislepingu osalised lepivad kokku, et põhjendusi ei esitata.

ARTIKKEL 11

Vahekohtu liikmete asendamine

1. Juhul kui käesoleva raamprotokolli 5. peatükiga ette nähtud vahekohtumenetluse käigus tekib vajadus vahekohtu liige asendada, määratakse või valitakse asendusliige käesoleva raamprotokolli artikli 8 lõike 3 kohaselt, mida kohaldatakse isegi juhul, kui üks assotsieerimislepingu osaline ei kasutanud õigust määrata vahekohtu liige või ei osalenud vahekohtu selle liikme määramises, kes tuleb asendada.

2. Vahekohtu liikme asendamise korral jätkatakse menetlust etapis, kus vahekohtu asendatav liige lõpetas oma ülesannete täitmise, välja arvatud juhul, kui vahekohus otsustab teisiti.

ARTIKKEL 12

Vahekohtu töö

1. Vahekohtu eesistuja juhatab kõiki vahekohtu istungeid. Vahekohus võib delegeerida oma eesistujale volitused teha haldus- ja menetlusotsuseid.
2. Kui käesolevas raamprotokollis ei ole sätestatud teisiti, võib vahekohus kasutada menetlemiseks ja aruteludes mis tahes sidevahendeid.
3. Vahekohtu aruteludel võivad osaleda üksnes vahekohtu liikmed. Siiski võib vahekohus lubada, et kohal viibivad assistendid.
4. Otsuse koostamise eest vastutavad üksnes vahekohtu liikmed ja seda ülesannet ei tohi delegeerida ühelegi teisele isikule.
5. Kui tekib menetlusküsimus, mida ei ole käsitletud käesolevas raamprotokollis, võib vahekohus pärast assotsieerimislepingu osalistega konsulteerimist otsustada, millist menetlust kohaldada, eeldusel et see on kooskõlas käesoleva raamprotokolliga.
6. Kui vahekohus peab vajalikuks muuta käesolevas raamprotokollis osutatud menetluste puhul kohaldatavaid tähtaegu või teha muid menetluslikke või halduslikke kohandusi, teatab ta assotsieerimislepingu osalistele kirjalikult ja pärast nendega konsulteerimist muudatuse või kohanduse põhjused ja nimetab vajaliku tähtaja või kohanduse.

4. PEATÜKK

TÄHTAEGADE ARVUTAMINE

ARTIKKEL 13

Tähtaegade arvutamine

1. Kõik käesoleva raamprotokolliga ette nähtud tähtajad algavad päevast, mis järgneb teate saamise päevale. Kui tähtaja viimane päev langeb nädalavahetusele või päevale, mis on Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi jaoks ametlik puhkepäev, jätkub tähtaeg kuni järgmise tööpäevani. Arvesse võetakse tähtaja sisse jäävaid ametlikke puhkepäevi.
2. Kui dokumendi kättetoimetamise tähtaja viimane päev langeb nädalavahetusele või päevale, mis on Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi jaoks ametlik puhkepäev, võib dokumendi kätte toimetada vastavalt Euroopa Komisjoni või asjaomase assotsieerunud riigi järgmisel tööpäeval.

5. PEATÜKK

VAHEKOHTUMENETLUS

ARTIKKEL 14

Üldsätted

Vahekohus tagab, et vaidluspooli koheldakse võrdselt ning et vahekohtumenetluse mis tahes sobivas etapis antakse igale vaidluspoolele piisav võimalus esitada oma seisukoht. Vahekohus korraldab oma menetlused viisil, millega välditakse tarbetuid viivitusi ja kulusid, ning eesmärgiga lahendada vaidluspoolte vaheline vaidlus.

ARTIKKEL 15

Vahekohtumenetluse toimumise koht

Vahekohtumenetlus toimub Haagis. Erandjuhtudel võib vahekohus kohtuda mis tahes muus paigas, mida ta sobilikuks peab

ARTIKKEL 16

Keeled

1. Vahekohtu menetluskeeled on prantsuse ja inglise keel.
2. Vahekohus võib nõuda, et kõigile kaebuse esitamise avalduse või vastustaja vastusega koos esitatavatele dokumentidele ja kõigile lisadokumentidele, mis esitatakse menetluse käigus nende originaalkeeles, lisataks nende tõlge ühte menetluskeelde.
3. Kumbki assotsieerimislepingu osaline kannab muus kui inglise või prantsuse keeles koostatud dokumentide vahekohtule esitamisel nende tõlkimise kulud, samuti kulud, mis on seotud suulise tõlke pakkumisega tema esindajatele või nõustajatele.

ARTIKKEL 17

Kaebuse esitamise avaldus

1. Kaebuse esitaja saadab oma kaebuse esitamise avalduse kirjalikult vastustajale, Alalisele Vahekohtule ja kõigile vahekohtu liikmetele vahekohtu poolt vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 selleks kindlaks määratud tähtaja jooksul. Kaebuse esitaja võib otsustada, et kui tema vahekohtuteade, millele on osutatud käesoleva raamprotokolli artiklis 6, vastab kõigile käesoleva artikli lõigetes 2 ja 3 esitatud nõuetele, käsitab ta seda kaebuse esitamise avaldusena.

2. Kaebuse esitamise avaldus peab sisaldama järgmist:
  - a) assotsieerimislepingu osaliste nimed ja aadressid;
  - b) nende esindajate ja nõustajate nimed ja aadressid;
  - c) menetluse õiguslik alus, nimelt raamlepingu artikli 90 lõige 8, artikli 97 lõige 9 või artikli 98 lõige 6;
  - d) mäрге, et tegu on ühega järgmistest meetmetest:
    - i) raamlepingu artikli 90 lõikes 7 osutatud kompensatsioonimeetmed;
    - ii) raamlepingu artikli 97 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
    - iii) raamlepingu artikli 97 lõikes 5 osutatud erakorralised kaitsemeetmed;
    - iv) raamlepingu artikli 97 lõikes 8 osutatud tasakaalustavad meetmed;
    - v) raamlepingu artikli 98 lõikes 1 osutatud kaitsemeetmed;
    - vi) raamlepingu artikli 98 lõikes 5 osutatud tasakaalustavad meetmed;
  - e) faktilised asjaolud, millel kaebus põhineb;

f) vaidluse kirjeldus ning

g) õiguslik alus või väited, millele tuginetakse.

3. Alati kui see on võimalik, tuleb kaebuse esitamise avaldusele lisada kõik dokumendid ja tõendid, millele kaebuse esitaja tugineb, või selles tuleb neid dokumente ja tõendeid mainida.

ARTIKKEL 18

Vastustaja vastus

1. Vastustaja saadab oma vastuse kirjalikult kaebuse esitajale, Alalisele Vahekohtule ja kõigile vahekohtu liikmetele vahekohtu poolt vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 selleks kindlaks määratud tähtaja jooksul. Vastustaja võib otsustada, et kui tema vastus vahekohtuteatele, millele on osutatud käesoleva raamprotokolli artiklis 7, vastab kõigile käesoleva artikli lõikes 2 esitatud nõuetele, käsitab ta seda oma vastusena.

2. Vastustaja vastuses tuleb vastata elementidele, mis on esitatud kaebuse esitamise avalduses vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 17 lõike 2 punktidele c–g. Alati kui see on võimalik, tuleb vastustaja vastusele lisada kõik dokumendid ja tõendid, millele vastustaja tugineb, või selles tuleb neid dokumente ja tõendeid mainida.

ARTIKKEL 19

Muud kirjalikud esildised

Vahekohus võib otsustada, millised kirjalikud esildised assotsieerimislepingu osalised lisaks kaebuse esitamise avaldusele ja vastustaja vastusele esitama peavad või esitada võivad. Vastavalt käesoleva raamprotokolli artiklile 20 määrab vahekohus kirjalike esildiste esitamise tähtaja.

ARTIKKEL 20

Tähtjad

Vahekohtu poolt kaebuse esitamise avalduse, vastustaja vastuse ja muude kirjalike esildiste esitamiseks määratud tähtaeg ei tohi olla pikem kui 90 päeva. Siiski võib vahekohus neid tähtaegu pikendada, kui ta leiab, et selline pikendamine on õigustatud.

ARTIKKEL 21

Ajutised meetmed

Vahekohus ei võta ajutisi meetmeid ega võimalda nende võtmist.

ARTIKKEL 22

Tõendid

1. Assotsieerimislepingu osalised esitavad tõendid oma kaebuse või vastuse aluseks olevate asjaolude kohta.
2. Vahekohus võib ükskõik millal menetluse kestel nõuda, et assotsieerimislepingu osalised esitaksid kindlaksmääratud tähtaja jooksul täiendavaid tõendeid.
3. Vahekohus otsustab esitatud tõendite vastuvõetavuse, asjakohasuse ja kaalukuse üle.

ARTIKKEL 23

Istungid

1. Käesoleva raamprotokolli artikli 28 lõike 1 kohaselt kehtestatud esialgse ajakava põhjal ning olles konsulteerinud assotsieerimislepingu osaliste ja vahekohtu teiste liikmetega, teatab vahekohtu eesistuja assotsieerimislepingu osalistele istungi kuupäeva, kellaaja ja toimumise koha. See teave avalikustatakse, välja arvatud juhul, kui istung on kinnine.
2. Vahekohus võib assotsieerimislepingu osalistega kokku leppides otsustada istungit mitte pidada.

3. Kui vaidluspoolad ei lepi kokku teisiti, toimub istung Haagis Alalise Vahekohtu ruumides kooskõlas käesoleva raamprotokolli artikliga 15.
4. Vahekohus võib kokku kutsuda täiendavad istungid, kui vaidluspoolad selles kokku lepivad.
5. Kõik vahekohtu liikmed peavad kogu istungi ajal kohal olema.
6. Kui vaidluspoolad ei lepi kokku teisiti, võivad istungil osaleda järgmised isikud, olenemata sellest, kas istung on avalik või kinnine:
  - a) vaidluspoolte esindajad,
  - b) nõustajad,
  - c) assistendid,
  - d) vahekohtu tõlgid, tõlkijad ja protokollijad ning
  - e) vahekohtu määratud eksperdid.
7. Hiljemalt viis päeva enne istungi toimumise kuupäeva esitab iga vaidluspool vahekohtule ja teisele vaidluspoolle eselliste isikute nimekirja, kes esitavad vaidluspoolenimel suulisi väiteid või selgitusi, ja vaidluspoolle muude esindajate ja nõustajate nimed, kes istungil osalevad.

8. Selleks et anda kaebuse esitajale ja vastustajale võrdselt aega nii väidete kui ka vastuste esitamiseks, on istungi käik järgmine:

a) väide;

i) kaebuse esitaja väide;

ii) vastustaja väide;

b) repliik;

i) kaebuse esitaja repliik;

ii) vastustaja vasturepliik.

9. Vahekohus võib ükskõik millal istungi jooksul mõlemale vaidluspoolele küsimusi esitada.

10. Vahekohus tagab, et iga istungi kohta koostatakse stenogramm, mis edastatakse vaidluspooltele võimalikult kiiresti pärast istungit. Vaidluspooled võivad stenogrammi kümne päeva jooksul pärast istungit kommenteerida. Vahekohus võib neid kommentaare arvesse võtta.

11. Iga vaidluspool võib kümne päeva jooksul pärast istungi kuupäeva esitada istungil tekkinud küsimuste kohta täiendava kirjaliku esildise.

ARTIKKEL 24

Mitteilmumine

1. Kui kaebuse esitaja ei ole teinud kaebuse esitamise avaldust vahekohtu poolt käesoleva raamprotokolli artikli 20 alusel kehtestatud tähtaja jooksul ja selleks põhjendatud takistusi omamata, lõpetab vahekohus vahekohtumenetluse, välja arvatud juhul, kui esinevad olulised küsimused, mille kohta otsuse tegemine võib olla vajalik, või kui vahekohus peab seda asjakohaseks.
2. Kui vastustaja ei ole esitanud vastust vahekohtuteatele või vastustaja vastust vahekohtu poolt käesoleva raamprotokolli artikli 20 alusel kehtestatud tähtaja jooksul ja selleks põhjendatud takistusi omamata, lõpetab vahekohus vahekohtumenetluse, kusjuures see ei tähenda, et vahekohus võiks käsitada sellist esitamata jätmist kui vastustaja poolset kaebuse esitaja väidete omaksvõtmist. Käesolevat lõiget kohaldatakse ka juhul, kui kaebuse esitaja on jätnud esitamata vasturepliigi vastukaebusele.
3. Kui vaidluspool, kellele on käesoleva raamprotokolli nõuete kohaselt teade saadetud, jätab istungile ilmumata ega viita ilmumata jätmise põhjendatud takistustele, võib vahekohus alustada vahekohtumenetlust.
4. Kui vaidluspool, kellelt on nõuetekohaselt taotletud täiendavate tõendite esitamist, jätab need esitamata kehtestatud tähtaja jooksul ega viita põhjendatud takistustele, teeb vahekohus otsuse olemasolevate tõendite põhjal.

ARTIKKEL 25

Konfidentsiaalsus

1. Kui vaidluspool esitab vahekohtule tema poolt konfidentsiaalseks tunnistatud teavet, käsitlevad teine vaidluspool ja vahekohus kõnealust teavet konfidentsiaalsena.

Kui vaidluspool esitab vahekohtule kirjaliku esildise, mis sisaldab konfidentsiaalset teavet, esitab ta 15 päeva jooksul lisaks sellele konfidentsiaalse teabeta esildise, mis avalikustatakse.

2. Miski käesolevas raamprotokollis ei takista vaidluspoolel avaldada üldsusele oma kirjalikke esildisi, vastuseid vahekohtu esitatud küsimustele ega suuliste väidete stenogramme, eeldusel et ta ei avalda teise vaidluspoole esitatud teabele osutades teise vaidluspoole poolt konfidentsiaalseks tunnistatud teavet.

3. Vahekohtu istungid on avalikud, välja arvatud juhul, kui vaidluspoole esildised ja väited sisaldavad konfidentsiaalset teavet või vaidluspoole lepivad kokku, et istung on kinnine. Sellisel juhul tagavad vaidluspoole istungi konfidentsiaalsuse.

ARTIKKEL 26

Ühepoolsed kontaktid

Vahekohus ei kohtu ega suhtle muul moel suuliselt ega kirjalikult ühe vaidluspoolega ilma teise vaidluspoole juuresolekuta.

ARTIKKEL 27

Vahekohtumenetluse lõpetamine

Kui vaidluspooltele on antud piisav võimalus oma väidete esitamiseks, võib vahekohus vahekohtumenetluse lõpetada.

6. PEATÜKK

VAHEKOHTUMENETLUSE AJAKAVA

ARTIKKEL 28

Vahekohtumenetluse ajakava

1. Pärast vaidluspooltega konsulteerimist kehtestab vahekohus esialgse ajakava kümne päeva jooksul pärast vahekohtu moodustamist. Pärast vaidluspooltega konsulteerimist võib vahekohus igal ajal pikendada või lühendada tähtaegu, mis on käesoleva raamprotokolliga ette nähtud või milles vaidluspooled on kokku leppinud.
2. Vahekohus teeb oma otsuse vaidluspooltele ja ühiskomiteele teatavaks 12 kuu jooksul pärast vahekohtu moodustamise kuupäeva. Kui vahekohus leiab, et ta ei suuda kõnealuselt tähtajast kinni pidada, teatab vahekohtu eesistuja sellest kirjalikult vaidluspooltele ning märgib viivituse põhjused ja kuupäeva, mil vahekohus kavatseb oma töö lõpule viia.
3. Kümne päeva jooksul pärast vahekohtu moodustamist võib vaidluspool esitada põhjendatud taotluse vaidlusasja käsitlemiseks kiireloomulisena. Sel juhul teeb vahekohus otsuse vaidlusasja kiireloomulisuse kohta 15 päeva jooksul pärast sellise taotluse saamist. Kui vahekohus otsustab, et vaidlusasi on kiireloomuline, teeb vahekohus kõik selleks, et esitada vaidluspooltele vaidlusasja kohta sisuline otsus kuue kuu jooksul pärast vahekohtu moodustamise kuupäeva.

7. PEATÜKK

VAHEKOHTUOTSUS

ARTIKKEL 29

Vahekohtuotsused

1. Vahekohus teeb kõik selleks, et teha oma otsused ühehäälselt. Kui konsensusliku vahekohtuotsuse tegemine ei ole hoolimata vahekohtu jõupingutustest võimalik, tehakse vahekohtuotsus häälteenamusega.
2. Ühelgi juhul ei tohi avaldada vahekohtu liikmete eriarvamusi.
3. Vahekohtuotsus on vaidluspooltele siduv. Vahekohtuotsuses tuleb selgitada, millised on tuvastatud faktilised asjaolud, kuidas kohaldatakse käesoleva lepingu asjakohaseid sätteid ning millised on tehtud järelduste ja otsuste põhjendused.

ARTIKKEL 30

Vahekohtuotsuse vorm ja mõju

1. Vahekohus võib teha eri küsimustes oma otsuseid eraldi ja eri aegadel.

2. Kõik vahekohtuotsused peavad olema kirjalikud ja sisaldama põhjendusi.
3. Kõik vahekohtuotsused on lõplikud ja vaidluspooltele siduvad.
4. Vahekohtuotsus peab olema vahekohtu liikmete poolt allkirjastatud, selles tuleb märkida otsuse tegemise kuupäev ja näidata ära vahekohtu asukoht. Vaidluspooled edastavad vahekohtu liikmete allkirjastatud vahekohtuotsuse ühe eksemplari Alalisele Vahekohtule.
5. Vaidluspooled avaldavad vahekohtuotsuste täisteksti, rakendades konfidentsiaalsele teabele käesoleva raamprotokolli artikliga 25 ette nähtud kaitset.
6. Vaidluspooled tagavad viivitamata vahekohtuotsuste täitmise.

ARTIKKEL 31

Mõlemat poolt rahuldav lahendus või muud põhjused vahekohtumenetluse lõpetamiseks

1. Vaidluspooled võivad igal ajal leppida kokku lahenduses, mis rahuldab mõlemat poolt. Sellisel juhul teatavad vaidluspooled sellest lahendusest ühiselt vahekohtule. Kui lahenduse jaoks on vaja ühe vaidluspoole nõusolekut, osutatakse teates sellele nõudele ja vahekohtumenetlus peatatakse seniks, kuni kestab nõusoleku saamise menetlus. Vahekohtumenetlus lõpetatakse, kui vaidluspoole nõusolekut ei ole vaja või kui teatatakse selliste riiklike menetluste lõpetamisest.

2. Kui enne vahekohtuotsuse tegemist muutub vahekohtumenetluse jätkamine võimatuks või see ei ole enam vajalik tulenevalt muudest põhjustest kui need, millele on osutatud käesoleva artikli lõikes 1, teatab vahekohus vaidluspooltele oma kavatsusest teha vahekohtumenetluse lõpetamise otsus. Vahekohtul on õigus teha nimetatud otsus, välja arvatud juhul, kui esinevad olulised küsimused, mille kohta otsuse tegemine võib olla vajalik, või kui vahekohus peab seda asjakohaseks.

3. Vahekohus saadab vaidluspooltele otsuse, millega vahekohtumenetlus lõpetatakse, või mõlemat poolt rahuldava kokkuleppe, mille vahekohtu liikmed on allkirjastanud. Mõlemat poolt rahuldavate kokkulepete suhtes kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 30 lõikeid 2–6.

ARTIKKEL 32

Vahekohtuotsuse parandamine

1. 30 päeva jooksul pärast otsuse kättesaamist võib kumbki vaidluspool taotleda, et vahekohus kõrvaldaks oma otsuses leiduvad arvutusvead, sisulised või kirjavead või mis tahes muud samalaadsed vead või väljajätmised, teatades sellest taotlusest teisele vaidluspoolele ja Alalisele Vahekohtule. Kui vahekohus peab sellist taotlust põhjendatuks, teeb ta paranduse 45 päeva jooksul pärast taotluse kättesaamist. Nimetatud taotlusel ei ole peatavat mõju.

2. 30 päeva jooksul pärast otsuse teatavakstegemist võib vahekohus teha parandusi omal algatusel.

3. Vastavalt käesolevale artiklile tehakse parandused kirjalikult ja need moodustavad vahekohtuotsuse lahutamatu osa. Selliste paranduste suhtes kohaldatakse käesoleva raamprotokolli artikli 30 lõikeid 2–6.

8. PEATÜKK

FINANTSKÜSIMUSED

ARTIKKEL 33

Vahekohtu liikmetele ja nende assistentidele makstavad tasud ja kuluhüvitised

Vaidluspoolad lepivad seitsme päeva jooksul alates vahekohtu moodustamisest ja ükskõik milliseid sidevahendeid kasutades vahekohtuga kokku järgmises:

- a) vahekohtu liikmetele makstav tasu ja kuluhüvitised, mis peavad olema mõistlikud ja võrreldavad Maailma Kaubandusorganisatsiooni egiidi all moodustatud komisjonide puhul kehtivaga;
- b) assistentidele makstav tasu, kusjuures iga vahekohtu liikme assistendile makstava tasu kogusumma peab olema mõistlik ega tohi ühelgi juhul ületada üht kolmandikku asjaomasele vahekohtu liikmele makstavast tasust.

ARTIKKEL 34

Kulud

1. Kumbki vaidluspool kannab omaenese kulud ja poole vahekohtu kuludest.

2. Vahekohus määrab oma kulud kindlaks vaidlusasja kohta tehtavas sisulises vahekohtuotsuses.

Kulud katavad ainult järgmise:

- a) vahekohtu liikmetela makstav tasu, mis on esitatud liikme kaupa ja mille suuruse on kindlaks määranud vahekohus ise vastavalt käesoleva raamprotokolli artikli 33 punktile a;
- b) vahekohtu liikmete reisikulud ja muud nende kantud kulud;
- c) Alalise Vahekohtu tasud ja kulud.

3. Lõikes 2 osutatud summad peavad olema mõistlikud ja võtma arvesse vaidluseseme väärtust, vaidluse keerukust, aega, mille vahekohtu liikmed on sellega tegelemiseks kulutanud, vahekohtu määratud eksperte ja kõiki muid konkreetse vaidlusasja puhul olulisi asjaolusid.

ARTIKKEL 35

Kulude ettemaksed

1. Vahekohtumenetluse alguses võib Alaline Vahekohus nõuda vaidluspooltelt, et nad teeksid ettemakse käesoleva raamprotokolli artikli 34 lõikes 2 osutatud kulude hinnangulise summa ulatuses.
2. Vahekohtumenetluse käigus võib Alaline Vahekohus nõuda vaidluspooltelt täiendavaid makseid.

3. Kõik summad, mille vaidluspoolled on käesoleva artikli kohaselt üle kandnud, edastatakse Alalisele Vahekohtule, kes kasutab neid selleks, et korvata tegelikult kantud kulud, muu hulgas ennekõike vahekohtu liikmete ja Alalise Vahekohtu tasud.

VAHEKOHTU LIIKMETE KÄITUMISJUHEND

ARTIKKEL 1

Menetlusega seotud kohustused

1. Vahekohtumenetluse usaldusväärsuse ja erapooletuse tagamiseks peavad vahekohtu liikme kandidaadid
  - a) vältima ebasobivat või ebasobivana tunduvat käitumist;
  - b) olema sõltumatud ja erapooletud;
  - c) vältima otseseid ja kaudseid huvide konflikte ning
  - d) järgima rangeid käitumisnorme, et tagada vaidluste lahendamise menetluse usaldusväärsus ja erapooletus.
2. Endised vahekohtu liikme kandidaadid või liikmed peavad täitma käesoleva liite artiklites 5 ja 6 sätestatud kohustusi.

ARTIKKEL 2

Vahekohtu liikmete avalikustamiskohustus

1. Enne vahekohtu liikmeks valimise kinnitamist teatavad kandidaadid assotsieerimislepingu osalistele kirjalikult kõigist neile teada olevatest huvidest, suhetest või küsimustest, mis võivad mõjutada nende sõltumatust või erapooletust või mõistliku eelduse kohaselt tekitada vahekohtumenetlustes ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje.
2. Kandidaadid ja vahekohtu liikmed edastavad teabe käesoleva käitumisjuhendi tegeliku või võimaliku rikkumise kohta üksnes ühiskomiteele, et assotsieerimislepingu osalised saaksid kõnealust teavet kaaluda.
3. Vahekohtu liikmed teatavad vahekohtumenetluse mis tahes etapis vaidluspooltele kirjalikult kõigist lõikes 1 nimetatud laadi huvidest, suhetest või küsimustest, mis on neile teada või millest nad teada saavad.

ARTIKKEL 3

Vahekohtu liikmete hoolsuskohustus

1. Pärast seda, kui vahekohtu liikmed on valitud, täidavad nad kogu menetluse kestel oma kohustusi põhjalikult, kiiresti, ausalt ja hoolikalt.

2. Ennekõike teevad vahekohtu liikmed järgmist:
  - a) käsitlevad üksnes neid küsimusi, mis tõstatatakse vahekohtumenetluses ja mis on vahekohtuotsuse tegemisel vajalikud, ega delegeeri seda ülesannet ühelegi teisele isikule;
  - b) võtavad kõik vajalikud meetmed selle tagamiseks, et nende assistendid oleksid teadlikud käesoleva liite artiklite 1, 2 ja 6 kohastest nõuetest ning täidaksid neid.

ARTIKKEL 4

Vahekohtu liikmete sõltumatus ja erapooletus

Vahekohtu liige:

- a) on sõltumatu ja erapooletu, väldib ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje teket ega lase end mõjutada isiklikest huvidest, välisest survest, poliitilistest tõekspidamistest, avalikest protestidest, lojaalsusest ELile või assotsieerunud riikidele ega kriitikakartusest;
- b) ei võta kaudselt ega otseselt ühtegi kohustust ega võta vastu ühtegi hüve, mis võiks takistada või tunduda takistavat tema ülesannete nõuetekohast täitmist;
- c) ei kasuta oma seisundit vahekohtu liikmena isiklikes või eraviisilistes huvides ning väldib toiminguid, mis võivad jätta mulje, et kellelgi teisel on võimalik teda mõjutada;

- d) ei lase varasematel või praegustel rahalistel, äri- ja erialastel, isiklikel ega sotsiaalsetel suhetel ega kohustustel mõjutada oma käitumist ega otsuseid;
- e) väldib selliste suhete tekkimist või rahaliste huvide omandamist, mis võivad mõjutada tema erapooletust või mis võivad põhjendatult jätta ebasobiva käitumise või erapoolikuse mulje;
- f) ei aruta ühe või mõlema vaidluspoollega vahekohtumenetluse sisu ega korralduslike küsimuste üle, kui juures ei viibi teisi vahekohtu liikmeid.

ARTIKKEL 5

Vahekohtu endiste liikmete kohustused

Kõik vahekohtu endised liikmed väldivad tegevust, mis võib jätta mulje, et nad olid oma ülesannete täitmisel erapoolikud või said vahekohtuotsusest kasu.

ARTIKKEL 6

Konfidentsiaalsus

1. Vahekohtu liige ega endine liige ei tohi kunagi:
  - a) avalikustada ega kasutada vahekohtumenetlusega seotud või sellise menetluse käigus saadud mitteavalikku teavet asjaomase menetluse välisel otstarbel ega sellist teavet avalikustada või kasutada, mitte mingil juhul avalikustada või kasutada sellist teavet eesmärgiga saada isiklikku kasu, tuua kasu kellelegi teisele või kahjustada teiste isikute huve;
  - b) avalikustada vahekohtu aruteludes arutatut ega vahekohtu liikmete seisukohti.
2. Vahekohtu liige ei avalikusta vahekohtuotsust ega selle osa enne, kui vahekohtuotsus raamlepingu käesoleva protokolli kohaselt avalikustatakse.

RAAMPROTOKOLL nr 7
PARLAMENTAARSE ASSOTSIATSIOONIKOMITEE PÕHIKIRJA KOHTA

ARTIKKEL 1

Raamlepingu artikli 78 alusel loodud parlamentaarne assotsiatsioonikomitee moodustatakse ja tegutseb vastavalt käesolevale lepingule ja käesolevale põhikirjale.

ARTIKKEL 2

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitees on 12 liiget. Euroopa Parlament määrab neli liiget ja mõlema assotsieerunud riigi parlament määrab kumbki neli liiget.

ARTIKKEL 3

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee valib oma liikmete hulgast endale presidendi ja asepresidendi. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee presidendiks on üheaastase ametiajaga kordamööda Euroopa Parlamendi nimetatud liige ja ühe assotsieerunud riigi parlamendi nimetatud liige.

ARTIKKEL 4

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee peab vähemalt kord aastas korralise istungi kordamööda ELis ja assotsieerunud riigis. Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee otsustab igal istungil, kus toimub järgmine korraline istung. Erakorralisi istungeid võib pidada parlamentaarse assotsiatsioonikomitee otsuse alusel vastavalt komitee töökorrale.

ARTIKKEL 5

Parlamentaarne assotsiatsioonikomitee võtab oma liikmete kahekolmandikulise häälteenamusega vastu oma töökorra.

ARTIKKEL 6

Parlamentaares assotsiatsioonikomitees osalemise kulud kannab see parlament, kes liikme nimetas.